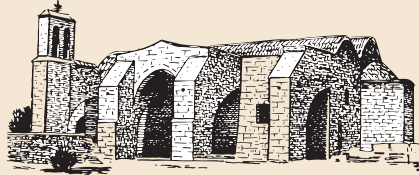

ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ

ΤΡΙΜΥΘΟΥΝΤΟΣ

ΛΕΥΚΩΣΙΑ 2017

Ἐκδότης - Ἰδιοκτήτης:

Ἱερά Μητρόπολις Τριμυθοῦντος

Τ.Θ. 11001, 2550 Ἰδάλιον

Τηλ.: 00357-22527000

Fax: 00357-22526363

E-mail: info@imtrimythountos.org.cy

www.imtrimythountos.org.cy

Ἐπεύθυνος Σύνταξης - Ἐπιμελητής:

Ἀνδρέας Ζαχαρίου

Φιλολογική Ἐπιμέλεια:

Συντακτικὴ Ὁμάδα τοῦ Περιοδικοῦ

ISSN: 2301-2536

Ἐκτύπωση:

Γραφικὲς Τέχνες «ΜΕΛΙΣΣΑ»

Τηλ.: 0030 23970 23313

E-mail: melissa@melissaprint.com

Τὰ ἀνυπόγραφα κείμενα προέρχονται ἀπὸ τὴ Συντακτικὴ Ὁμάδα τοῦ Περιοδικοῦ.

Οἱ συνεργάτες καὶ ἀρθρογράφοι ἔχουν τὴν ἀπόλυτη εὐθύνη τῶν ἀπόψεων καὶ θέσεων ποὺ ἐκφράζουν.

ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ

*«Ἀναστάσεως ἡμέρα! λαμπρυνθῶμεν λαοί· πάσχα Κυρίου πάσχα»,
ψέλνουμε στὸν Εἰρμὸ τοῦ Ἀναστάσιμου Κανόνα, «Ἐκ γὰρ θανάτου
πρὸς ζωὴν καὶ ἐκ γῆς πρὸς οὐρανὸν Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμᾶς διεβίβασεν,
ἐπινίκιον ᾄδοντας»*

Τὸ Πάσχα, κατὰ τὸν Γρηγόριο τὸν Θεολόγο, δηλώνει τὴ διάβαση,
τὴ διέλευση, τόσο σὲ ἱστορικὰ πλαίσια: «τὴν ἐξ Αἰγύπτου πρὸς τὴν
Χαναναίαν φυγὴν καὶ μετανάστασιν», ὅσο καὶ σὲ πνευματικά: «τὴν
ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω, καὶ τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας πρόοδον καὶ
ἀνάβασιν».

Σύμφωνα μὲ αὐτά, μεταβήκαμε ἀπὸ τοὺς τύπους στὴν ἀλήθεια
τῶν πραγμάτων, ἀπὸ τὴν κατὰ Παῦλο «σκιά τῶν μελλόντων» στὴν
ἐποχὴ τῆς χάριτος. Νῦν, ἔχουμε τὴν ἐν Χριστῷ νέα Ἔξοδο, τὸ
ἀληθινὸ Πάσχα, τὴ διάβαση ἀπὸ τὴ φθορὰ στὴν ἀφθαρσία, ἀπὸ τὴν
παλαιότητα στὸ καινὸ, ἀπὸ τὴ δουλεία στὴν ἀμαρτία, τὴν πλάνη
καὶ τὴν ἀπάτη τοῦ ἀρχέκακου ὄφεως στὴν ἐλευθερία τῶν τέκνων
τοῦ Θεοῦ, ἀπὸ τὴν ἀτιμία τῆς πτώσεως στὴ δόξα τῶν ἄνω, ἀπὸ τὶς
πέδες τῶν πραγμάτων ποὺ μᾶς προσηλώνουν στὰ τοῦ κόσμου ἐπὶ
τὴ λαμπρότητα τοῦ μεγάλου Θεοῦ, τοῦ δεσπότη καὶ νικητοῦ τοῦ
δυνάστη θανάτου.

Τοιγαροῦν, «ἀγαλλομένῳ ποδί» ἐορτάζουμε, καταγλαϊζόμενοι
τοῦ αἰδίου φωτὸς τῆς θεότητος.

Ὁ Τελεμυδοῦντος Βαρνάβας

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ	1
Νικολάου Τζιράκη, <i>Ἡ τριχοτομία τῆς ψυχῆς καὶ ἡ σχέση της μετὴν ἐργασία τοῦ ἀγίου Νεκταρίου Τὸ γινῶθι σαυτόν</i>	3
Πρωτ. Στυλιανοῦ Χατζηγηγορίου, <i>Τὸ μυστήριον τῆς Σωτηρίας στὴν ὑμνογραφία τῶν ἐορτῶν τοῦ Τιμίου Σταυροῦ. Ὁρθόδοξη ἐρμηνευτικὴ προσέγγιση σὲ ἀντιπαραβολὴ μετὴν δυτικὴ θεολογία</i>	28
Πέτρου Παναγιωτόπουλου, <i>Ἀνάληψη. Ἡ ἀνθρωπότητα στοὺς οὐρανοὺς</i>	39
Πρωτ. Βασιλείου Γεωργοπούλου, <i>Ἡ πολεμικὴ κατὰ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης στὴ Ναζιστικὴ Γερμανία</i>	43
Πρωτ. Πέτρου Παπαπέτρου, <i>Ἡ ἄρση τοῦ σταυρικοῦ πόνου καὶ ἡ ἐλευθερία (κατὰ τὸν ὅσιο Παῖσιο καὶ τὸν γέροντα Σωφρόνιο)</i>	47
Ἀγγελικῆς Χατζηγιάννου, <i>Προτυπώσεις τῆς Θεοτόκου ἀπὸ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη στὸν Ἀκάθιστο Ὕμνο</i>	60

Η ΤΡΙΧΟΤΟΜΙΑ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ ΚΑΙ Η ΣΧΕΣΗ ΤΗΣ ΜΕ ΤΗΝ ΕΡΓΑΣΙΑ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΝΕΚΤΑΡΙΟΥ ΤΟ ΓΝΩΘΙ ΣΑΥΤΟΝ*

Νικολάου Τζιράκη,
Όμοτιμου Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

1. Γενικά

Ἡ βασικὴ αἰτία γιὰ τὴ συγγραφὴ τοῦ παρόντος ἄρθρου ὀφείλεται στὴν ἐργασία τοῦ ἁγίου Νεκταρίου *Τὸ γνῶθι σαυτόν*. Ἡ ἐν λόγω ἐργασία συγκαταριθμεῖται στὴν κριτικὴ ἔκδοση τῶν *Ἀπάντων* τοῦ Ἁγίου ὡς *Τόμος Ε΄* (Ἀθῆναι 2011, σελίδες 557). Τὴν ἔκδοση ὅλων τῶν ἐργασιῶν τοῦ Ἁγίου τοῦ 20^{οῦ} αἰῶνα πραγματοποιοῦν ἀπὸ ἀρκετῶν ἤδη ἐτῶν ἡ Ἱερὰ Μητρόπολις Ὑδρας, Σπετσῶν καὶ Αἰγίνης καὶ ἡ Ἱερὰ Μονὴ τῆς Ἁγίας Τριάδος (Ἁγίου Νεκταρίου) Αἰγίνης. Τὴν ἐπιμέλεια τῆς ἔκδοσης τῶν *Ἀπάντων* ἔχει ὁ ὁμότιμος καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ ἀγαπητὸς συνάδελφος κ. Δημήτριος Γόνης, τὴ δὲ στοιχειοθέτηση τῶν κειμένων οἱ ἄριστοι στὸν οἰκεῖο χῶρο καὶ μοναδικοὶ στὸ εἶδος Μαριάννα Βασιλειάδου καὶ Ἰωάννης Σούκης. Τὴν ἐπιστημονικὴ εὐθύνη τῆς ἔκδοσης τοῦ συγκεκριμένου τόμου (*Προλεγόμενα, ἐπιμέλεια κειμένων, σχόλια, εὗρετήρια*) εἶχε ὁ ὑπογράφων τὸ προκείμενο ἄρθρο.

Ἡ ἀφορμὴ γιὰ τὴ σύνταξη τοῦ κειμένου ποὺ ἀκολουθεῖ προῆλθε ἀπὸ τὴ δομὴ ἢ τὴν πλοκὴ τῶν περιεχομένων τοῦ συγκεκριμένου βιβλίου τοῦ ἁγίου Νεκταρίου. Ὅφειλουμε ἐξαρχῆς νὰ τονίσουμε ὅτι ὁ μητροπολίτης πρ. Πενταπόλεως τῆς Αἰγύπτου καὶ Διευθυντὴς τῆς Ριζαρείου Ἐκκλησιαστικῆς Σχολῆς (αὐτὴ ἦταν ἡ ταυτότητά του ὅταν ἔγραφε τὴν ἐργασία *Τὸ γνῶθι σαυτόν*), εἶχε σαφὴ καὶ κρυστάλλινη θέση σχετικὰ

* Ἡ πρώτη δημοσίευση τοῦ παρόντος ἄρθρου ἐγινε στὸ Περιοδικὸ τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Ἱεραπύτνης καὶ Σητείας: *Ἄγκυρα Ἐλπίδος*, τχ. 88, Α΄ Μέρος (Σεπτ. - Ὀκτώβριος 2015) καὶ τχ. 90, Β΄ Μέρος (Ἰαν. - Φεβρ. 2016).

μέ τὸ θέμα τῆς *αὐτογνωσίας* ἢ, κατ' αὐτόν, τῆς *αὐτεπιγνώσεως*. Ἡ θέση αὐτὴ συνάγεται ἀβίαστα ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ Προλόγου τῆς συγκεκριμένης ἐργασίας¹: «*Ἡ αὐτεπίγνωση εἶναι ἡ πρώτησις ὑποχρέωση τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἄνθρωπος ὡς ὄν λογικὸ ἠθικῶς, ἐλεύθερο καὶ θρησκευτικόν, εἶναι ὄν πού βλέπει ἀπὸ μεγάλο ὕψος πολὺ μακριὰ καὶ ἔχει προορισμὸ νὰ ἀποβεῖ ὁμοίος πρὸς τὸν Θεό, κατ' εἰκόνα τοῦ ὁποίου πλάστηκε, καὶ νὰ γίνῃ κοινωνὸς τῆς Θείας ἀγαθότητος καὶ μακαριότητος*»².

Προϋπόθεση δηλαδή ὅλων ὅσα ἀναφέρει ὁ ἅγιος Νεκτάριος στὸ προηγούμενο παράθεμα εἶναι, ὅπως σαφῶς γράφει, ὅτι ὁ ἄνθρωπος «ὀφείλει πρώτιστα νὰ ἔχει αὐτογνωσία (νὰ ἐπιγνῶ ἑαυτόν)», γιατί «ὁποῖος ἀγνοεῖ τὸν ἑαυτό του ἀγνοεῖ καὶ τὸν Θεό». Τὸ χειρότερο, ὅμως, εἶναι νὰ μὴ γνωρίζει τίποτε καὶ νὰ νομίζει ἢ, ἀκόμη χειρότερα, νὰ πιστεύει ὅτι γνωρίζει τὰ πάντα (*οἶεται τὰ πάντα εἰδέναι*)³.

2. Ἀναφορὰ στὸν Πλάτωνα

Προκειμένου τώρα νὰ μεταβοῦμε στὸ θέμα τῆς τριχοτομίας τῆς ψυχῆς, πού ἀποτελεῖ τὸν καμβὰ αὐτοῦ τοῦ ἄρθρου, θεωρήσαμε ὠφέλιμο νὰ ἀναφερθοῦμε μὲ σχετικὴ συντομία στὸ θέμα τῆς αὐτογνωσίας, ὅπως αὐτὸ τίθεται στὸ μόνο πεζὸ ἔργο τοῦ Πλάτωνος, τὴν *Ἀπολογία Σωκράτους*.

Σύμφωνα, λοιπόν, μὲ τὸν γνωστὸ χρησμὸ τοῦ Μαντείου τῶν Δελφῶν, ὁ Σωκράτης εἶναι ὁ σοφότερος τῶν ἀνθρώπων⁴. Ὁ ἴδιος ὁ Σωκράτης, ὡστόσο, προσπαθεῖ νὰ ἀποδείξει ὅτι οὔτε κατ' ἐλάχιστον μπορεῖ νὰ πιστέψει ὅτι εἶναι σοφός: «*ἐγὼ γὰρ δὴ οὔτε μικρὸν σύννοια ἐμαντῶ σοφὸς ὄν*»⁵. Ἐδῶ πρέπει νὰ παρατηρήσουμε, ὅτι ἡ ἄρνηση τοῦ χρη-

1. Πρὸς διευκόλυνση τῶν ἀναγνωστῶν τοῦ ἀνα χεῖρας ἔγκριτου περιοδικοῦ, κάνουμε γνωστὸ ὅτι τὰ παραθέματα ἀπὸ τὸ βιβλίο τοῦ Ἁγίου πού κρίνουμε ὅτι δὲν εἶναι ἀρκούντως κατανοητὰ γλωσσικῶς, θὰ τὰ ἀποδίδουμε στὴ νεοελληνικῆ, ὥστε νὰ εἶναι πιὸ οικεῖα στὸν ἀναγνώστη. Οἱ παραπομπές θὰ γίνονται στὸ κείμενο τῆς κριτικῆς ἐκδόσεως τῶν *Ἀπάντων* πού ἔχουμε ἤδη ἀναφέρει.

2. *Ἀπαντα*, τόμ. Ε', σ. 95.

3. Ὁπ.π.

4. Βλ. ΠΛΑΤΩΝΟΣ, *Ἀπολογία Σωκράτους* 21a.

5. ΠΛΑΤΩΝΟΣ, *Ἀπολογία Σωκράτους* 21b.

σμοῦ τοῦ Μαντείου ἀπὸ τὸν Σωκράτη δὲν εἶχε ἀποδέκτη προφανῶς τὴν ἰέρεια, δηλαδὴ τὴν Πυθία, ἀλλὰ τὸν θεὸ Ἀπόλλωνα, ὄργανο τοῦ ὁποίου ἦταν ἡ Πυθία. Τὸ ὅτι ὁ Σωκράτης δὲν ἐπιτίθεται κατὰ τρόπο ἄμεσο ἐναντίον τοῦ Ἀπόλλωνα, ὀφείλεται καὶ στὸ ὅτι, ὅπως δέχεται ὁ μέγιστος σοφὸς τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, δὲν ἀρμόζει στὸν θεὸ νὰ λέγει ψέματα: «οὐ γὰρ δῆπου ψεύδεται γε· οὐ γὰρ θέμις αὐτῶ»⁶!

Ὁ Σωκράτης, ὅμως, δὲν σταμάτησε ἐδῶ, δηλαδὴ σὲ μιὰ καθαρὰ θεωρητικὴ θεμελίωση τοῦ σημαντικοῦ αὐτοῦ θέματος. Ξεκίνησε σχετικὴ ἔρευνα μὲ τὸν γνωστὸ του τρόπο, τὸν διάλογο, γιὰ νὰ ἐπαληθεύσει ἢ γιὰ νὰ διαψεύσει τὸ περιεχόμενο τοῦ χρησμοῦ. Στὸν συγκεκριμένο διάλογο ἔλαβαν μέρος, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Σωκράτη, ἐκπρόσωποι ἀπὸ τὶς τρεῖς τάξεις τῶν πολιτῶν τῆς Ἀθήνας, δηλαδὴ ἀπὸ τοὺς πολιτικούς, τοὺς ποιητὲς καὶ τοὺς χειροτέχνες.

Ἐπειδὴ τὸ συγκεκριμένο κείμενο τῆς παραγράφου τοῦ βιβλίου τοῦ ἁγίου Νεκταρίου χρησιμοποιεῖ λεξιλόγιο σχετικὸ σὲ νόημα μὲ τὸ ἀντίστοιχο τῆς *Ἀπολογίας Σωκράτους*, θὰ παραθέσουμε ἐδῶ τὸ κείμενο τῆς *Ἀπολογίας* σὲ νεοελληνικὴ ἀπόδοση, ποὺ ἔχει ὡς ἐξῆς: «*Πῆγα -λέγει ὁ Σωκράτης- σὲ κάποιον ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ νομίζουν ὅτι εἶναι σοφοί, μὲ σκοπὸ νὰ ἐλέγξω ἐκεῖ περισσότερο ἀπὸ ὅπουδήποτε ἄλλοῦ τὴ μαντεία καὶ νὰ πῶ στὸν χρησμό: “Αὐτὸς ἐδῶ εἶναι πιὸ σοφὸς ἀπὸ μένα, ἐνῶ ἐσὺ εἶπες ἐμένα”.* Ἐξετάζοντάς τον λοιπὸν σὲ βάθος –δὲν νιώθω τὴν ἀνάγκη νὰ ἀναφέρω τὸ ὄνομά του– ἦταν κάποιος πολιτικὸς ποὺ παρατηρώντας τον, ἄνδρες Ἀθηναῖοι, καὶ συζητώντας μαζί του ἔπαθα τὸ ἐξῆς: *Μοῦ φάνηκε αὐτὸς ὁ ἄνδρας ὅτι φαινόταν σοφὸς καὶ σὲ πολλοὺς ἄλλους ἀνθρώπους καὶ πολὺ περισσότερο στὸν ἑαυτό μου, ἐνῶ δὲν ἦταν. Ἀκολουθῶς προσπαθοῦσα νὰ τοῦ ἀποδείξω ὅτι νόμιζε πὼς ἦταν σοφός, ἐνῶ δὲν ἦταν. Γι’ αὐτὸ ἔγινα ἐχθρὸς καὶ σ’ αὐτὸν καὶ σὲ πολλοὺς ἀπὸ τοὺς παρόντες [μὲ ἀντιπάθησε καὶ αὐτὸς καὶ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς παρόντες]. Ἐνῶ λοιπὸν ἔφευγα, σκεφτόμουν ἐνδόμυχα ὅτι ἀπὸ αὐτὸν τὸν ἄνθρωπο ἐγὼ εἶμαι πιὸ σοφός. Γιατὶ φαίνεται ὅτι κανένας ἀπὸ τοὺς δύο μας δὲν γνωρίζει τίποτα καλὸ καὶ ὠφέλιμο· ὡστόσο αὐτὸς νομίζει ὅτι κάτι ξέρει, ἂν καὶ δὲν ξέρει τίποτε, ἐνῶ ἐγὼ ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ὅπως βεβαίως δὲν ξέρω τίποτα, οὔτε νομίζω ὅτι ξέρω. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι σὲ κάτι πολὺ μικρὸ εἶμαι ἐγὼ*

6. Στὸ ἴδιο, 21b.

πιὸ σοφὸς ἀπὸ αὐτόν, στὸ ὅτι ὅσα δὲν ξέρω οὔτε νομίζω ὅτι τὰ ξέρω. Μετὰ πήγαινα σὲ κάποιον ἄλλον ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ θεωροῦνταν πιὸ σοφοὶ ἀπὸ αὐτόν καὶ σχημάτισα τὴν ἴδια γνώμη. Καὶ ἀπὸ τὸν ἔλεγχο αὐτὸ καὶ σ' ἐκείνον καὶ σὲ πολλοὺς ἄλλους ἔγινε μισητός»⁷.

Ἡ ἀναφορά μου στὸν διάλογο τοῦ Σωκράτη μὲ τὸν εκπρόσωπο τῆς τάξης τῶν «πολιτικῶν» ἔγινε, γιὰ νὰ ἐπιβεβαιώσῃ μιὰ διαχρονικὴ καὶ μᾶλλον ἀληθινὴ στήν ἐσώτερη οὐσία τῆς διαπίστωση. Ὅτι δηλαδὴ οἱ σχεδὸν κατ' ἀποκλειστικότητα χαρακτηριζόμενοι πολιτικοί, ὡς διαχειριζόμενοι τὰ κοινὰ τῆς πόλης καὶ τῶν πολιτῶν, δηλαδὴ τὴν πολιτικὴ ἐξουσία, διακατέχονται πολλὲς φορές, ἐκτὸς λίγων ἐξαιρέσεων, ἀπὸ τὴν ἰδέα (ἴσως καὶ ἀπὸ τὸ σύνδρομο) τοῦ ἀλαθήτου. Τὸ ὅτι εἶναι αἰρετοὶ «ἄρχοντες», αὐτὸ δὲν ἀποτελεῖ ἄλλοθι γιὰ τὸ «ἀλάθητό» τους, τὸ ὁποῖο τίς περισσότερες φορές διαψεύδεται οἰκτρὰ μιὰ καὶ ἡ χρῆση του ἀποβαίνει εἰς βᾶρος τῆς κοινῶνίας τῶν πολιτῶν καὶ τῶν λαῶν ποὺ οἱ «πολιτικοὶ» ἐξουσιάζουν!

Φαίνεται, λοιπόν, ὅτι ὁ Πλάτων ἦταν ἐπηρεασμένος, ἄγνωστο σὲ ποιοῦ βαθμό, καὶ ἀπὸ τὸ περιεχόμενο τοῦ διαλόγου τοῦ Σωκράτη μὲ τὸν πολιτικό, ὥστε νὰ συνδέσει τὴν τριχοτομία τῆς ψυχῆς μὲ τὴ διαίρεση σὲ τρεῖς τάξεις τῶν πολιτῶν τῆς Ἀθήνας, γιὰτὶ πίστευε ὅτι ἔτσι θὰ πετύχει τὴν εὐδαιμονία τῶν πολιτῶν τῆς Ἀθηναϊκῆς Δημοκρατίας.

Στὸ κείμενο ποὺ ἀκολουθεῖ θὰ παρουσιάσουμε τὸ θέμα τῆς *τριχοτομίας* τῆς ψυχῆς, ὅπως τὸ ἀφομοίωσε ὁ ἅγιος Νεκτᾶριος καὶ τὸ παρουσιάζει στὸ ἔργο του *Τὸ γνῶθι σαυτόν*. Ὅπως, δηλαδὴ, εὐκόλα μπορεῖ νὰ συμπεράνει κανεὶς, ὁ ἅγιος Νεκτᾶριος ἀποδέχεται καταρχὰς τὴν Πλατωνικὴ διδασκαλία περὶ *τριχοτομίας* τῆς ψυχῆς. Ὅμως, ὡς ὀρθόδοξος θεολόγος, ἀκολουθεῖ τὴν ἀντίστοιχη διδασκαλία τοῦ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, ὁ ὁποῖος ἀποδέχεται, ἐπίσης, τὴν τριπλὴ κατὰ τὸν Πλάτωνα διαίρεση τῆς ψυχῆς, πάντοτε βεβαίως σὲ συμφωνία μὲ τὴ διδασκαλία τῆς χριστιανικῆς ἀνθρωπολογίας καὶ σωτηριολογίας.

Σημειώνουμε ὅτι ὁ ἱερὸς Δαμασκηνὸς ἀποδέχεται τὴν τριμερῆ διαίρεση τῆς ψυχῆς, γιὰ νὰ εἶναι διαγνώσιμα τὰ πάθη τῆς, τὰ ὁποῖα κατατάσσει συγκεντρωτικὰ ἀνὰ τμημα (ἢ μέρος) τῆς ψυχῆς ὡς ἐξῆς:

7. ΠΛΑΤΩΝΟΣ, *Απολογία Σωκράτους* 21cd.

1. Στὸ *Λογιστικὸ* ἀντιστοιχοῦν τὰ ἁμαρτήματα: «ἀπιστία, αἵρεση, ἀφροσύνη, βλασφημία, ἀχαριστία, καὶ οἱ συγκαταθέσεις σωματικῶν ἁμαρτημάτων ποῦ γίνονται ἀπὸ τὸ παθητικὸ μέρος». Ἡ θεραπεία αὐτῶν τῶν ἁμαρτημάτων εἶναι «ἡ ἀδίστακτη πίστη πρὸς τὸν Θεό, τὰ ἀληθινὰ καὶ σταθερὰ καὶ ὀρθόδοξα δόγματα τῆς εὐσέβειας, ἡ συνεχῆς μελέτη τῶν λόγων τοῦ πνεύματος, ἡ καθαρὰ καὶ ἀδιάλειπτη προσευχὴ καὶ ἡ εὐχαριστία πρὸς τὸν Θεό»⁸.

2. Στὸ *Θυμικὸ* ἀντιστοιχοῦν τὰ ἁμαρτήματα: «ἡ ἀσπλαχνία, τὸ μῖσος, τὸ ἀσυμπαθές, ἡ μνησικακία, ὁ φθόνος, ὁ φόνος καὶ ἡ συνεχῆς ἀπασχόληση μὲ αὐτά». Ἡ θεραπεία τοὺς ἐπιτυγχάνεται μὲ τὴ φιλανθρωπία, τὴν ἀγάπη καὶ τὴ χρηστότητα»⁹.

3. Στὸ *Ἐπιθυμητικὸ* ἀντιστοιχοῦν τὰ ἁμαρτήματα: «γαστριμαργία, λαιμαργία, οἶνοφλυγία (=μέθη), πορνεία, μοιχεία, ἀκαθαρσία, ἀσέλγεια, φιλοχρηματία, ἐπιθυμία κενοδοξίας, χρυσοῦ καὶ πλοῦτου καὶ τῶν σαρκικῶν ἡδονῶν». Θεραπεία τῶν ἁμαρτημάτων αὐτῶν ἀποτελοῦν οἱ ἀρετές: «νηστεία, ἐγκράτεια, κακοπάθεια, ἀκτημοσύνη, διάθεση τῶν χρημάτων σὲ φτωχοὺς, ἔφεση τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, ἐπιθυμία τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς κατὰ Θεὸν υἰοθεσίας»¹⁰.

Σχηματικὰ θὰ μπορούσαμε νὰ παραστήσουμε τὴν τριμερῆ διαίρεση τῆς ψυχῆς κατὰ τοὺς δύο ὀρθόδοξους θεολόγους καὶ τὸν Πλάτωνα ὡς ἀκολούθως:

Τριχοτομία (ἢ τὰ τρία μέρη)

τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς

α. Γνωστικόν (*Λογιστικόν* κατὰ Πλάτωνα)

β. Θυμικόν (*Θυμοειδές* κατὰ Πλάτωνα)

γ. Ἐπιθυμητικόν (Κοινὴ ὀνομασία καὶ γιὰ τοὺς τρεῖς)

Στὸν οἰκεῖο τόπο τοῦ ἄρθρου θὰ διαπιστώσουμε ὅτι ὁ ἅγιος Νεκτᾶριος ὡς διδάσκαλος τῆς Ἐκκλησίας ἐντάσσει σὲ καθένα ἀπὸ τὰ τρία μέρη τῆς ψυχῆς (*Λογιστικόν*, *Θυμικόν*, *Ἐπιθυμητικόν*) τὶς κατὰ

8. ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, *Περὶ τῶν ὀκτὼ τῆς πονηρίας πνευμάτων*, PG 95, 92B.

9. Στὸ ἴδιο, PG 95, 92C.

10. Στὸ ἴδιο, PG 95, 92CD. Βλ. περισσότερα, *Ἄπαντα*, τόμ. Ε', σσ. 464-467.

τὴν κρίση του χριστιανικὲς ἀρετές, κατὰ τρόπο λεπτομερειακὸ μέχρι καὶ σχολαστικὸ, χωρὶς ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ νὰ ἀποσιωπᾶ, ὅταν τὸ κρίνει χρήσιμο, καὶ τὶς ἀντίστοιχες κακίες (ἀμαρτίες), τὶς ὁποῖες ἀναπτύσσει ἐνίοτε μὲ μεγαλύτερη σαφήνεια σὲ σχέση μετὰ τὶς ἀρετές.

Ἐκεῖνο ποὺ ἐντυπωσιάζει τὸν ἀναγνώστη εἶναι ὅτι οἱ ἀρετές: α) ἢ ἀναφέρονται πάντοτε ἐμπρόθετες (δηλαδὴ μετὰ τὴν πρόθεση *περὶ* καὶ γενικὴ πτώση) ἢ β) προηγούνται τοῦ ἀπλοῦ ὀνόματος τῆς ἀρετῆς ἢ τῆς κακίας οἱ λέξεις *εἰκὼν* ἢ *χαρακτήρ* (π.χ. *εἰκὼν τῆς φρονήσεως* ἀντὶ τοῦ ἀπλοῦ οὐσιαστικοῦ ἢ *φρόνησις* ἢ *χαρακτήρ τοῦ κόλακος* ἀντὶ τοῦ ἀπλοῦ οὐσιαστικοῦ ὁ *κόλαξ*).

Προκειμένου νὰ βοηθήσουμε πρὸς λεπτομερέστερη καὶ βαθύτερη κατανόηση τῆς *τριχοτομίας* τῆς ψυχῆς κατὰ τὸν Πλάτωνα, εἶναι ὠφέλιμο νὰ γνωρίζουμε ὅτι κατὰ τὸν μεγάλο Ἕλληνα σοφὸ: α) Κάθε ἄνθρωπος εἶναι ἡ ψυχὴ του: «*ἡ ψυχὴ ἐστὶν ἄνθρωπος*»¹¹, καὶ β) ἡ *Πολιτεία*, τὴν ὁποία ὀραματίστηκε καὶ γιὰ τὴν ὁποία μᾶς ἄφησε ὀγκωδέστατο ἔργο, πρέπει νὰ ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴ σύσταση καὶ τὴ διάρθρωση τῆς ψυχῆς τῶν μελῶν της. Αὐτὸ σημαίνει πῶς ἀπλά, ὅτι οἱ τρεῖς κοινωνικὲς τάξεις ποὺ ἀπαρτίζουν τὸ ἀνθρώπινο δυναμικὸ τῆς Πλατωνικῆς Πολιτείας, δηλαδὴ: α) οἱ ἀπλοὶ πολῖτες, β) οἱ φύλακες καὶ γ) οἱ ἄρχοντες πρέπει νὰ ἀντιστοιχοῦν στὰ τρία μέρη τῆς ψυχῆς: τὸ *λογιστικόν*, τὸ *θυμοειδὲς* καὶ τὸ *ἐπιθυμητικόν*.

Περαιτέρω, σύμφωνα μετὰ τὴν Πλατωνικὴ πολιτικὴ θεωρία, ἡ ἔνταξη τῶν πολιτῶν καὶ ἀσφαλῶς ἡ διαβάθμισή τους στὶς τρεῖς τάξεις τῆς Πλατωνικῆς Πολιτείας δὲν πρέπει νὰ γίνῃ μετὰ βᾶση τὰ ὅποια κοινωνικοοικονομικὰ κριτήρια, ἀλλὰ μετὰ βᾶση τὴν παιδεία ποὺ ἔχει τὴ δυνατότητα νὰ ἀποκτήσῃ κάθε πολίτης της.

Κρίνουμε θετικὸ γιὰ τὸν ἀναγνώστη νὰ ἀναφέρουμε σ' αὐτὸ το σημεῖο τί λέγει καὶ ὁ Ἀριστοτέλης γιὰ τὴν τριμερῆ διαίρεση τῆς ψυχῆς.

Τὸ σχετικὸ κείμενο, σὲ ἐλεύθερη ἀπόδοση, ἔχει ὡς ἑξῆς: «*Ὁ Πλάτων θεωρεῖ ὅτι ἡ ψυχὴ συνίσταται ἀπὸ τρία μέρη. Δέχεται, δηλαδὴ, ὅτι ἀρετὴ τοῦ Λογιστικοῦ εἶναι ἡ φρόνησις, τοῦ Θυμικοῦ ἡ πραότης καὶ ἡ ἀνδρεία, τοῦ Ἐπιθυμητικοῦ ἡ σωφροσύνη καὶ ἡ ἐγκράτεια καὶ ὅλης*

11. ΠΛΑΤΩΝΟΣ, *Αλκιβιάδης* 130c.

τῆς ψυχῆς ἡ δικαιοσύνη, ἡ ἐλευθεριότητα καὶ ἡ μεγαλοψυχία. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά, δέχεται ὅτι κακία τοῦ Λογιστικοῦ εἶναι ἡ ἀφροσύνη, τοῦ Θυμικοῦ ἡ ὀργιλότητα καὶ ἡ δειλία, τοῦ Ἐπιθυμητικοῦ ἡ ἀκολασία καὶ ἡ ἀκράτεια καὶ ὅλης τῆς ψυχῆς ἡ ἀδικία, ἡ ἀνελευθεριότητα καὶ ἡ μικροψυχία»¹².

Ἀναφέρει, ἐπίσης, ὁ Ἀριστοτέλης, ὅτι: α) ἡ φρόνηση εἶναι ἀρετὴ τοῦ Λογιστικοῦ ποὺ προπαρασκευάζει ὅσα συντελοῦν στὴν ἀνθρώπινη εὐδαιμονία, β) ἡ πραότητα εἶναι ἀρετὴ τοῦ Θυμικοῦ, ποὺ ἐμποδίζει τοὺς ἀνθρώπους νὰ παρασύρονται ἀπὸ τὸν θυμὸ, μαζί μὲ τὴν ἀνδρεία ποὺ εἶναι, ἐπίσης, ἀρετὴ τοῦ Θυμικοῦ καὶ κάνει τοὺς ἀνθρώπους ἀτρόμητους πρὸς τὸν θάνατο, καὶ γ) ἡ σωφροσύνη εἶναι ἀρετὴ τοῦ Ἐπιθυμητικοῦ, ποὺ κάνει τοὺς ἀνθρώπους νὰ μὴν ἐπιθυμοῦν τίς χυδαῖες ἡδονές.

Ἀξίζει, ἐπίσης, νὰ τονίσουμε ὅτι στὶς ἀρετὲς ἐντάσσει: τὴν ἐγκράτεια, τὴ δικαιοσύνη, τὴν ἐλευθεριότητα καὶ τὴ μεγαλοψυχία, ἐνῶ στὶς κακίες: τὴν ἀφροσύνη, τὴν ὀργιλότητα, τὴ δειλία, τὴν ἀκολασία, τὴν ἀκράτεια (ὑπὸ τὴν ἔννοια τῆς ἔλλειψης ἐλέγχου), τὴν ἀδικία, τὴν ἀνελευθερία καὶ τὴ μικροψυχία.

3. Περὶ ἠθικοῦ νόμου καὶ θρησκευτικότητας κατὰ τὸν ἅγιο Νεκτάριο

Μεταφερόμενοι τώρα στὸ πόσο σημαντικό θεωρεῖ τὸ θέμα τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς ὁ ἅγιος Νεκτάριος, δὲν ἔχουμε παρὰ νὰ μελετήσουμε τὸ Δεύτερο Μέρος τοῦ ἔργου του *Τὸ γνῶθι σαυτόν*, τὸ ὁποῖο ἐπιγράφει μὲ τὸν τίτλο *Ἠθικαὶ Μελέται*. Εἶναι ἐπίσης σημαντικό νὰ γνωρίζουμε ὅτι, πρὶν προχωρήσει στὴν περιγραφή τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν καθενὸς ἀπὸ τὰ τρία μέρη τῆς ψυχῆς, ἀφιερώνει πολυσέλιδο κεφάλαιο χωρὶς τίτλο, τὸ ὁποῖο ὅμως διαιρεῖ σὲ δύο μέρη: α) *Περὶ ἠθικοῦ νόμου* καὶ β) *Μελέτες καὶ εἰκόνες περὶ δικαιοσύνης καὶ ἀληθείας*.

Ἐὰν γιὰ τὸν Πλάτωνα ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἡ ψυχὴ του, ὅπως εἶδαμε καὶ πῶ ἀνω, γιὰ τὸν ἅγιο Νεκτάριο ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ὁ

12. ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ, *Περὶ ἀρετῶν καὶ κακιῶν* 1249ab-1250a.

φορέας του ήθικου νόμου. Ο ήθικος νόμος ως έμφυτος και ως μέγιστο αγαθό οδηγεί τον άνθρωπο στην τελειότητα. Ο άνθρωπος, όμως, ως όν «φύσει ήθικόν» είναι και «φύσει θρησκευτικόν», γιατί έτσι «έπλάσθη υπό του θείου δημιουργού», κατά τον άγιο Νεκτάριο. Τόσο όμως ή θρησκευτικότητα όσο και ή ήθικότητα, ως ανθρώπινα ιδιώματα, είναι ουσιώδη χαρακτηριστικά γνωρίσματα και έμφυτες αρετές του ανθρώπου, οί όποίες μαρτυρούνται «έκ του καθόλου κοινωνικού βίου». Κατά τον άγιο Νεκτάριο, χωρίς κοινωνικότητα δεν είναι δυνατή ή συντήρηση, ή ανάπτυξη και ή προαγωγή του ανθρώπου. Για να έδραιωθεί μία ήθικη ανθρώπινη κοινωνία με αντίστοιχα έπιτεύγματα, είναι αναγκαίο ο βίος των μελών της να στηρίζεται στον ήθικό νόμο. Αυτή ή δυνατότητα μάς βεβαιώνει ότι ο ήθικος βίος αρμόζει μόνο στον άνθρωπο, είναι έμφυτος και αποτελεί κορυφαίο κόσμημα του ανθρώπινου προσώπου. Το ίδιο συμβαίνει και με τη γνήσια θρησκευτικότητα, χωρίς την όποία ο ήθικος νόμος δεν έχει σταθερό υπόβαθρο έλευθερίας.

Μπορούμε δηλαδή εύκολα να συναγάγουμε το συμπέρασμα, ότι τον ήθικό νόμο ακολουθεί ή γνήσια θρησκευτικότητα του ανθρώπου. Γιατί συμβαίνει αυτό κατά τον άγιο Νεκτάριο; Για τον έξής άπλούστατο λόγο: Όπως χωρίς ήθικη ο άνθρωπος θα άδυνατούσε να συγκροτήσει κοινωνία (και κοινωνίες), να αναπτυχθεί και να προαχθεί, έτσι και χωρίς γνήσια θρησκευτικότητα: θα ήταν άδύνατο να αποβεί ήθικος και να θεμελιώσει κοινωνική ζωή επί ήθικων αρχών και αξιών. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι, κατά τον άγιο Νεκτάριο, ή μόν ήθικη (ο ήθικος νόμος) είναι ο υγιέστερος συνεκτικός δεσμός της κοινωνίας και ο άσφαλέστερος φρουρός των αγαθών της, ή δέ θρησκεία είναι ο φρουρός του ήθικου νόμου, της ήθικης τάξης και ζωής. Έτσι, μελετώντας κανείς την § 3 του Δ' κεφαλαίου (*Α' ΠΕΡΙ ΗΘΙΚΟΥ ΝΟΜΟΥ*)¹³, διαπιστώνει ότι ο λόγος του Αγίου καταλήγει στον άκόλουθο συλλογισμό:

Μείζων πρόταση: Δεν νοείται άληθινή θρησκεία χωρίς ήθικό νόμο.

Ελάσσων πρόταση: Ο άνθρωπος δεν ζει χωρίς ήθικό νόμο.

Συμπέρασμα: Ο άνθρωπος δεν ζει χωρίς άληθινή θρησκεία.

13. *Άπαντα*, τόμ. Ε', σσ. 197-200.

Ωστόσο, ο Νεκτάριος για να υποστηρίξει περαιτέρω τη συγκεκριμένη πρότασή του, ότι δηλαδή η θρησκευτικότητα είναι ἔμφυτο ἀγαθὸ καὶ ἄρα ἀπολύτως ἀναγκαία πρὸς ὑποστήριξη τοῦ ἠθικοῦ νόμου, ἀναφέρεται καὶ σὲ ἀνάλογα ἱστορικὰ παραδείγματα. Ἐνα ἀπὸ αὐτὰ εἶναι ἡ ἱστορικὴ ἀλήθεια, ὅτι ἡ ἀνθρωπότητα «ἀπὸ τὰ πανάρχαια χρόνια ἀναγνώρισε... καὶ εὐλάβηθηκε καὶ σεβάστηκε τὴ θρησκεία. Ἀρχηγοὶ καὶ ἀντιπρόσωποι τῆς θρησκείας ἔγιναν τὰ ἀνώτατα πρόσωπα τῆς κοινωνίας. Οἱ ἄρχοντες, οἱ βασιλεῖς, οἱ ἰθύντορες (= ὀδηγοί, κυβερνήτες) τῶν λαῶν περιβλήθηκαν τὸ ἀξίωμα τοῦ λειτουργοῦ τῆς θρησκείας». Καὶ συνεχίζει ὁ Ἅγιος: «Ἡ τιμὴ ποὺ ἀπορρέει ἀπὸ τὸ ἀξίωμα τοῦ θρησκευτικοῦ λειτουργοῦ ἐλάμπρυνε τὰ βασιλικά διαδήματα (στέμματα). Τόσο μεγάλη εἶναι ἡ εὐλάβεια πρὸς τὴ θρησκεία, ὥστε ἡ τιμὴ τοῦ ἱερατικοῦ ἀξιώματος νὰ εἶναι μεγαλύτερη καὶ ἀπὸ αὐτὴν τὴ βασιλικὴ ἐξουσία, ἡ δὲ δύναμη τῆς θρησκείας νὰ εἶναι ἰσχυρότερη ἀπὸ τὴ δύναμη τῶν ἀνθρώπων νόμων καὶ τὴν ἐξουσία κάθε ἡγεμόνα»¹⁴.

Ὁ Ἅγιος χρησιμοποιοῖ καὶ τὸ πολὺ γνωστὸ ἀπόσπασμα τοῦ Πλουτάρχου: «Μπορεῖς ὡς περιηγητὴς νὰ βρεῖς πόλεις χωρὶς τείχη, χωρὶς ἐκπαίδευση (γράμματα), χωρὶς ἄρχοντες (βασιλιάδες), χωρὶς κατοίκους, χωρὶς χρήματα, χωρὶς νὰ ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ νομίσματα, χωρὶς θέατρα καὶ γυμναστήρια· πόλη, ὅμως, χωρὶς ἱερὰ καὶ χωρὶς θεό, πόλη ποὺ δὲν χρησιμοποιοῖ εὐχές, ὄρκους, θρησκευτικὰ κείμενα, θυσίες γιὰ ἀγαθὸ σκοπὸ ἢ γιὰ ἀποτροπὴ κακῶν, κανένας ἄνθρωπος δὲν τὴν εἶδε μέχρι σήμερα, οὔτε εἶναι δυνατὸν νὰ τὴ δεῖ κάποτε στὸ μέλλον»¹⁵.

Τὸ συμπέρασμα τοῦ Ἁγίου στὴν § 3 εἶναι τοῦτο: «Ἡ δύναμη τῆς θρησκείας εἶναι τὸ μεγάλο ἠθικὸ χαλινάρι ποὺ χαλιναγωγεῖ τὰ πάθη, τὶς ὀρμὲς καὶ τὶς ἐπιθυμίες καὶ κατευθύνει μὲ ἀσφάλεια τὴν ἀνθρωπότητα στὸν ὑψηλὸ προορισμὸ τῆς καὶ στὸ ὕψος τῆς περιωπῆς, στὸ ὁποῖο ἔχει προορισθεῖ νὰ φθάσει ἀπὸ τὴ Θεία Πρόνοια. Γι' αὐτὸ ὁ ἄνθρωπος δὲν

14. Ὁπ.π., σσ. 199-200. Ἀξίζει νὰ μελετήσουμε τὸν Γ' Λόγο περὶ Ἱερωσύνης τοῦ Ἰω. Χρυσόστομου, ὅπου τονίζεται μὲ ἔμφαση ὅτι ἡ ἱερωσύνη εἶναι ἀνώτερη τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας.

15. ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ, Πρὸς Κωλώτην 1107de. Πρβλ. Ἄπαντα, τόμ. Ε', σ. 198, σημ. 14.

μπορεί με άλλο τρόπο να φθάσει στο ύψος της περιωπής του παρά μόνο με τη θρησκεία, ή όποια έχει την προς τοῦτο διαπλαστική δύναμη. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος, γιὰ τὸν ὁποῖο ὁ ἄνθρωπος θεωρεῖται ἀπὸ τὶς σχετικὲς ἱστορικὲς μαρτυρίες ὡς θρησκευτικὸ ὄν. Ὅντως ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὄν θρησκευτικόν»¹⁶, ἀναφωνεῖ ὁ ἅγιος Νεκτάριος.

Τὸ βαθύτερο νόημα ὅσων γράψαμε μέχρι τώρα ἔχει ἄμεση σχέση με τὸ Πρῶτο Μέρος (Περὶ ἠθικοῦ νόμου) τοῦ Δ΄ Κεφαλαίου τοῦ γνωστοῦ βιβλίου τοῦ Ἁγίου καὶ εἰδικότερα με τὴν § 3: *Περὶ τοῦ ἀνθρώπου ὅτι ὢν φύσει ἠθικὸν ὄν εἶναι φύσει θρησκευτικόν*. Ὡστόσο, ὀφείλουμε νὰ παρατηρήσουμε ὅτι προσεκτικὴ ἀνάγνωση καὶ τῶν 28 παραγράφων τοῦ Πρώτου Μέρους μᾶς βεβαιώνει ὅτι ὁ Ἅγιος εἶναι βαθὺς γνώστης τοῦ σημαντικοῦ θέματος τοῦ ἠθικοῦ νόμου στὴ σχέση του ὄχι μόνο με τὴ Χριστιανικὴ Ἠθικὴ, ἀλλὰ καὶ με σχετικὰ κεφάλαια τῆς Φιλοσοφικῆς Ἠθικῆς, τῆς Κοινωνιολογίας, τῆς Πολιτικῆς Ἠθικῆς, τῆς Ἐθνολογίας καὶ ἄλλων συναφῶν ἀνθρωπιστικῶν ἐπιστημῶν.

Πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνση παραπέμπουν οἱ τίτλοι τῶν σχετικῶν παραγράφων, ὅπως:

Περὶ τοῦ ἀνθρώπου ὅτι ἐπλάσθη δυνάμει ἠθικῶς ἐλεύθερον ὄν καὶ ὅτι ὀφείλει νὰ ἀποβῆ ἐνεργεῖα ἠθικῶς ἐλεύθερος,

Περὶ τοῦ καταλογισμοῦ τῶν πράξεων τοῦ ἀνθρώπου ὡς ἠθικῶς ἐλευθέρου ὄντος,

Περὶ τῆς ἀληθοῦς ἠθικῆς ἐλευθερίας καὶ περὶ τῆς κατ' εἶδος ἢ ψευδοῦς ἠθικῆς ἐλευθερίας,

Περὶ τῆς ἠθικῆς διαπλαστικῆς δυνάμεως τῆς ἠθικῆς ἐλευθερίας,

Περὶ τῆς ἠθικῆς ἐλευθερίας ὅτι αὕτη ἀναπτύσσεται ἐν τῇ συντατίσει τοῦ ἰδίου θελήματος πρὸς τὸ θεῖον θέλημα,

Περὶ τοῦ ἀπαραβιάστου τοῦ αὐτεξουσίου,

Ὅτι ὁ ἄνθρωπος πλασθεὶς κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐπλάσθη ἀγαθὸς καὶ φύσει ἐπιποθεὶ τὸ ἀγαθόν,

Ὅτι ἡ πλάνη ἐξ ἀμελείας (ὁ Σωκράτης δέχεται τό: Οὐδεὶς ἐκὼν κακός),

Περὶ ὑποταγῆς εἰς τοὺς νόμους,

16. Ἄπαντα, τόμ. Ε΄, σ. 200.

Περὶ τῆς συνειδήσεως τοῦ ἀθετοῦντος τὸν ἠθικὸν νόμον ἀνθρώπου, καὶ

Περὶ πωρώσεως καρδίας.

4. Περὶ δικαιοσύνης καὶ ἀληθείας κατὰ τὸν ἅγιον Νεκτάριο

Παραπέμπουμε, ἐπίσης, τὸν ἀναγνώστη νὰ μελετήσῃ τὶς παραγράφους τοῦ Δευτέρου Μέρους τοῦ Δ΄ Κεφαλαίου, ὅπου ὁ Ἅγιος πραγματεύεται δύο σημαντικότερα θέματα, πὸ ἐχουν ἄμεση σχέση μὲ τὸν ἠθικὸ νόμο. Πρόκειται γιὰ τὴ δικαιοσύνη καὶ τὴν ἀλήθεια, δύο ὑψιστες ἀρετές, οἱ ὁποῖες δοκιμάζονται διαχρονικά. Σύμφωνα μάλιστα μὲ τὴ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας δοκιμάζονται ἀμέσως μετὰ τὴν ἐξωσῆ τῶν Πρωτοπλάστων ἀπὸ τὸν Παράδεισο.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ πρέπει νὰ σημειώσουμε ὅτι πέρα ἀπὸ τὸ γεγονὸς τῆς παρακοῆς τοῦ Ἀδάμ καὶ τῆς Εὔας, τὸ ὁποῖο σὲ καμιά περίπτωση δὲν ἀποπνέει δικαιοσύνη καὶ ἀλήθεια ἔναντι τοῦ δημιουργοῦ τους, ὁ ὁποῖος ἦταν συγχρόνως καὶ ὁ ἀπόλυτος Κύριος τοῦ Παραδείσου, στὴ συνέχεια καὶ τὸ παράδειγμα τῶν ἀδελφῶν Ἄβελ καὶ Κάιν εἶναι, ἐπίσης, τρανὴ ἀπόδειξη ἔλλειψης μεταξύ τους καὶ δικαιοσύνης καὶ ἀληθείας. Καὶ τὰ δύο συγκεκριμένα παραδείγματα τῆς Βίβλου εἶναι ἀφετηριακά, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἱστορικὴ πορεία τοῦ ἀνθρωπίνου γένους καὶ τὴ σχέση τῶν ἀνθρώπων μὲ τὶς δύο κορυφαῖες ἠθικοκοινωνικὲς ἀρετές, τὴ δικαιοσύνη καὶ τὴν ἀλήθεια.

Εἰδικότερα, βεβαίως, στὶς μέρες μας, ὅπως καὶ σὲ πολλὲς ἄλλες σκληρὲς καὶ ἀπάνθρωπες περιόδους τῆς παγκόσμιας ἱστορίας, ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ ἀλήθεια ἔχουν τεθεῖ σὲ παροπλισμὸ ἢ ἀπουσιάζουν παντελῶς, ὡς μὴ ὄφειλε, ἀπὸ τὴν παγκόσμια ἀνθρώπινη κοινότητα. Τὸ τραγικότερο, ὅμως, εἶναι ὅτι σὲ πολλὲς περιοχὲς τῆς Γῆς, στὶς ὁποῖες γίνεται πολὺς λόγος περὶ δικαιοσύνης καὶ ἀληθείας, κακοποιοῦνται βάνανυσα καὶ σχεδὸν ἀπροκάλυπτα ἀπὸ τοὺς δῆθεν θιασῶτες καὶ ὑποστηρικτὲς τους, τῶν ὁποίων τὰ πραγματικὰ ἐνδιαφέροντα, φαρισαϊκῆς κοπῆς, ἐξικνοῦνται μέχρι τοῦ σημείου στὸ ὁποῖο τελειώνει τὸ ἀτομικὸ τους συμφέρον. Δὲν λέμε τὸ προσωπικὸ τους συμφέρον, γιὰτὶ ὅπου ὑπάρχουν ἄνθρωποι μὲ πραγματικὸ πρόσωπο, ἐκεῖ δὲν ἐξορίζεται καὶ πολὺ περισσότερο δὲν ἐξοικίζεται οὔτε ἡ ἀλήθεια οὔτε ἡ δικαιοσύνη!

Τὸ μεταναστευτικὸ θέμα τῶν ἡμερῶν μας, μὲ τὸν ἐκβιαστικὸ ξερριζωμὸ ἀπὸ τὸν τόπο τους ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἔγκυες μητέρες, παιδιὰ λίγων ἡμερῶν ἢ μηνῶν καὶ ἀνάπηροι, θύματα τῶν κατὰ τόπους καὶ χῶρες ἐξοντωτικῶν πολέμων, ποὺ χάνουν τραγικὰ τὴ ζωὴ τους στὴ θάλασσα τῆς Μεσογείου ἢ στὶς παραλίες της, ὅπου ἐκβράζονται τὰ ἄψυχα σώματά τους κατὰ ἑκατοντάδες ἢ χιλιάδες, ἀποτελεῖ στίγμα γιὰ τὸν σύγχρονο πολιτισμὸ. Σήμερα ζοῦμε μιὰ ἀντίστροφη Ὀδύσεια. Γιατί, ἂν ἡ νοσταλγία δυνάμωνε τὸν Ὀδυσσεὰ νὰ ξεπερνᾷ τὰ μύρια ὅσα ἐμπόδια, γιὰ νὰ φθάσει τελικὰ στὴν Ἰθάκη τῆς ζωῆς καὶ τῶν ὀνείρων του, οἱ σύγχρονοι μετανάστες ζοῦν τὴν ὀδύσειά τους ἔχοντας χάσει πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ὄχι μόνο τὴν Ἰθάκη τῆς ζωῆς καὶ τῶν ὀνείρων τους, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ τὴ ζωὴ τους πρὶν ἀκόμη χαροῦν, ὅπως ἔχουν δικαίωμα, καὶ τίς πιὸ ἀπλὲς χαρὲς αὐτοῦ τοῦ κόσμου. Οἱ σύγχρονοι Λαιστρυγόνες καὶ Κύκλωπες ἀποδεικνύονται πολὺ πιὸ ἀνθρωποκτόνοι καὶ ἀνθρωποφάγοι ἀπὸ τοὺς ἀντίστοιχους τῆς Ὀδύσειας!

Ἐπειδὴ ὁ ἅγιος Νεκτάριος ἔχει πλούσια γνώση καὶ τῆς κλασικῆς ἑλληνικῆς Γραμματείας, κρίναμε χρήσιμο νὰ παραθέσουμε σὲ ἐλεύθερη ἀπόδοση ἀπόσπασμα τοῦ Ἀριστοτέλη γιὰ τὴ δικαιοσύνη ποὺ ἀπηχεῖ συγγενεῖς ἀπόψεις πρὸς αὐτὲς τοῦ ἁγίου Νεκταρίου: «*Στὴ δικαιοσύνη, γράφει, ἀνήκει τὸ νὰ διανέμει κανεὶς ἀνάλογα μὲ τὴν ἀξία, νὰ διασώζει τὰ πατροπαράδοτα ἥθη καὶ ἔθιμα καὶ τοὺς γραπτοὺς νόμους, νὰ λέγει τὴν ἀλήθεια, ἀδιαφορώντας ἂν ἀπειλεῖται τὸ συμφέρον του, καὶ νὰ τηρεῖ τίς συμφωνίες του. Πρῶτα ἀπ' ὅλα τὰ δίκαια εἶναι αὐτὰ ποὺ ἀφοροῦν τοὺς θεοὺς, ἔπειτα τοὺς δαίμονες, ἔπειτα τὴν πατρίδα καὶ τοὺς γονεῖς, ἔπειτα ὅσους ἔχουν φύγει ἀπ' αὐτόν τὸν κόσμον· σ' αὐτὰ ἀνήκει ἡ εὐσέβεια εἴτε ὡς μέρος εἴτε ὡς παρεπόμενον τῆς δικαιοσύνης. Ἐπίσης, στὴ δικαιοσύνη ἀκολουθεῖ ἡ τήρηση τοῦ θείου νόμου, ἡ ἀλήθεια, ἡ πίστη καὶ τὸ μῖσος κατὰ τῆς πονηρίας*»¹⁷.

Κοντὰ στὸ Ἀριστοτελικὸ ἀπόσπασμα τῆς προηγούμενης παραγράφου περὶ δικαιοσύνης εἶναι πολὺ ἐπωφελεὲς νὰ παραθέσουμε καὶ ἀντίστοιχο Πλατωνικὸ ἀπόσπασμα γιὰ τὴν ἀλήθεια. Λέγει, λοιπόν, ὁ

17. ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ, *Περὶ ἀρετῶν καὶ κακιῶν* 1250b.

Πλάτων στους *Νόμους*: «*Ἡ ἀλήθεια εἶναι ἐπικεφαλῆς ὄλων τῶν ἀγαθῶν γιὰ τοὺς θεοὺς καὶ ὄλων τῶν ἀγαθῶν γιὰ τοὺς ἀνθρώπους· αὐτῆς (δηλαδὴ τῆς ἀλήθειας) εἶναι εὐχῆς ἔργον νὰ μετέχει εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς αὐτὸς ποὺ θέλει νὰ γίνῃ μακάριος καὶ εὐτυχής, γιὰ νὰ ζήσῃ ὅσο τὸ δυνατόν περισσότερα χρόνια ὡς ἀληθινὸς ἄνθρωπος. Γιατὶ αὐτὸς εἶναι ἀξιοπίστος ἄνθρωπος. Ὁ ἀναξιοπίστος, αὐτὸς δηλαδὴ ποὺ ἀγαπᾷ τὸ ψέμα μὲ τὴ θέλησή του ἢ αὐτὸς ποὺ τὸ ἀγαπᾷ χωρὶς τὴ θέλησή του, δὲν ἔχει μωαλό (εἶναι ἀνόητος)»¹⁸.*

5. Ἡ ἀρετολογία στὴν ἐργασία τοῦ ἁγίου Νεκταρίου

5.1 Ἀρετὲς καὶ κακίες τῆς ψυχῆς ὡς ὄλου

Τὰ τρία κεφάλαια (5°, 6° καὶ 7°), μὲ τὰ ὅποια ὀλοκληρῶνεται τὸ περιεχόμενο τοῦ σημαντικοῦ βιβλίου τοῦ ἁγίου Νεκταρίου, δομοῦνται σὲ 123 παραγράφους. Κάθε κεφάλαιο περιγράφει τὶς ἀρετὲς καὶ τὶς κακίες ἑνὸς ἀπὸ τὰ τρία μέρη τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου, σύμφωνα μὲ τὴ διαίρεση τῶν τριῶν (Πλάτωνος, Δαμασκηνοῦ καὶ Νεκταρίου) καὶ τὴν ἀποδοχὴ τῆς ἀπὸ τὸν Ἀριστοτέλη.

5.2 Ἀρετὲς καὶ κακίες τοῦ Γνωστικοῦ

Εἰδικότερα τὸ 5° κεφάλαιο πραγματεύεται σὲ 20 παραγράφους τὶς ἠθικὲς ἀρχὲς τοῦ *Γνωστικοῦ* ἢ τοῦ *Λογιστικοῦ* μέρους τῆς ψυχῆς. Ὅμως, μόνο οἱ 8 παράγραφοι τιτλοφοροῦνται μὲ ἀρετὲς. Οἱ ὑπόλοιπες 12 μὲ κακίες (ἀμαρτίες).

Οἱ τίτλοι ποὺ ἀναφέρονται σὲ ἀρετὲς εἶναι οἱ ἀκόλουθοι: *Περὶ σοφίας, Εἰκῶν τῆς φρονήσεως, Εἰκῶν τοῦ φρονίμου, Περὶ μετριοφροσύνης, Περὶ ταπεινοφροσύνης, Περὶ νηφαλιότητος, Περὶ μεγαλοπρεπείας καὶ περὶ εἰκόνας τοῦ μεγαλοπρεποῦς, Περὶ ἀπλότητος χριστιανικῆς*.

Οἱ τίτλοι τῶν κακιῶν εἶναι: *Περὶ οἰήσεως καὶ οἰημάτιον, Περὶ τύφου καὶ τετυφωμένου, Περὶ ὑπερηφανίας καὶ ὑπερηφάνου, Περὶ ὑψηλοφροσύνης καὶ ὑψηλόφρονος, Περὶ ἀλαζονείας, Περὶ κενοδοξίας, Περὶ*

18. ΠΛΑΤΩΝΟΣ, *Νόμοι* Ε', 730bc. Βλ. μεταξὺ ἄλλων καὶ ΠΛΑΤΩΝΟΣ, *Μένων* 86b· *Γοργίας* 473b, 482e· *Ἀπολογία Σωκράτους* 17b· 20d.

ἰσχυρογνωμοσύνης, Περί μεγαλορρημοσύνης καὶ μεγαλορρήμονος, Περί αἰσχρολογίας καὶ αἰσχρολόγου, Περί περιαιτολογίας, Περί πονηρίας.

Μία πρώτη παρατήρηση πού μπορούμε ἴσως νὰ κάνουμε, εἶναι ὅτι οἱ ἀρετὲς καὶ οἱ κακίες πού ἐντάσσει ὁ Νεκτάριος στὸ λογικὸ μέρος τῆς ψυχῆς, δὲν ἀνήκουν *ad hoc* στὴν ἐπιστήμη τῆς Λογικῆς, πού ἔχει ὡς ἀντικείμενο τὴ γνώση σὲ καθαρὰ ἐπιστημονικό, ἄρα ἀνθρώπινο (δηλαδή ἀνθρωποκεντρικό) ἐπίπεδο. Οὔτε, βεβαίως, ἀνήκουν στὸν ψηφιακὸ κυβερνοχώρο, ὅπως αὐτὸς ὀρίζεται σήμερα στὴν ἐποχὴ τῆς παγκοσμιοποίησης¹⁹. Κατὰ τὴν προσωπικὴ μας κρίση, ἀνήκουν στὸν χῶρο τῆς Ἠθικῆς καὶ μάλιστα τῆς Χριστιανικῆς Ἠθικῆς, πού ἔχει ὡς κύρια πηγὴ τῆς τῆ Θεοῦ ἀγάπη. Ἐδῶ ὑπάρχει ταύτιση, θὰ λέγαμε, τοῦ ἁγίου Νεκταρίου μὲ τὸν Πλάτωνα, ὁ ὁποῖος, ὅπως ἀναφέρει στὴν *Ἀπολογία τοῦ Σωκράτη*: «Ἡ ἀνθρωπίνη σοφία ὀλίγου τινὸς ἀξία ἐστὶ καὶ οὐδενός»²⁰.

Ἡ σοφία, σύμφωνα μὲ παράθεμα πού χρησιμοποιεῖ ὁ Νεκτάριος ἀπὸ τὸν Μάξιμο τὸν Ὁμολογητὴ, ὀρίζεται ὡς ἡ «ἀδιάνγνωστη» (=μυστηριακὴ, προσωπικὴ ἄρα ἐμπειρικὴ) ἔνωση τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸν Θεό. Σύμφωνα μὲ τὴν ἐρμηνεῖα αὐτῆ, ἡ ἔφεση κάθε ἀνθρώπου, ἄξιου νὰ μετέχει τῆς πραγματικῆς σοφίας, γίνεται ἀπόλαυση, γιατί μέσα ἀπὸ τὴ δυνατότητα αὐτῆ γίνεται καὶ ὁ ἀνθρώπος κατὰ χάρη Θεός. Μὲ τὸ νὰ βοηθεῖ, λοιπόν, ἡ σοφία στὴν κατὰ χάρη θέωση τὸν ἀνθρώπο, ὀδηγεῖ

19. Ἐτυμολογικὰ ἡ λέξη *λογικὴ* εἶναι οὐσιαστικοποιημένο θηλυκὸ τοῦ ἐπιθ. *λογικός*, -ή, -όν. Φιλοσοφικὰ σημαίνει τὴν ἐπιστήμη τοῦ ὀρθοῦ λόγου, τῆς ὀρθῆς νόησης ἢ τοῦ ὀρθῶς ἢ λογικῶς διανοεῖσθαι. Ὅφειλουμε νὰ τονίσουμε ὅτι ἡ ἐνασχόληση μὲ τὸ κεφάλαιο ἢ τὴν ἐπιστήμη τῆς λογικῆς, ἔστω καὶ πολὺ γενικά, εἶναι ἀρκετὰ δύσκολη. Τὴ σχετικὴ δυσκολία ἐπιτείνει τὸ γεγονὸς ὅτι δὲν ὑπάρχει ὁμοφωνία γιὰ τὸ ποῖο εἶναι τὸ ἀντικείμενό της. Εἶναι π.χ.: «—οἱ νόμοι τῶν νοητικῶν ρημάτων, — ἡ εφαρμογὴ ὀρισμένων λέξεων πού τίθενται ὡς λογικὲς σταθερές, — οἱ ἀλήθειες ἐκεῖνες πού ἐξαρτῶνται μόνο ἀπὸ τὶς σημασίες τῶν ὀρων πού περιέχουν, — ἡ μελέτη τοῦ φαινομένου τῆς συνεπαγωγῆς ἀναφορικά πρὸς τὴ μορφή τῶν προτάσεων, — οἱ μέθοδοι ἐξαγωγῆς [=συναγωγῆς] συμπεράσματος, — ἡ ὀρθότητα, ἡ ἐγκρότητα καὶ συναφεῖς ιδιότητες τῶν συμπερασματικῶν διαδικασιῶν...». Ἀπὸ ὅλα αὐτὰ ποῖο εἶναι τὸ ἀντικείμενο τῆς λογικῆς; Βλ. περισσότερο στὴν *Ἐγκυκλοπαιδεία Πάπυρος – Λαρούς – Μπριτάνικα*, τόμ. 39, σ. 63 ἐξ.

20. ΠΛΑΤΩΝΟΣ, *Ἀπολογία*, 23a.

τὸν Νεκτάριο νὰ χρησιμοποιοῦσι τὸν ἀκόλουθο ὄρισμό τοῦ Μ. Βασιλείου: Ἡ σοφία «ἐστὶν ἐπιστήμη θεῶν καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων καὶ τῶν τούτοις αἰτιῶν», γιὰ νὰ καταλήξει σὲ ἓνα καθαρὰ θεολογικὸ ὄρισμό: «Ἀληθὴς σοφία ἢ τοῦ Θεοῦ σοφία, ἢ ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων λαληθεῖσα καὶ ἐν μυστηρίῳ ἀποκεκρυμμένη»²¹. Θὰ ἔλεγε κανεὶς ἐν προκειμένῳ, ὅτι εἶχε δίκιο καὶ ὁ μέγας ἀθηναῖος ρήτορας Ἴσοκράτης, ὅταν ἔγραφε: «σοφία γὰρ μόνον τῶν χρημάτων ἀθάνατον»²². Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ὁ Νεκτάριος διατυπώνει τὸν Ἰσοκρατικὸ λόγο μὲ περισσότερο ἀξιωματικὸ τρόπο: *Σοφία μόνη κτῆμα ἀθάνατον!*

Ἀνάλογη εἶναι ἡ θέση του καὶ γιὰ τὴν ἀρετὴ τῆς φρόνησης. Ἡ «φρόνηση διευθύνει τὰς σκέψεις καὶ ρυθμίζει τὰ διανοήματα», γιὰτὶ εἶναι «τοῦ ἐν ἡμῖν λογισμοῦ ἢ ἐγγήγορσις [τοῦ λογισμοῦ μας ἢ ἐπαγρύπνηση]» καὶ ἡ ὑγεία τοῦ νοῦ. Αὐτὴ διδάσκει, ἐπίσης, τὸν ἄνθρωπο «νὰ ὀμιλεῖ στὴν κατάλληλη εὐκαιρία καὶ νὰ ἀποφεύγει τὴν ἀκαιρολογία (τὴ φλυαρία)», «ἐπιζητεῖ πάντοτε τὴν ἀλήθεια καὶ ἀναπαύεται σ' αὐτήν... ὁδηγεῖ πρὸς τὸν Θεὸ καὶ τὴ μακαριότητα». Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Χριστὸς τὴ συνέστησε στοὺς μαθητὲς του, ὅταν τοὺς ἀπέστειλε νὰ κηρύξουν τὸν λόγο του (Μθ. 10, 16). Ἡ φρόνηση κρίνεται ἀπὸ τὸν Ἅγιο «τιμιωτέρα λίθων πολυτελῶν» (Παρ. 3, 15), ἐνῶ, ὅταν συνοδεύεται ἀπὸ τὴν ἀπλότητα, ἀποβαίνει «θεῖόν τι χρῆμα». Ἀντίθετα, ὅταν οἱ δύο συγκεκριμένες ἀρετὲς χωρισθοῦν μεταξύ τους, ἡ μὲν φρόνηση ἀποβαίνει πονηρία, ἡ δὲ ἀπλότητα μωρία²³.

Μὲ τὸ ἴδιο πνεῦμα περιγράφει ὁ ἅγιος Νεκτάριος καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ φρονίμου. Ὁ φρονίμος ἐργάζεται διὰ βίου τὴν ἀρετὴ. Εἶναι συνετός, οἰκονομεῖ τὰ πάντα μὲ βουλή καὶ γνώση, ἀγαπᾷ τὸ ἀγαθὸ, ἀποστρέφεται τὸ κακὸ, ἀγαπᾷ τὸν Θεὸ καὶ τὸν ἀνακαλύπτει σὲ ὅλα τὰ δημιουργήματά του. Φροντίζει μὲ ἐπιμέλεια τὴ ζωὴ του καὶ ὅταν ἀτυχεῖ εἶναι καρτερικός. Δὲν φουσκώνει ἀπὸ ἐγωισμό, οὔτε ἐπαίρεται, οὔτε ὑπερηφανεύεται. Περνᾷ τὴ ζωὴ του μὲ ταπείνωση καὶ δὲν λησμονεῖ οὔτε λεπτὸ ὅτι εἶναι πάροικος, ἄρα πολὺ γρήγορα περαστικὸς ἀπὸ τὴ

21. Ἄπαντα, τόμ. Ε', σσ. 279-280.

22. ΙΣΟΚΡΑΤΟΥΣ, Πρὸς Δημόνικον 19.

23. Ἄπαντα, τόμ. Ε', σ. 280.

γῆ. Αποδέχεται χωρίς αντίρρηση ὅτι τὸ *πολίτευμά* του βρίσκεται στὸν οὐρανό, σύμφωνα καὶ μὲ τὸν λόγο τοῦ Παύλου (*Φιλιπ.* 3, 20).

Ἀπέναντι στὴν εἰκόνα τοῦ φρονίμου, ὁ Νεκτάριος τοποθετεῖ τὴν εἰκόνα τοῦ ἄφρονος, χωρὶς αὐτὸ νὰ σημαίνει ὅτι ἔχουμε δύο χωριστοὺς ἀνθρώπους, δύο ὑποκείμενα. Τὸ ὑποκείμενο, δηλαδή ὁ ἄνθρωπος, εἶναι ἓνα καὶ τὸ αὐτό. Ἡ οὐσία τοῦ ἀνθρώπου δὲν ἀλλάζει, δὲν ἔχουμε δηλαδή ἐδῶ ἓνα εἶδος δυῖσμοῦ, ἀλλὰ δύο ποιοτικὲς ἐκφράσεις τοῦ ἰδίου προσώπου, τοῦ ἰδίου ὑποκειμένου. Ὁ ἄνθρωπος δὲν παύει νὰ εἶναι ἡ κορωνίδα τῶν δημιουργημάτων τοῦ Θεοῦ. Ὡστόσο, στὴν ἐλεύθερη βούλησή του, στὸ αὐτεξούσιό του, ἐγκτεται ἡ ἐπιλογή του νὰ βρίσκεται κοντὰ ἢ μακριὰ ἀπὸ τὸν Θεό, νὰ ὀρίζει καὶ νὰ μεριμνᾷ γιὰ τὴ σωτηρία του ἢ γιὰ τὴν ἀπώλειά του. Ὁ ἄφρων στερεῖται φρόνησης καὶ διορατικότητας, γιὰ τὴν πλανᾶται στὶς σκέψεις του. ὄντας ἀσεβῆς ἀκολουθεῖ τὴν ἀφροσύνη του καὶ φθάνει στὴν ἄρνηση τοῦ δημιουργοῦ, δηλαδή τοῦ Θεοῦ. Ἔτσι, ἐπαληθεύει μὲ βεβαιότητα τὸν λόγο τῆς Ἁγίας Γραφῆς: «εἶπεν ἄφρων ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ· οὐκ ἔστι Θεός» (*Ψαλμ.* 13, 1 καὶ *Ακ.* 12, 20). Ἡ ψυχὴ τοῦ ἄφρονος ἀνθρώπου αὐτοαναιρεῖ τὴν ὑπαρξή της, ἀρνεῖται δηλαδή τὸν ἑαυτὸ της καθὼς πορεύεται πρὸς τὸ σκότος. Κατὰ τὴν ποιητικὴ ἐκφραση τοῦ ἁγίου Νεκταρίου: τὸν ἄφρονα τὸν ἔχει καλύψει νύχτα χωρὶς φεγγάρι: «*νὸξ ἀφεγγῆς κατεκάλυψεν αὐτόν*». Ἐνῶ, δηλαδή, ὀλόκληρη ἡ δημιουργία μέσῳ τῆς πάνδημης γλώσσας τῆς ἀνθρωπότητας «*ὁμολογεῖ δημιουργὸν τοῦ σύμπαντος*», ὁ ἄφρων εἶναι ἀντίθετος: «*Ἀρνεῖται τὸν θεμελιωτὴ, ἐνῶ βλέπει τὴν οἰκοδομήν*»!²⁴

Ἐντὸς τοῦ ἰδίου πνεύματος ἀναπτύσσει ὁ Νεκτάριος καὶ τὶς ὑπόλοιπες ἀρετὲς καὶ ὅλες τὶς κακίες ποὺ ἐντάσσει στὸ Λογιστικό/λογικὸ μέρος τῆς ψυχῆς. Τὴν *ταπεινοφροσύνη* π.χ. τὴ θεωρεῖ μεγάλη ἀρετὴ, ὑποποιοὶ δύναμη, μαιεύτρια ὄλων τῶν καλῶν, ἀρραγὲς θεμέλιο ὄλων

24. *Ἄπαντα*, τόμ. Ε', σ. 283. Ὁ ἅγιος Νεκτάριος παραθέτει στὸ σημεῖο αὐτὸ πλούσιο ἀπόσπασμα κειμένου, τὸ ὁποῖο ἀποδίδει στὸν Ἰωάννη Χρυσόστομο. Πράγματι, ὁμως, ἀνήκει στὸν Ἀστέριο τὸν Σοφιστὴ ἢ Καπαδόκη, μαθητὴ τοῦ Λουκιανοῦ. Σύμφωνα, μάλιστα, μὲ τὸν Μ. Ἀθανάσιο, ὁ Ἀστέριος ἦταν συνήγορος τῆς αἵρεσης τοῦ Ἀρείου. Τὸ κείμενο εἶναι παραστατικότερο καὶ ἄνετα ἀφομοιῶσιμο ἀπὸ κάθε ἀναγνώστη (βλ. σχετικὰ: *Ἄπαντα*, τόμ. Ε', σσ. 283-284).

τῶν ἀρετῶν, ὁδηγὸ ἠθικῆς ἀνύψωσης, κλίμακα ἠθικῆς τελείωσης, μέσο τῆς φιλίας καὶ ἐπικοινωνίας πρὸς τὸν Θεό, ἀρχὴ τῆς ἀνθρώπινης αὐτεπίγνωσης καί, τέλος, ἀρχὴ τῆς ἀληθινῆς γνώσης τοῦ Θεοῦ. Τὰ παραθέματα ποὺ χρησιμοποιεῖ, γιὰ νὰ θεμελιώσῃ τὴν ἀξία τῆς ταπεινοφροσύνης, εἶναι τόσο ἀγιογραφικὰ ὅσο καί, κυρίως, ἀγιοπατερικά. Ἀφετηρία του εἶναι, ὅτι ἡ ταπεινοφροσύνη εἶναι τὸ θεμέλιο τῆς φιλοσοφίας τῶν χριστιανῶν, γιατί διδάσκει τὶς ὑψηλὲς ἀλήθειες περὶ Θεοῦ καὶ κόσμου ὡς φορέας τῆς πίστεως μας πρὸς τὸν Θεό. Ἀφοπλιστικὴ ὡς πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς εἶναι ἡ παραπομπὴ τοῦ Ἁγίου σὲ γνώμη τοῦ Μακαρίου τοῦ Αἰγυπτίου, ὅτι ὁ ταπεινὸς ἄνθρωπος δὲν κινδυνεύει ποτὲ νὰ πέσει ἀπὸ τὴ θέση του. Ἡ ἀπάντησις εἶναι ἀπλὴ καὶ δίδεται μὲ εὐθεία ἐρώτησις (ποῦ ἀντιστοιχεῖ σὲ καταφατικὴ πρότασις κρίσεως): «*Ἀπὸ ποῦ κινδυνεύει νὰ πέσει, ἀφοῦ ἔχει τοποθετήσῃ τὸν ἑαυτό του κάτω ἀπὸ ὅλους καὶ ἀπὸ ὅλα; (ὑποκάτω πάντων θεῖς ἑαυτόν;)*».

Ἐναντὶ ὅλων αὐτῶν τῶν ἀρετῶν τοῦ Λογιστικοῦ, κατὰ τὸν ἅγιο Νεκτάριο, βρίσκονται οἱ ἀντίστοιχες κακίαι, ὅπως ἡ ἔπαρσις (οἷσις) καὶ τὸ θῦμα τῆς, ὁ ὑπερόπτης (ὁ οἰήματίας) καὶ σὲ χειρότερη μορφή ἡ τύφλωσις τοῦ νοῦ λόγῳ παθολογικῆς ἀλαζονείας (ἐξαιτίας τοῦ τύφου) ποὺ ὑποκαίει τὸ θῦμα τῆς καὶ τὸ ἀφανίζει μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου. Ἡ ἀρνητικὴ σημασία τῆς ὑπερηφάνειας δὲν προξενεῖ μικρότερο κακὸ στὸν κάτοχό τῆς (τὸν ὑπερήφανο), γι' αὐτὸ καὶ ὁ Θεοφύλακτος, κατὰ τὸν ἅγιο Νεκτάριο, τὴν ὀνομάζει «*ἀκρόπολις τῶν κακῶν*», ὁ δὲ Βασίλειος Σελουκείας «*ἀκρόπολις νοσημάτων*», ποὺ πολεμᾷ τὸν Θεό, ἀγνοεῖ τὴν ἀνθρώπινη φύση καὶ πάσχει ἀπὸ τὶς κακίαις τοῦ διαβόλου. Ἀκόμη καὶ ἡ νηστεία δὲν ὠφελεῖ σὲ τίποτε, ὅταν συνοδεύεται ἀπὸ τὴν ὑπερηφάνεια. Σύμφωνα μὲ κείμενο τοῦ Ἰω. Χρυσοστόμου, ποὺ παραθέτει ὁ Νεκτάριος, δὲν ὑπάρχει κακὸ ἴσο μὲ τὴν ὑπερηφάνεια, ἡ ὁποία κάνει τὸν ἄνθρωπο δαίμονα. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς οἱ φιλάργυροι, ὅσο περισσότερα χρήματα ἀποκτοῦν, τόσο περισσότερα πιστεύουν ὅτι τοὺς λείπουν, σὲ ἀντίστοιχη ἀπόγνωσις βρίσκονται καὶ οἱ ὑπερήφανοι (οἱ ἐγωιστές). Δηλαδή, ὅση τιμὴ τοὺς ἀποδίδουν οἱ συνάνθρωποί τους, τόσο περισσότερη ἐπιθυμοῦν. Πρέπει νὰ γνωρίζουμε ὅτι τὸ πάθος τῆς ὑπερηφάνειας δὲν σταματᾷ νὰ αὐξάνει, δὲν ἔχει ὄριο. Σταματᾷ τότε,

ὅταν σκοτώσει τὸν κάτοχό του²⁵.

Στὸν ἴδιο καταστρεπτικὸ δρόμο κινοῦνται οἱ κακίες (τὰ πάθη) τοῦ Λογιστικοῦ μέρους τῆς ψυχῆς ὅλων αὐτῶν, οἱ ὅποιοι δὲν κατέχονται ἀπὸ εὐγενεῖς καὶ ὑψηλές ιδέες (ὅπως συμβαίνει π.χ. μετὰ τοὺς μεγάλους ὄραματιστές). «Ὅλοι αὐτοὶ θεωροῦν τὸν ἑαυτό τους ἀνώτερο, χωρὶς νὰ εἶναι, καὶ φέρονται ὑποτιμητικὰ καὶ ἀλαζονικὰ στοὺς συνανθρώπους τους».

Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τοὺς κενόδοξους, τὸ πάθος τῶν ὁποίων (δηλαδή ἡ κενοδοξία) ὑπονομεύει, κατὰ τὸν Ἅγιο, τὰ βάρη καὶ τῶν ὑψιστῶν ἀρετῶν καὶ ἔτσι τὶς κατακρημνίζει. Γι' αὐτὸ ὁ Ἅγιος χαρακτηρίζει τὴν κενοδοξία «μέγα καὶ δόλιον κακόν», τὴ συγκρίνει δέ, σύμφωνα μετὰ γνώμη τοῦ Ἰσιδώρου Πηλουσιώτη, μετὰ «ἄνθος ἡμεροκαλλές». Πρόκειται γιὰ εἶδος κίτρινου κρίνου ποὺ ἀνθεῖ μόνο γιὰ μιὰ μέρα: «ἐπὶ μίαν μόνην σχεδὸν ἡμέραν ἀκμάζει»²⁶.

Ἀρνητικὰ εἶναι τὰ ἀποτελέσματα καὶ τῆς ἰσχυρογνωμοσύνης, καθόσον ὁ ἰσχυρογνώμων εἶναι ἰδιογνώμων καὶ ἀγωνίζεται μετὰ σφοδρότητα, προκειμένου νὰ ἐπικρατήσῃ ἡ δική του γνώμη, ποὺ εἶναι πάντοτε ἀνόητη καὶ μωρὴ. Ἐδῶ παραθέτει ὁ Ἅγιος τὴ γνώμη τοῦ Ἀριστοτέλους: «εἰσὶ δὲ ἰσχυρογνώμονες οἱ ἰδιογνώμονες καὶ οἱ ἀμαθεῖς καὶ οἱ ἀγροῖκοι»²⁷. Οὕτε, ὅμως, ὁ μεγαλορρήμων (ὁ μεγαλόστομος) μετὰ τὰ μεγάλα λόγια ποὺ λέει, μετὰ τὸν βλαπτικὸ λόγον του γιὰ ὅλους, μετὰ τὴν ἀλαζονεῖα καὶ τὴν κομπορημοσύνη του εἶναι ἀπαλλαγμένος ἀπὸ τὴν ἔπαρση καὶ τὴν συκοφαντία. Ἐπιπλέον μάλιστα, εἶναι καὶ θρασὺς καὶ δειλός, διότι ἀσθενεῖ ἡ ψυχὴ του τὴν ἴδια στιγμὴ ποὺ ἔχει ἀπολέσει τὴν ἀρετὴ τῆς φρόνησης. Ἐτσι, ἐνῶ ἀπειλεῖ μετὰ τὰ λόγια, πεθαίνει ἀπὸ φόβον, γιὰ τὴν ψυχὴ του στερεῖται ἠθικοῦ σθένους, εἶναι δειλὴ καὶ θρασεῖα, μωρὴ καὶ ἀνόητη.

Λίγο ἢ σχεδὸν καθόλου δὲν ἀπέχει ὁ αἰσχρολόγος ἀπὸ τὸν μεγαλόστομον. Εἶναι, κατὰ τὸν Ἅγιο, ὁ εὐτελέστερος καὶ ὁ ἀτιμότερος τῶν ἀνθρώπων. Εἶναι χαρακτηριστικὴ ἡ γνώμη τοῦ Χρυσοστόμου, τὴν

25. Ἄπαντα, τόμ. Ε', σσ. 291-292.

26. Ἄπαντα, τόμ. Ε', σ. 295.

27. ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ, Ἠθικὰ Νικομάχεια 1151b.

ὅποια ἀξιοποιεῖ ὁ Νεκτάριος: «Ἄν τὸ μικρὸ ρυάκι ποῦ μεταφέρει τὸ νερό, ἔχει πολὺ ἀκάθαρτες ὄχθες, μποροῦμε νὰ σκεφτοῦμε πόσο ἀκάθαρτη εἶναι ἡ πηγὴ ἀπὸ τὴν ὁποία πηγάζει τὸ νερό». Γιατί, ὅπως ὀρθὰ λέγει τὸ Εὐαγγέλιο, τὸ στόμα μιλάει ἀπὸ τὸ περίσσευμα τῆς καρδιάς (Μθ. 12, 34).

Τὸ ἴδιο ἀρνητικὸ περιεχόμενον ἔχουν γιὰ τὸν ἄνθρωπο οἱ κακίαι τῆς περιαντολογίας καὶ τῆς πονηρίας. Ἡ περιαντολογία δηλώνει ἐπίδειξη λόγων καὶ ἔλλειψη ἔργων. Γι' αὐτὸ ὁ χριστιανὸς πρέπει πάντοτε νὰ πράττει περισσότερο καὶ νὰ λέγει λιγότερα, γιὰ νὰ μὴ φανεῖ ὅτι εἶναι ἓνα ἀσκι γεμάτο ἀπὸ ἀλαζονεία καὶ ἔπαρση.

Ὡστόσο, καὶ ἡ κακία τῆς πονηρίας δὲν πηγαίνει πίσω. Κατὰ τὸν ἅγιο Νεκτάριο, ἡ πονηρία εἶναι διάθεση τῆς ψυχῆς, κατὰ τὴν ὁποία ὁ ἄνθρωπος ἐπιλέγει νὰ πράττει τὸ ἀντίθετο πρὸς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Τὴν ἀρχικὴ σημασία τῆς λέξης ἀνάγει στὴ λέξη *πόνος*, ἐπειδὴ ἡ λέξη πονηρία ὀδηγεῖ τὸν κάτοχό της σὲ πόνο καὶ μόχθο. Κατὰ τὸν ἅγιο Νεκτάριο, ἡ πονηρία εἶναι ἡ μητέρα κάθε κακοῦ, εἶναι δαιμονικὴ ζωὴ, μεταβάλλει τὸν ἄνθρωπο σὲ σύντροφο καὶ σύμμαχο τοῦ διαβόλου.

6. Ἀρετὲς καὶ κακίαι τοῦ Θυμικοῦ

Τὸ 6^ο κεφάλαιο πραγματεύεται τὶς ἠθικὰς ἀρετὰς τοῦ Θυμικοῦ. Τὸ *Θυμικὸ* μέρος τῆς ψυχῆς ὁ Ἄγιος τὸ διαιρεῖ σὲ δύο μέρη: τὸ *Βουλευτικὸ* καὶ τὸ *Συναισθηματικὸ*.

6.1 Ἀρετὲς καὶ κακίαι τοῦ Βουλευτικοῦ

Στὸ *Βουλευτικὸ* ἐντάσσει 37 ἀρετὰς καὶ κακίαι. Καὶ ἐδῶ, πρὶν ἀπὸ κάθε ἀρετὴ ἢ κακία, θέτει τὴν πρόθεση *περὶ* + *γεν.* (σὲ 27 περιπτώσεις) ἢ τὴ λέξη *εἰκόν* + *γεν.* (σὲ 8 περιπτώσεις). Στὶς ὑπόλοιπες δύο χρησιμοποιεῖ τὴ λέξη *χαρακτήρ* + *γεν.*

Πρῶτὴ ἀρετὴ περιγράφει τὴ *χριστιανικὴ εὐγένεια*, τὴν ὁποία θεωρεῖ ἰσάξια τῆς εὐαγγελικῆς ἠθικῆς τελειότητος ἢ ὡς τὴν «καθόλου ἀρετὴ». Ὀνομάζει μάλιστα τὶς λέξεις *εὐγένεια* καὶ *ἀρετὴ* «ἓνα συνώνυμο, δηλαδὴ ὅτι δηλώνουν τὸ ἴδιο νόημα, τὴν *εὐαγωγία* τῆς ψυχῆς».

Ἀξίζει νὰ παρατηρήσουμε ἐδῶ τὸν χαρακτηρισμὸ ἀπὸ τὸν Ἄγιο

τῶν λέξεων *εὐγένεια* καὶ *ἀρετὴ* μὲ τὴν Πλατωνικὴ φράση *εὐαγωγία τῆς ψυχῆς*. Ἡ Πλατωνικὴ λέξις *εὐαγωγία* (<*εὐάγωγος*<*εὐ*+*άγωγος*<*άγω*) σημαίνει τὴν καλὴ ἀγωγή, τὴν καλὴ ἀνατροφή. Εἶναι χαρακτηριστικὸς ἐν προκειμένῳ ὁ λόγος τοῦ Πλάτωνα στοὺς *Ἵππους*: «*εὐαγωγία ψυχῆς πρὸς λόγους καὶ πράξεις*»²⁸, ὅπως, ἐπίσης, καὶ ὁ κατὰ κάποιον τρόπο ὀρισμὸς τοῦ Νεκταρίου στὴν ἀρχὴ τῆς σχετικῆς παραγράφου τοῦ βιβλίου του: «*εὐγένεια εἶναι ἀρετὴ εὐγενοῦς ἡθους*». Αὐτῆς τῆς εὐγένειας χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα, κατὰ τὸν ἅγιον Νεκτάριο, εἶναι τὰ ἀκόλουθα: «*φρόνημα γενναῖο, ἐλευθερία, φιλοτιμία, χάρις, ἀφθονία (κατὰ τὸν Νεκτάριο: ἀφειδία), μεγαλοφροσύνη, μεγαλοψυχία, εὐκοσμία, ἀγαθὴ προαίρεσις, ἄριστος τρόπος, δικαιοσύνη, ἀλήθεια... Ἡ εὐγένεια εἶναι ἀνταύγεια τοῦ φωτὸς τῆς θείας εἰκόνας ποὺ ξεχύθηκε πλούσια πάνω στὴν ἐνάρετη ψυχὴ*»²⁹.

Κατὰ τὸν ἅγιον Νεκτάριο, καὶ ἐδῶ συμφωνεῖ μὲ τὸν Πλάτωνα³⁰: «*Ἡ εὐγένεια εἶναι ἔκχυσις τῆς ἐγκεκριμένης χάριτος τῆς ἀρετῆς τῆς ψυχῆς*». Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος ποὺ τὴν ἀγάπησαν καὶ τὴ ζήτησαν ὅλοι οἱ ἀσκητὲς τῆς ἀρετῆς, ὅλοι οἱ σοφοὶ καὶ οἱ φιλόσοφοι, γιατί εἶναι δύσκολο νὰ φέρει κάποιος τὸ σεμνὸ ὄνομα τοῦ ἐνάρετου, τοῦ σοφοῦ ἢ τοῦ φιλοσόφου. Γιὰ τὸν χριστιανό, βεβαίως, ἰσχύει ὁ λόγος τοῦ Χρυσοστόμου: «*Μία καὶ μόνη εἶναι ἡ εὐγένεια, νὰ κάνει κανεὶς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ*».

Προχωρώντας στὴν περιγραφή τῆς εἰκόνας τοῦ εὐγενοῦς, ὁ Νεκτάριος μᾶς βεβαιώνει, ὅτι οἱ ἀρετὲς ποὺ τὴν φιλοτεχοῦν εἶναι οἱ ἐξῆς δώδεκα: ἡ πρὸς τὰ θεῖα εὐσέβεια, ἡ φρόνησις, ἡ σοφία, ἡ ἠθικὴ ἀνδρεία, ἡ καρτερία, ἡ γενναιοδωρία, ἡ μεγαλοψυχία, ἡ ἀγάπη, ἡ ἠθικὴ μεγαλοπρέπεια, τὸ θάρρος, ἡ σωφροσύνη καὶ ἡ ἀγνεία.

Ἐπίσης, ὅταν ἀναγινώσκουμε τοὺς τίτλους τῶν παραγράφων τοῦ ἔκτου κεφαλαίου καὶ μελετοῦμε τὴ θεμελίωσις κάθε ἀρετῆς καὶ κάθε κακίας ἐπὶ τῇ βάσει τῶν γνωμικῶν θέσεων ποὺ χρησιμοποιοῖ ὁ ἅγιος Νεκτάριος ἀπὸ τὴν Ἁγία Γραφή καὶ τὴ λοιπὴ ἐκκλησιαστικοπατερική

28. ΠΛΑΤΩΝΟΣ, *Ἵπποι* 413b.

29. *Ἄπαντα*, τόμ. Ε', σ. 301.

30. Βλ. ΠΛΑΤΩΝΟΣ, *Ἵπποι* 413b.

κή και κλασική έλληνική Γραμματεία, διαπιστώνουμε ότι εΐναι βαθύς έρμηνευτής του Βουλευτικού μέρους τής ψυχής, πού τó θεωρεΐ, óπως προείπαμε, ένα από τά δύο μέρη του *Θυμικού*.

Άσχολούμενος π.χ. ó Άγιος με τήν άρετή τής άνδρείας, αναπτύσσει τή θέση του σε τρεΐς παραγράφους: *Περί άνδρείας, Εΐκων ήθικης άνδρείας* και *Περί ήθικης άνανδρείας*. Άλλά και οί παράγραφοι: *Περί θάρρους και θράσους, Περί δειλίας, Περί εΐτολμίας, τολμηρίας* και *άτολμίας* έχουν άμεση σχέση με τήν άρετή τής άνδρείας ή τήν έλλειψη της, τόσο με τήν άρχαιοελληνική της έννοια óσο και, κυρίως, με τή χριστιανική³¹. Ó δειλός π.χ. εΐναι κατά τον άγιο Νεκτάριο «άνανδρος, ποταπός, οΐτιδανός, χαμερπής, εΐτελής, δοϋλος, φιλόψυχος, έγαιοστής, φίλαντος ... εΐναι τó άγος τής πατρίδος»³². Ύπό τήν έννοια αυτή, ενώ θεωρεΐ óτι ή εΐτολμία εΐναι άρετή, ή τολμηρία, δηλαδή ή θρασύτητα, ή αΐθάδεια, ή άπερίσκεπτη κίνηση τής ψυχής πρós τήν παράλογη όρμη εΐναι κακία, óπως κακία εΐναι και ή άτολμία.

Περαιτέρω, ή άκακία, ως άρετή του *Βουλευτικού*, εΐναι καθάρτητα τής καρδιάς καθώς και εΐθύτητα τής ανθρώπινης διάνοιας και εκφράζει τήν άγαθότητα τής ψυχής, πού γίνεται έτσι δεκτική σε κάθε άρετή. Γι' αυτό ó άγιος Νεκτάριος χρησιμοποιεΐ παράθεμα από κείμενο του Χρυσοστόμου, στο όποιο ή άκακία θεωρεΐται δεσποτική μίμηση και θεΐκή όμοΐωση, óπως άκακος και όσιος ήταν και ó Χριστός. Κυρίως, όμως, ή άκακία: «Δέν γνωρίζει τήν ύπόσταση (τήν οΐσία) τής έχθρας, οΐτε τής όργης τήν άγριότητα, οΐτε τής κακίας τήν έέργεια, αλλά óπως άκριβώς ή βασιλίσσα, έτσι και ή άκακία εΐναι προστατευμένη από όλες τΐς άρετές»³³.

Τήν παράγραφο τής άκακίας ακολουθοΐν οί παράγραφοι τής εικόνας του άκακου και του άγαθοΐ άνθρώπου, για να τονισθεΐ ή αντίθεση του περιεχομένου τους με τΐς παραγράφους πού αναφέρονται στην εικόνα του κακοΐ άνθρώπου και του θυμοΐ, άκριβώς έπειδή ó

31. Αξΐζει να μελετήσει κανείς τήν έργασία του Βασ. Μουστάκη, *Φόβος και άνδρεία εν τῷ χριστιανικῷ βίῳ*, Αθήναι 1966 (διδ. διατριβή).

32. *Άπαντα*, τόμ. Ε', σ. 309.

33. *Άπαντα*, τόμ. Ε', σ. 310.

θυμὸς ἔχει ἄμεση σχέση με τὴν εἰκόνα τοῦ θυμώδους, τοῦ ὀργίλου καὶ τοῦ ὀξύχολου ἀνθρώπου.

Μὲ τὸ *Βουλευτικὸ* μέρος τοῦ *Θυμικοῦ* τῆς ψυχῆς ἔχει ἄμεση σχέση κατὰ τὸν ἅγιο Νεκτάριο καὶ ἡ μέγιστη ἀρετὴ τῆς *αὐταπάρνησης*. Καὶ εἶναι ὄντως μέγιστη, γιατί διασπᾶ τὰ δεσμὰ τῆς φιλαυτίας, ἐλευθερώνει ἀπὸ κάθε εἶδους φυλακὴ τὴν ἀγάπη καὶ τὴν ἀφήνει ἀπεριόριστη, γιὰ νὰ διαδοθεῖ *ἀνὰ τὴν ὑφήλιον*³⁴. Ἀκριβῶς γι' αὐτὸ ὁ Χριστὸς ζήτησε αὐταπάρνηση ἀπὸ ὅσους θὰ τὸν ἀκολουθήσουν με τὸ γνωστό: «*Εἴ τις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν, καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθήτω μοι*» (Μθ. 16, 24. Μρ. 8, 34 καὶ Ακ. 9, 23), γιὰ νὰ συμπληρώσει ἄλλοι: «*ὁ φιλῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀπολέσει αὐτήν, καὶ ὁ μισῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ εἰς ζωὴν αἰώνιον φυλάξει αὐτήν*» (Ἰω. 12, 25).

Τὴν ἀρετὴ τῆς αὐταπάρνησης ἀκολουθοῦν οἱ ἀρετὲς τῆς *ἀκεραιότητος* καὶ τῆς *ἀγαθῆς δόξας*, ἡ μὲν πρώτη ὡς καρπὸς τῆς χριστιανικῆς τελειότητος, ἡ δὲ δευτέρη ὡς δόξα τῆς ἀρετῆς. Ἡ τελευταία διατύπωση ὀδηγεῖ στὴν ἀρνητικὴ ἔννοια τῆς *φιλοδοξίας* καὶ τοῦ φιλοδόξου, γιατί ἀποτελοῦν ἔκπτωση τοῦ ἀνθρώπου, ὅταν ὁ «*φιλόδοξος ἀκολουθεῖ τὴ δόξα με θεμιτὰ καὶ ἀθέμιτα μέσα καὶ ἐπιχειρεῖ τὰ πάντα γιὰ νὰ δοξασθεῖ*»³⁵. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Νεκτάριος συμφωνεῖ με τὸν Πλούταρχο, ὁ ὁποῖος ἀποκάλεσε τὴ φιλοδοξία «*ἐμπόριο ἀρετῆς... ἐπειδὴ οἱ φιλόδοξοι δὲν κάνουν ἀπολύτως τίποτε γιὰ τὴν ἀρετὴ, ἀλλὰ γιὰ χάρι τῆς δόξας, καὶ βλέπουν τὴ δόξα σὰν ἓνα εἶδωλο· τίποτα εἰλικρινές, κατὰ κοινὴ ὁμολογία, δὲν πράττουν παρὰ μόνο πολλὰ νόθα καὶ ἀνάκατα*»³⁶.

Ἀντίστοιχες κακίες τοῦ *Βουλευτικοῦ* εἶναι τόσο ἡ *κενοδοξία* με τὸ ὑποκείμενό της, δηλαδὴ τὸν κενόδοξο, ὁ ὁποῖος θέλει νὰ δοξάζεται γιὰ ὅσα δὲν πράττει καὶ νὰ διεκδικεῖ τὴ δόξα, παρότι εἶναι κενὸς ἐνάρετων ἔργων, ὅσο καὶ ὁ ἐμπαθὴς ὁ ὁποῖος, ὡς δοῦλος τῶν παθῶν, εἶναι ὁ δουλικότερος τῶν ἀνθρώπων.

Μεταξὺ τῶν παθῶν τοῦ *Βουλευτικοῦ* ὁ Νεκτάριος παρεμβάλλει

34. *Ἄπαντα*, τόμ. Ε', σ. 318.

35. *Ἄπαντα*, τόμ. Ε', σ. 323.

36. ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ, Ἄγις 1.

τὴν ἀρετὴ τῆς *καρτερίας*, ἡ ὁποία ἐνθαρρύνει τὸν ἄνθρωπο νὰ ὑπομένει γενναίως τὰ δεινά, τὶς λύπες καὶ τὶς ἐπιδρομὲς κατὰ τῆς ζωῆς καὶ ἐνισχύει τὸν ἀγῶνα του, γιὰ νὰ μὴν ξεφύγει ἀπὸ τὸν ὀρθὸ δρόμο λόγῳ τῆς μεγάλης τρικυμίας τῆς ζωῆς (τοῦ βιοτικοῦ κλύδωνος).

Στὴ συνέχεια ὁ Ἅγιος ὁμιλεῖ περὶ *ἀτλησίας* καὶ *ἀτλήτου*, δηλαδὴ περὶ ἀνυπομονησίας, πού εἶναι κακία ἀντίθετη τῆς ὑπομονῆς, ἀφοῦ ὁ ἀνυπόμονος μετέρχεται κάθε μεθόδευση, προκειμένου νὰ ἀποφύγει τὸν πόνο. Εἶναι δειλός, ἀνυπόφορος, ὀργίλος, φίλαυτος καὶ ἰδιοτελής. Συγχρόνως εἶναι ἄπελπις, ἀφοῦ, χωρὶς νὰ καταβάλλει προσπάθεια στὴ ζωὴ του, δὲν ἔχει ποῦ νὰ ἐλπίζει.

Ἡ παράγραφος περὶ *ἔχθρας* καὶ *ἔχθροῦ*, πού ἀκολουθεῖ ἐκείνῃ τῆς ἀνυπομονησίας (*ἀτλησίας*), περιγράφει δύο κακίες μὲ τὴν ἴδια βουλητικὴ-ἐνεργητικὴ διάθεση. Δηλαδὴ ἡ μὲν ἔχθρα ἐκφράζει θυμὸ, μίσος καὶ ἀντιπάθεια πρὸς τὸν συνάνθρωπο, ὁ δὲ ἔχθρὸς ἐπιθυμεῖ μὲ κάθε τρόπο νὰ βλάψει τὸ πρόσωπο πού ἀπεχθάνεται.

Ἔτσι φθάνουμε στὴν παράγραφο τοῦ φθόνου, δηλαδὴ τοῦ πάθους τῆς μοχθηρῆς ψυχῆς, ἡ ὁποία λειώνει λόγῳ τῆς εὐτυχίας καὶ τῆς εὐπορίας τοῦ πλησίον. Ὁ φθόνος ὡς ρίζα ὅλων τῶν κακῶν εἶναι συγχρόνως πηγὴ παντὸς εἶδους συμφορᾶς καὶ φυτῶριο ὅλων σχεδὸν τῶν ἀνοσιουργημάτων. Τὸ χειρότερο εἶναι ὅτι ὁ φθόνος φθεῖρει πρῶτα τὸν φθονερὸ καὶ μετὰ τὸν φθονούμενο. Κατὰ τὸν ἅγιο Νεκτάριο, πρῶτα κατατρώγει τὴν ψυχὴ τοῦ φθονεροῦ, ὅπως ἡ ἔχιδνα καταβροχθίζει τὴν κοιλιά πού τὴ γέννησε καὶ μετὰ δαγκώνει τὸ θῦμα της. Εἶναι αὐτονόητο ὅτι καὶ ὁ φθονερὸς ἄνθρωπος, ὡς οἰκοδεσπότης τοῦ φθόνου, προξενεῖ λύπη στὸν ἑαυτό του σὰν νὰ εἶναι ὁ ἔχθρὸς του. Εἶναι γι' αὐτὸ δοῦλος φοβεροῦ τυράννου! Γιατὶ χαίρει τόσο πολὺ γιὰ τὴ δυστυχία τῶν συνανθρώπων του, ὅπως ὁ χοῖρος πού κυλιέται στὰ βρόμικα λασπόνερα. Τότε μόνον νιώθει χαρά, ὅταν χορταίνει τὸ πάθος του ἀπὸ τὸν πλήρη ἀφανισμό ἐκείνων τοὺς ὁποίους φθονεῖ. Δικαίως, λοιπόν, ἀναφωνεῖ ὁ ἅγιος Νεκτάριος: «Φοβερός καὶ ἀποτρόπαιος ἄνθρωπος ὁ φθονερός· κατοικία αὐτοῦ θὰ εἶναι ὁ Τάρταρος»!

Ἀλλὰ καὶ τὸ μῖσος δὲν πάει πίσω. Αὐτὸ φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸν τρόπο πού ἀρχίζει ἡ σχετικὴ παράγραφος: «Μῖσος! ἀποτρόπαιον ὄνομα!

φοβερὰ λέξις! σατανικὸν πάθος! μῖσος!»³⁷. Ὁ κατεχόμενος ἀπὸ μῖσος οὐδενὸς φείδεται, οὐδένα ἐλεεῖ, εἶναι μισητὸς καὶ ἄσπλαχνος ἔναντι ὄλων καὶ ἐπιζητεῖ τὴν ἀπώλειά τους. Ἡ κακία τοῦ μίσους ὀπλίζει τὸν ψυχοσωματικὸ ἄνθρωπο (ψυχὴ, στόμα, γλῶσσα, χέρια, πόδια, νοῦ καὶ διάνοια), γιὰ νὰ βλάψει τὸν συνάνθρωπό του. Ὁ ἄνθρωπος τοῦ μίσους ἔχει σκοτεινὸ πρόσωπο, εἶναι πονηρὸς, δόλιος, ὑπουλος, κακεντρεχῆς, βάσκανος, ἀνθρωποκτόνος.

Ἀπέναντι στὶς κακίες τοῦ φθόνου καὶ τοῦ μίσους, ὁ ἅγιος Νεκτάριος τοποθετεῖ τὴν ἀρετὴ τῆς ἀμνησικακίας καὶ τὸν ἀμνησικακὸ. Πηγὴ τῆς ἀμνησικακίας εἶναι ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν Θεὸ καὶ τὸν πλησίον, προφανῶς δὲ καὶ ἡ ἀγάπη στὸν ἑαυτό μας. Γι' αὐτὸ ὁ ἀμνησικακὸς ἀγαπᾷ ὄλους καὶ ἀγαπᾶται ἀπὸ ὄλους. Ἔχει ἰατρὴ ὄψη, ἤρεμο χαρακτηριστῆρα, εἶναι συμπαθῆς, φιλάδελφος, ἐλεήμων καὶ εὐδιάλλακτος. Δὲν κυριεύεται ἀπὸ τὴν ὀργή, ἐνῶ συγχωρεῖ καὶ αὐτὸν ποὺ τὸν ἀδίκησε. Εἰρηνεύει πρὸς ὄλους.

Ἐναντι τοῦ ἀμνησικακοῦ ὀρθώνεται ἡ μνησικακία καὶ ὁ μνησικακὸς μὲ τὴν ψυχὴ του φορτωμένη ἀπὸ ἐμπάθεια, χαιρεκακία, ὀργή, θυμὸ, ἀδιαλλαξία καὶ μῖσος, κακίες, δηλαδή, ποὺ ὀδηγοῦν στὸν πνευματικὸ θάνατο. Καὶ ἐδῶ τίθεται τὸ θέμα τῆς ἐκδίκησης, ἡ ὁποία, κατὰ τὸν ἅγιο Νεκτάριο, λέγεται καὶ ἄμυνα ἢ ἀπόδοση βλάβης ἢ τιμωρία τῆς ἀδικίας ἐκ μέρους τοῦ ἀδικηθέντος. Ἐδῶ δηλαδή ὑποκρύπτεται ἡ ἔννοια τῆς αὐτοδικίας, ἡ ὁποία γιὰ τὸν χριστιανὸ δὲν ἐπιτρέπεται. Πέρα ἀπὸ τὰ ἀγιογραφικὰ χωρία ποὺ παραθέτει ὁ Νεκτάριος, γιὰ νὰ δείξει ὅτι ὁ χριστιανὸς δὲν ἐκδικεῖται (π.χ. Ρωμ. 12, 19-20), ἀναφέρει καὶ τὴν ἀπάντηση τοῦ γνωστοῦ κυνικοῦ φιλοσόφου Διογένη, ὁ ὁποῖος στὸ ἐρώτημα ποὺ τοῦ ὑπέβαλε κάποιος, πῶς θὰ ἐκδικηθεῖ τὸν ἐχθρό του, τοῦ ἀπάντησε: «αὐτὸς καλὸς κάγαθὸς γενόμενος»³⁸. Μὲ τὸ ἴδιο πνεῦμα ἀπορρίπτει ὁ ἅγιος Νεκτάριος τὴν, ἀκόμη καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιοελληνικὴ ἀντίληψη, κακία τῆς ὕβρεως ἀλλὰ καὶ τὸν ὕβριστή, τὸν ὁποῖο θεωρεῖ «ἀπάντων κάκιστον». Τὸν κατεξοχὴν ὕβριστή, δηλαδή τὸν διάβολο, τὸν καταδίκασε ὁ Χριστὸς στὴ γέεννα τοῦ πυρὸς τοῦ

37. Ἀπαντα, τόμ. Ε', σ. 331.

38. Ἀπαντα, τόμ. Ε', σσ. 335-336.

αιώνιου (Μθ. 24, 11. Πρβλ. και Ίωβ 22, 12. Παρ. 15, 25· 27, 13 και Ησ. 2, 12).

Ανάλογη είναι η θέση του Αγίου και απέναντι στην κακία της έριδας ή φιλονικίας, την οποία ονομάζει *άλογον ένστασιν*, ενώ χαρακτηρίζει τους έριστές (ή έριστικούς) κενόδοξους, γιατί αγωνίζονται «για να μην απορριφθει ή γνώμη τους»³⁹. Επίσης, διαπληκτίζονται μεταξύ τους *μέχρις έξαντλήσεως*, χωρίς ποτέ να υποχωρούν. Οί έριστικοί άνθρωποι δεν σταματούν να συμπλέκονται, ώσότου ό ένας από τους δύο νικηθει δια της βίας!

Ός φάρμακο απέναντι στις κακίες της ύβρεως και της έριδας ή των ύβριστών και των έριστών, ό Άγιος αντιπαραθέτει τον *άγαθό ζήλο*. Και είναι άγαθος ό ζήλος, όταν ή όρμή του κινείται υπέρ του άγαθού και υπέρ της επικράτησης της βασιλείας του Θεού πάνω στη γη. Ό άγαθος ζήλος επιθυμεί πάντοτε τα καλύτερα, «*τά κρείττω*», σύμφωνα και με τον άποστολο Παύλο (Γαλ. 1, 14), ό δέ κατ' έπίγνωσιν ζηλωτής είναι ό τύπος του άληθινού χριστιανού. Αντίθετα, ό μη κατ' έπίγνωσιν ζηλωτής πλανάται στις σκέψεις και τις ενέργειές του. Τό χειρότερο είναι ότι ό εργαζόμενος δήθεν προς χάριν της δόξας του Θεού, παραβαίνει τον νόμο της προς τον πλησίον αγάπης και αποβαίνει έτσι άνθρωπος του όλέθρου. Φθάνει μάλιστα στο σημείο να παρακαλεί τον Θεό να ρίξει φωτιά από τον ουρανό «και να κατακάψει όλους, όσοι δεν δέχονται τις άρχές και τις πεποιθήσεις του»⁴⁰. Ό κακός ζήλος, τέλος, είναι γνώρισμα «*ψυχής μοχθηράς και έκδηλώνεται ως ζηλοτυπία, ως φθόνος και ως μίσος προς όσους έχουν κάτι καλό*»⁴¹. Αυτός που κατέχεται από κακό ζήλο, ό *ζηλήμων*, δεν έχει τίποτα θετικό επάνω του. Η γλώσσα του λαιδορεί, τό στόμα του δυσφημεί και ή καρδιά του έχθρεύεται όσους ευδοκιμούν. Μισεί την πρόοδο και μηχανάται τρόπους για να την ανακόψει. Είναι έγωιστής και μωρός και θεωρεί τον εαυτό του μονίμως άδικημένο. Είναι άθλιος και έλεεινός άνθρωπος.

(συνεχίζεται)

39. Άπαντα, τόμ. Ε', σ. 337.

40. Άπαντα, τόμ. Ε', σ. 340.

41. Όπ.π.

ΤΟ ΜΥΣΤΗΡΙΟ ΤΗΣ ΣΩΤΗΡΙΑΣ ΣΤΗΝ ΥΜΝΟ- ΓΡΑΦΙΑ ΤΩΝ ΕΟΡΤΩΝ ΤΟΥ ΤΙΜΙΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ. ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΣΕ ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΗ ΜΕ ΤΗ ΔΥΤΙΚΗ ΘΕΟΛΟΓΙΑ*

Πρωτ. Στυλιανού Χατζηγηρηγορίου
Θεολόγου - Δρ Φιλολογίας

Στὸν ἐτήσιο ἐορτολογικὸ κύκλο τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας περιλαμβάνονται τέσσερις ἐορτὲς τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, οἱ ὁποῖες θεωροῦνται Δεσποτικές. Ἀπὸ αὐτὲς ἡ παλαιότερη καὶ ἐπισημότερη εἶναι ἡ ἐορτὴ τῆς Ὑψώσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ τὴν 14^η Σεπτεμβρίου, ἡ ὁποία συνδυάζει δύο κορυφαῖα γεγονότα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας· πρῶτον, τὴν εὑρεση τοῦ Σταυροῦ καὶ τὴν ὕψωση καὶ προβολή του ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Ἱεροσολύμων Μακαρίου στὶς 14 Σεπτεμβρίου 335 πρὸς εὐλογία καὶ ἁγιασμό τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ· δεύτερον, τὴν ἐπιναφορὰ τοῦ ἀρπαγέντος ὑπὸ τῶν Περσῶν Σταυροῦ ἐπὶ αὐτοκράτορος Ἡρακλείου καὶ ὕψωση αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Ζαχαρίου στὶς 14 Σεπτεμβρίου 630¹.

Ἐτέρα ἐορτὴ ἀποτελεῖ ἡ ἀνάμνηση τῆς εὐρέσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ ἐπιτελουμένη τὴν 6^η Μαρτίου. Ἡ συγκεκριμένη ἐορτὴ τὸ πιθανότερον μετατέθηκε τὴν 7^η Κυριακὴ τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς καὶ συστάθηκε ἕκτοτε ἡ Κυριακὴ τῆς Σταυροπροσκυνήσεως².

* Δημοσιεύτηκε γιὰ πρώτη φορὰ στὴ *ΘΕΟΛΟΓΙΑ*, τ. 87, τχ. 2 (Ἀπρ. - Ἰούν. 2016), σσ. 247-264.

1. Κ. ΚΑΡΑΪΣΑΡΙΔΗ (Πρωτ.), «Οἱ Ἐορτὲς τοῦ Τιμίου Σταυροῦ», ἐν: *Τὸ Χριστιανικὸν Ἐορτολόγιον, Πρακτικὰ Ἡ' Πανελληνίου Λειτουργικοῦ Συμποσίου στελεχῶν Ἱερῶν Μητροπόλεων*, ἐκδ. Κλάδου ἐκδόσεων τῆς ἐπικοινωνιακῆς καὶ μορφωτικῆς ὑπηρεσίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Βόλος 2006, σ. 194.

2. Ι. ΦΟΥΝΤΟΥΛΗ, *Λειτουργικὴ Α', Εἰσαγωγή στὴ Θεία Λατρεία*, ἐκδ. Μυγδονία, Θεσσαλονίκη 1995. σσ. 123-124.

Ἀκόμη, ἑορτὴ τοῦ Σταυροῦ ἐπιτελεῖται τὴν 7^η Μαΐου, κατὰ τὴν ὁποία «*ἐορτάζομεν τὴν ἀνάμνησιν τοῦ ἐν οὐρανῷ φανέντος σημείου τοῦ Τιμίου Σταυροῦ ἐπὶ Κωνσταντίου βασιλέως, υἱοῦ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, καὶ Κυρίλλου Ἀρχιεπισκόπου Ἱεροσολύμων, ἐν ἔτει τμς' (346)*»³.

Ἐπίσης, ὡς ἑορτὴ τοῦ Σταυροῦ καθιερώθηκε τὴν 1^η Αὐγούστου ἢ *Πρόσδος* τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, δηλαδή ἡ περιφορὰ αὐτοῦ σὲ διαφόρους ναοὺς στὴν Κωνσταντινούπολη ἀπὸ τὴν 1^η ὡς τὶς 13 Αὐγούστου, γιὰ τὴν ἀποτροπὴ ἐπιδημικῶν ἀσθενειῶν⁴.

Κατὰ τὸν ἅγιο Ἰωάννη τὸν Δαμασκηνό, κάθε πράξη καὶ θαυματουργικὴ ἐνέργεια τοῦ Χριστοῦ εἶναι μέγιστη, θεία καὶ θαυμαστή, ἀλλὰ τὸ θαυμαστότερο ὅλων εἶναι ὁ Τίμιος Σταυρός του. Διότι μόνο μὲ τὸν Σταυρὸ καταργήθηκε ὁ θάνατος, λύθηκε ἡ ἀμαρτία τοῦ προπάτορος, λαφυραγωγήθηκε ὁ ἄδης, δωρήθηκε ἡ ἀνάστασις, δόθηκε σὲ μᾶς ἡ δύναμη νὰ περιφρονοῦμε τὰ παρόντα καὶ τὸν ἴδιο τὸν θάνατο, κατορθώθηκε ἡ ἐπάνοδος στὴν ἀρχαία μακαριότητα, ἀνοίχθηκαν οἱ πύλες τοῦ παραδείσου, ἐκάθισε ἡ φύσις μας ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ, γίναμε τέκνα Θεοῦ καὶ κληρονόμοι⁵. Διὰ τοῦ Σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ, λοιπόν, διενεργήθηκε καὶ διενεργεῖται τὸ μυστήριον τῆς σωτηρίας μας. Γι' αὐτὸ καὶ δικαιολογημένα ὁ ἱερὸς ὑμνωδὸς καλεῖ τὴν ἡμέρα τῆς Ὑψώσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ πάντα τὰ ἔθνη νὰ προστρέξουν, γιὰ νὰ ἀντικρῦσουν καὶ νὰ δοξάζουν στοὺς αἰῶνες τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ· «*Ἰδέτωσαν ἔθνη*

3. ΜΑΤΘΑΙΟΥ ΛΑΓΓΗ (Ἐπισκ.), *Ὁ Μέγας Συναξαριστὴς τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας*, τόμ. Ε', Ἀθῆναι 1994, σ. 159.

4. Κ. ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗ (Πρωτ.), *Λειτουργικὴ - Τελετουργικὴ*, ἐκδ. Ὑπουργεῖο Ἐθνικῆς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων, Θεσσαλονίκη 1998, σ. 65.

5. ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως 4,11 [PTS 12]*, 187, 21-29 (Die Schriften des Johannes von Damascus II): «*Πᾶσα μὲν οὖν πράξις καὶ θαυματουργία Χριστοῦ μέγιστη καὶ θεία καὶ θαυμαστή, ἀλλὰ πάντων ἐστὶ θαυμαστότερον ὁ τίμιος αὐτοῦ σταυρός. Δι' οὐδενὸς γὰρ ἐτέρου ὁ θάνατος κατήργηται, ἢ τοῦ προπάτορος ἀμαρτία λέλυται, ὁ ἄδης ἐσκόλευται, ἡ ἀνάστασις δεδώρηται, δύναμις ἡμῖν τοῦ καταφρονεῖν τῶν παρόντων καὶ αὐτοῦ τοῦ θανάτου δέδοται, ἢ πρὸς τὴν ἀρχαίαν μακαριότητα ἐπάνοδος κατόρθωται, πύλαι παραδείσου ἠνοίγησαν, ἢ φύσις ἡμῶν ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ κεκάθικε, τέκνα Θεοῦ καὶ κληρονόμοι γεγόναμεν εἰ μὴ διὰ τοῦ σταυροῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Διὰ σταυροῦ γὰρ ταῦτα πάντα κατόρθωται*».

πάντα τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ, δοξάζοντα εἰς τοὺς αἰῶνας»⁶. Τοὺς καλεῖ δηλαδή νὰ δοῦν τὸν Σταυρὸ καὶ δι' αὐτοῦ τὸν ἐν αὐτῷ ὑψωθέντα καὶ συνανυψώσαντα τὴν φύση τῶν ἀνθρώπων⁷.

Δὲν εἶναι διόλου τυχαῖο ὅτι ἡ ἀρχὴ τοῦ ἀπολυτικίου τοῦ Σταυροῦ, ποὺ εἶναι κοινὸ γιὰ τὶς ἐορτές τῆς Σταυροπροσκυνήσεως, τῆς Ὑψώσεως καὶ τῆς Προόδου τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, ἄρχεται ὡς ἐξῆς: «Σῶσον, Κύριε, τὸν λαόν σου καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν σου». Ἡ φράση εἰλημμένη ἀπὸ τὸν 27^ο Ψαλμὸ⁸ τοῦ Δαβὶδ ἀποδίδει ἀπόλυτα τὶς συνέπειες τοῦ μυστηρίου τοῦ Σταυροῦ. Μὲ τὴν πρώτη κιόλας λέξη *σῶσον*, ὅπως ἐπίσης καὶ μὲ τὴν λέξη *εὐλόγησον*, διαμηνύει ὁ ὕμνωδὸς τὸν σκοπὸ τῆς Σταυρώσεως τοῦ Χριστοῦ ποὺ εἶναι ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὴν φθορὰ καὶ τὸν θάνατο, ἡ ἰκάνωσή του νὰ λάβει καὶ πάλι τὴν εὐλογία τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ καταστῇ κοινωνὸς τῆς χάριτος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ὅσοι πιστεύουν στὸν σταυρωθέντα καὶ ἀναστάντα Χριστὸ καὶ βεβαίως συμπάσχουν γιὰ νὰ συνδοξασθοῦν μαζί του, ἀποτελοῦν τὸν λαό του καὶ τὴν κληρονομία του· γίνονται τέκνα καὶ κληρονόμοι Θεοῦ κατὰ τὸ παύλειον, «εἰ δὲ τέκνα, καὶ κληρονόμοι, κληρονόμοι μὲν Θεοῦ, συγκληρονόμοι δὲ Χριστοῦ, εἴπερ συμπάσχομεν ἵνα καὶ συνδοξασθῶμεν»⁹.

Τὴν Οἰκονομία τοῦ Θεοῦ γιὰ τὴν σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου ὁ ὕμνωδὸς τὴν ἀποκαλεῖ *αἰῶνια δικαιοσύνη*¹⁰. Ἡ δικαιοσύνη αὐτὴ ποὺ πραγματώνεται διὰ τοῦ Σταυροῦ, δὲν ἔχει προσωρινὸ χαρακτήρα, ἀλλὰ

6. Κανὼν Ὑψώσεως τοῦ Σταυροῦ (Κοσμᾶ, ὠδὴ η', τροπ. β'. Σημειωτέον ὅτι οἱ ὕμνοι, τοὺς ὁποίους ἀναφέρουμε στὴν παροῦσα μελέτη, εἶναι αὐτοὶ ποὺ συμπεριλαμβάνονται στὸ ἐν χρήσει Τριώδιο τῶν ἐκδόσεων τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (Ἀθήνα 1993) καὶ στὰ ἐν χρήσει Μηναιᾶ Σεπτεμβρίου, Μαΐου καὶ Αὐγούστου τῶν αὐτῶν ἐκδόσεων (Ἀθήνα 2002). Ἐπίσης, κατὰ τὴν παράθεση τοῦ κειμένου τῶν ὕμνων ἀκολουθεῖται ἡ γραμματικὴ στίξις.

7. ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ ΑΓΙΟΡΕΙΤΟΥ, *Ἐορτοδρόμιον, ἤτοι Ἐρμηνεῖα εἰς τοὺς ἁσματικὸς κανόνας τῶν Δεσποτικῶν καὶ Θεομητορικῶν ἐορτῶν, τόμ. Α'*, ἐκδ. Ὁρθοδόξου Κυψέλης, Θεσσαλονίκη 2002, σ. 120.

8. *Ψαλμ.* 27, 9.

9. *Ρωμ.* 8, 17.

10. Δοξαστικὸν τῶν ἑσπερίων ἐν τῷ Μ. Ἐσπερινῷ τῆς Ὑψώσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ.

έκτείνεται στην αιωνιότητα. Σύμφωνα με την Ὁρθόδοξη πατερική παράδοση ή δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ δὲν τοποθετεῖται στὰ πλαίσια τῆς κτιστῆς πραγματικότητας κατανοουμένη με τὶς ἀρχές τῶν ἀνθρωπίνων δικαιοσύνην σχέσεων, οὔτε φυσικὰ ταυτίζεται με τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ, ὅπως ὑποστηρίζουν δυτικοὶ θεολόγοι¹¹. Ἀντίθετα, ἀποτελεῖ ἄκτιστη ἐνέργεια τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία βιώνεται μυστηριακῶς μέσα στὴν Ἐκκλησία¹² καὶ ταυτίζεται με τὴν φιλανθρωπία καὶ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ¹³. Ὅμως σὲ ποιά συγκεκριμένα γεγονότα ἀναφέρεται ἡ θεία δικαιοσύνη σὲ σχέση πάντοτε με τὸ μυστήριό τῆς σωτηρίας; Τὴν ἀπάντηση δίνει ὁ ποιητὴς στὸ Δοξαστικὸ τῶν ἑσπερίων τοῦ Μεγάλου Ἑσπερινοῦ τῆς Ὑψώσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ:

«Δεῦτε ἅπαντα τὰ ἔθνη τὸ εὐλογημένον ζύλον προσκυνήσωμεν, δι' οὗ γέγονεν ἡ αἰώνιος δικαιοσύνη· τὸν προπάτορα Ἀδὰμ ὁ ἀπατήσας ἐν ζύλῳ τῷ Σταυρῷ δελεάζεται· καὶ πίπτει κατενεχθεὶς πτώμα ἐξαίσιον ὁ

11. Ὁ Θωμᾶς Ἀκινάτης ἀναφέρει ὅτι «καίτοι ἡ δικαιοσύνη ἀναφέρεται εἰς τὴν ἐνέργειαν, ὅμως διὰ τούτου δὲν ἀποκλείεται, ὅτι αὕτη εἶναι ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, διότι καὶ τὸ ἀνήκον εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ πράγματος δύναται νὰ εἶνε ἀρχὴ τῆς ἐνεργείας». ΘΩΜΑ ΤΟΥ ΑΚΙΝΑΤΟΥ, *Σόμματα Θεολογικῆ* (ἐξελληνισθεῖσα ὑπὸ Ἰωάννου Ν. Καρμίρη), τόμος Α', Ἀθήναις 1940, σ. 335. Καὶ ὁ Ἄνσελμος Καντερβουρίας δηλώνει ἀπερίφραστα ὅτι ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ, ὅπως καὶ ἄλλες ἐνεργεῖές του, ταυτίζονται με τὴν οὐσία του· ANSELMI, *Cantuariensis Archiepiscopi, De divinitatis essentia Monologium*, PL 158, 165A: «*Quoniam igitur de summa natura non proprie dicitur quia habet iustitiam, sed existit iustitia*».

12. ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΚΑΒΑΣΙΛΑ, *Ἑρμηνεία τῆς θείας Λειτουργίας*, PG 150, 456D-457A: «*Ἔρησον ἡμᾶς ἐν τῷ σῶ ἁγιασμῷ*· τί ποιοῦντας; (Δεῖ δὲ καὶ τῶν παρ' ἡμῶν). «Ὅλην τὴν ἡμέραν μελετῶντας τὴν δικαιοσύνην σου» δικαιοσύνην λέγοντες, τὴν ἐνθεωρουμένην τοῖς μυστηρίοις σοφίαν Θεοῦ καὶ φιλανθρωπίαν, ὡς περ ὁ Παῦλος ἐξέλαβεν «Ὁ γὰρ ἐπαισχύνομαι, φησί, τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ· δικαιοσύνη γὰρ ἐν αὐτῷ τοῦ Θεοῦ ἀποκαλύπτεται, εἰς πάντας καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς πιστεύοντας»».

13. ΓΙΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Ἐξήγησις εἰς τοὺς Ψαλμούς*, PG 55, 448: «*Δικαιοσύνη ἐνταῦθα τὴν φιλανθρωπίαν λέγει, καὶ πολλαχοῦ τῆς Γραφῆς ἴδιοι τις ἂν ἐπὶ τοῦ σημαينوμένου τούτου τὴν δικαιοσύνην λαμβανομένην, καὶ μάλα εἰκότως· παρὰ μὲν γὰρ τοῖς ἀνθρώποις τὸ δίκαιον ἀπεστέρηται τοῦ ἔλεους, παρὰ δὲ τῷ Θεῷ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ ἀναμείκται τῷ δικαίῳ καὶ ἔλεος, καὶ τοσοῦτον, ὡς καὶ αὐτὴν τὴν δικαιοσύνην φιλανθρωπίαν καλεῖσθαι*».

τυραννίδι κρατήσας τοῦ βασιλείου πλάσματος. Αἵματι Θεοῦ ὁ ἰδὸς τοῦ ὄψεως ἀποπλύνεται· καὶ κατάρρα λέλνται καταδίκης δικαίας ἀδίκῳ δίκη τοῦ δικαίου κατακριθέντος· ζύλω γὰρ ἔδει τὸ ζύλον ἰάσασθαι καὶ πάθει τοῦ ἀπαθοῦς τὰ ἐν ζύλω λῦσαι πάθη τοῦ κατακρίτου. Ἀλλὰ δόξα, Χριστέ Βασιλεῦ, τῇ περὶ ἡμᾶς σου φρικτῆ οἰκονομία, δι' ἧς ἔσωσας πάντας ὡς ἀγαθὸς καὶ φιλόανθρωπος».

Ὁ κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ δημιουργηθεὶς ἄνθρωπος στὴν προπρωτική του κατάσταση εἶναι τὸ βασιλείον πλάσμα τοῦ Θεοῦ ποῦ ἄρχει ὅλων τῶν κτισμάτων μέσα στὸν παράδεισο. Ὅμως πίπτει κινούμενος ὀρμητικὰ πρὸς τὰ κάτω καὶ κεῖται πτώμα ἐξάσιον, ὑποδουλωμένος τυραννίδι τοῦ διαβόλου. Ἐνδίδει στὴν πειρασμική προσβολή τοῦ σατανᾶ γιὰ ἄμεση ἰσοθεΐα καὶ παρακούει στὴν ἐντολή τοῦ Θεοῦ, νὰ μὴ φάγει δηλαδή «ἀπὸ τοῦ ζύλου τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρὸν»¹⁴.

Ὁ Θεὸς ὄρισε τὴν παραπάνω ἐντολή στὸν ἄνθρωπο ὡς δοκιμὴ καὶ γύμνασμα τῆς βουλήσεώς του¹⁵, ὥστε πορευόμενος ὁ ἄνθρωπος μὲ ὑπακοή τὸν δρόμο πρὸς τὴν τελείωση νὰ γίνεῖ κατὰ χάριν θεός. Ὅμως ἐπαναστατεῖ θέλοντας νὰ γίνεῖ θεὸς δίχως τὴν κοινωνία μὲ τὸν Δημιουργό του. Ἔτσι αὐτονομεῖται ὑπαρξιακὰ καὶ γεύεται παράκαιρα τὸν καρπὸ τοῦ ζύλου, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ γευθεῖ τὴν ἁμαρτία καὶ νὰ καταλήξει στὸν θάνατο. Καὶ ὄχι μόνο αὐτό, ἀλλὰ καὶ ἀποκλείσθηκε γι' αὐτὸν ἡ βρώση τοῦ ζύλου τῆς ἐριτίμου ζωῆς. Ὁ Θεὸς διόρισε τὰ Χερουβίμ καὶ τὴν φλογίνη ρομφαία νὰ φυλάττουν τὴν ὁδὸ τοῦ ζύλου τῆς ζωῆς¹⁶, «ἵνα μὴ ἔμβη ὁ Ἀδὰμ εἰς αὐτὸν, καὶ φάγη ἀπὸ τοῦ ζύλου τῆς

14. Γέν. 2, 17.

15. ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, Ἐκδόσεις 2, 11 [PTS 12], 71, 14 - 72, 20 (Die Schriften des Joh. II): «Ἐν μέσῳ τούτου (τοῦ παραδείσου) ζύλον ζωῆς ὁ θεὸς ἐφύτευσεν καὶ ζύλον τῆς γνώσεως. Τὸ μὲν ζύλον τῆς γνώσεως ἀπόπειράν τινα καὶ δοκιμὴν καὶ γυμνάσιον τῆς τοῦ ἀνθρώπου ὑπακοῆς καὶ παρακοῆς. Διὸ καὶ ζύλον τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρὸν κέκληται, ἢ ὅτι δύναμιν ἐδίδου γνωστικὴν τοῖς μεταλαμβάνουσι τῆς οἰκειᾶς φύσεως, ὅπερ καλὸν μὲν τοῖς τελείοις, κακὸν δὲ τοῖς ἀτελεστέροις, ἔτι καὶ τὴν αἴσθησιν λιχνοτέροις, ὥσπερ στερεὰ τροφή τοῖς ἔτι δεομένοις γάλακτος».

16. Γέν. 3, 24: «καὶ ἐξέβαλεν τὸν Ἀδὰμ καὶ κατόκισεν αὐτὸν ἀπέναντι τοῦ παραδείσου τῆς τρυφῆς καὶ ἔταξεν τὰ χερουβίμ καὶ τὴν φλογίνην ρομφαίαν τὴν στρεφομένην φυλάσσειν τὴν ὁδὸν τοῦ ζύλου τῆς ζωῆς».

ζωῆς, καὶ οὕτω μείνη ἀθάνατος, ἐν τῇ παραβάσει καὶ τῇ φθορᾷ εὐρισκόμενος, τὸ ὅποῖον ἦτον ἓνα κακὸν μέγιστον»¹⁷. Ἔχοντας αὐτὰ κατὰ νοῦν ὁ μελωδὸς σημειώνει χαρακτηριστικά: «Ἐλυσε πρόσταγμα Θεοῦ παρακοῇ καὶ ξύλον ἤνεγκε θάνατον βροτοῖς, τὸ μὴ εὐκαιρῶς μεταληφθέν· ἐν ἀσφαλείᾳ δὲ τῆς ἐριτίμου δὲ ἐντεῦθεν ζωῆς τὸ ξύλον εἶργετο»¹⁸.

Σὲ ἄλλο τροπάριο ὁ αὐτὸς ὑμνωδὸς ἀναφερόμενος στὶς συνέπειες τῆς πτώσεως παρατηρεῖ μετ' ἐμφάσεως: «Ξύλου γευσάμενος ὁ πρῶτος ἐν βροτοῖς φθορᾷ παρώκησε· ρίψιν γὰρ ζωῆς ἀτιμοτάτην κατακριθείς, ὄλω τῷ γένει σωματοφθόρος τις ὡς λύμη τῆς νόσου μετέδωκεν· ἀλλ' εὐρηκότες γηγενεῖς ἀνάκλησιν, Σταυροῦ τὸ ξύλον, κράζομεν· Ὁ ὑπερύμνητος τῶν Πατέρων καὶ ἡμῶν Θεὸς εὐλογητὸς εἶ»¹⁹. Ὁ προπάτωρ Ἀδὰμ γευσάμενος τὸν ἀπαγορευμένο καρπὸ τοῦ ξύλου τῆς γνώσεως παροίκησε στὴν φθορά, ἔγινε δηλαδή φθαρτὸς καὶ θνητὸς· καταδικάσθηκε σὲ ἀτιμοτάτην ρίψιν ζωῆς, στὴν πιὸ ἀτιμωτική ἐξορία, ἐκβαλλόμενος ἀπὸ τὴν μακαρία ζωὴ τοῦ παραδείσου. Καὶ ἀφοῦ ἔπαθε ὅλα αὐτὰ, μετέδωκε στὴν συνέχεια, σὰν μιὰ λοιμικὴ νόσο, τὴν ἀρρώστια τῆς φθορᾶς καὶ τῆς θνητότητας σὲ ὅλο τὸ ἀνθρώπινο γένος πού προῆλθε ἀπὸ αὐτόν. Ἀλλὰ τοῦτο τὸ γένος πού καταδικάσθηκε διὰ τοῦ ξύλου στὴν φθορά, βρῆκε τὴν σωτηρία, τὸ ξύλο τοῦ Σταυροῦ, διὰ τοῦ ὁποίου ἀνακλήθηκε στὴν πρώτη ἐκείνη ἀφθαρσία καὶ ἀθανασία.

Στὸ παραπάνω τροπάριο ἐντύπωση προκαλεῖ ἡ ἀκρίβεια τοῦ μελωδοῦ στὴν ἀπόδοση τῶν θεολογικῶν νοημάτων· χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ χρῆση τοῦ ρήματος *παρώκησεν* ἀντὶ τοῦ ρήματος *κατώκησεν*, γιὰ νὰ δηλώσει τὴν προσωρινὴ παραμονὴ τοῦ Ἀδὰμ στὴν φθορά, καθὼς στοὺς ἐσχάτους χρόνους ἐμελλε νὰ λάβει καὶ πάλι τὴν ἀφθαρσία. Τοῦτο πραγματοποιήθηκε διὰ τοῦ ξύλου τοῦ Σταυροῦ, τὸ ὁποῖο «τὴν ζωὴν ἐξήνθησεν ἀναμάρτητον ἔχον προσηλωμένον τὸν Κύριον»· γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ καὶ ὅλα τὰ ἔθνη «ἀφθαρσίαν τρυγῶντες κραυγάζομεν· ὁ διὰ Σταυροῦ θάνατον καταργήσας καὶ ἡμᾶς ἐλευθερώσας, δόξα σοι»²⁰.

17. ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ ΑΓΙΟΡΕΙΤΟΥ, *Εορτοδρόμιον Α'*, σ. 106.

18. Κανὼν Ὑψώσεως τοῦ Σταυροῦ (Κοσμᾶ), ὠδὴ ζ', τροπ. β'.

19. Κανὼν Ὑψώσεως τοῦ Σταυροῦ (Κοσμᾶ), ὠδὴ ζ', τροπ. α'.

20. Ἰδιόμελον β', ψαλλόμενον κατὰ τὴν προσκύνησιν τοῦ Τιμίου Σταυροῦ τῆς εορτῆς Ὑψώσεως.

Μὲ τὸ προπατορικὸ ἀμάρτημα ὁ ἄνθρωπος ἀνέκοψε τὴν πορεία πρὸς τὴν τελείωση, ἀπώλεσε τὴν δωρεὰ τοῦ Θεοῦ νὰ γίνῃ θεὸς κατὰ χάριν, νὰ ὁμοιάσῃ πρὸς αὐτόν. Ὁ ὑμνωδὸς μὲ τὴν χρῆση τοῦ ρήματος *παρώκησεν* δηλώνει ἀναλυτικότερα ὅτι ἡ ματαιώση τοῦ καθ' ὁμοίωσιν δὲν ἦταν ὀριστική. Ἡ μετοχὴ τοῦ μὴ ὄντος στὸ ὄν, γὰρ νὰ ὑφίσταται ὡς ὄν, καὶ ἡ πορεία πρὸς τὴν τελείωση ἀποκαταστάθηκε πλήρως διὰ τοῦ μυστηρίου τῆς ἐνσάρκου Οἰκονομίας τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ, καὶ μάλιστα διὰ τοῦ Σταυροῦ καὶ τῆς Ἀναστάσεώς του. Δικαιολογημένα, λοιπόν, ὁ ποιητὴς ἐρασιζόμενος τοὺς λόγους τοῦ προφήτου Ἀββακούμ²¹ τρέπεται πρὸς δοξολογίαν τοῦ Θεοῦ ἄδων: *«Εἰσακήκοα, Κύριε, τῆς οἰκονομίας σου τὸ μυστήριον, κατενόησα τὰ ἔργα σου καὶ ἐδόξασά σου τὴν θεότητα»*²².

Στὸ σημεῖο αὐτὸ πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι γιὰ τὴν Ὁρθόδοξη θεολογία τὸ προπατορικὸ ἀμάρτημα δὲν συνιστᾷ ἀναγκαιότητα γιὰ τὴν ἐνανθρώπηση τοῦ Χριστοῦ²³. Κατὰ τὸν Μ. Ἀθανάσιο *«αὐτὸς γὰρ ἐνην-*

21. *Ἀβ. 3, 2: «Κύριε, εἰσακήκοα τὴν ἀκοίην σου καὶ ἐφοβήθην, κατενόησα τὰ ἔργα σου καὶ ἐξέστην».*

22. Κανὼν Ὑψώσεως τοῦ Σταυροῦ (Κοσμᾶ), εἰρμὸς δ' ὠδῆς.

23. Ἡ ἐνανθρώπηση τοῦ Λόγου εἶναι ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὸ γεγονός τῆς πτώσεως. Ὁ ἅγιος Μάξιμος ὁ Ὁμολογητὴς ὑποστηρίζει ὅτι ἡ ἐνανθρώπηση ἀποτελεῖ τὸν ἀρχικὸ καὶ τελικὸ σκοπὸ τῆς ὑπάρξεως τῶν ὄντων. Ὁ Θεὸς παρήγαγε ὅλα τὰ ὄντα μὲ σκοπὸ τὴν ἐνανθρώπηση, ἡ ὁποία εἶχε αποφασισθεῖ προαιωνίως ἀπὸ τὴν μεγάλη βουλή τοῦ Θεοῦ. ΜΑΞΙΜΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ, *Πρὸς Θαλάσσιον 60*, PG 90, 621AB: *«Τοῦτό ἐστὶ τὸ μέγα καὶ ἀπόκρυφον μυστήριον. Τοῦτό ἐστὶ τὸ μακάριον, δι' ὃ τὰ πάντα συνέστησαν, τέλος Τοῦτο ἐστὶν ὁ τῆς ἀρχῆς τῶν ὄντων προεπινοούμενος θεῖος σκοπός, ὃν ὀρίζοντες εἶναι φαμέν, προεπινοούμενον τέλος, οὗ ἕνεκα μὲν πάντα, αὐτὸ δὲ οὐδενὸς ἕνεκα. Πρὸς τοῦτο τὸ τέλος ἀφορῶν, τὰς τῶν ὄντων ὁ Θεὸς παρήγαγεν οὐσίας. Τοῦτο κυρίως ἐστὶ τὸ τῆς προνοίας καὶ τῶν προνοουμένων, πέρας· καθ' ὃ εἰς τὸν Θεόν, ἢ τῶν ὑπ' αὐτοῦ πεποιμημένων ἐστὶν ἀνακεφαλαίωσις. Τοῦτό ἐστὶ τὸ πάντας περιγράφον τοὺς αἰῶνας, καὶ τὴν ὑπεράπειρον καὶ ἀπειράκις ἀπειρώς προϋπάρχουσαν τῶν αἰῶνων μεγάλην τοῦ Θεοῦ βουλὴν ἐκφαίνων μυστήριον· ἧς γέγονεν ἄγγελος αὐτὸς ὁ κατ' οὐσίαν τοῦ Θεοῦ Λόγος γενόμενος ἄνθρωπος· καὶ αὐτὸν εἰ θέμις εἰπεῖν, τὸν ἐνδότατον πυθμένα τῆς Πατρικῆς ἀγαθότητος φανερόν καταστήσας, καὶ τὸ τέλος ἐν αὐτῷ δείξας, δι' ὃ τὴν πρὸς τὸ εἶναι σαφῶς ἀρχὴν ἔλαβον τὰ πεποιμημένα. Διὰ γὰρ τὸν Χριστὸν, ἤγουν τὸ κατὰ Χριστὸν μυστήριον, πάντες οἱ αἰῶνες, καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς τοῖς αἰῶσιν, ἐν Χριστῷ τὴν ἀρχὴν τοῦ εἶναι καὶ τὸ τέλος*

θρώπησεν, ἵνα ἡμεῖς θεοποιηθῶμεν· καὶ αὐτὸς ἐφάνερωσεν ἑαυτὸν διὰ σώματος, ἵνα ἡμεῖς τοῦ ἀοράτου Πατρὸς ἔννοιαν λάβωμεν· καὶ αὐτὸς ὑπέμεινε τὴν παρ' ἀνθρώπων ὕβριν, ἵνα ἡμεῖς ἀφθαρσίαν κληρονομήσωμεν»²⁴. Ἡ θέωση, ἐπομένως, ἢ θεογνωσία καὶ ἢ ἀφθαρσία ἀποτελοῦν συλλήβδην τὴν ἀρχικὴ αἰτία καὶ τὸν τελικὸ σκοπὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως.

Ἀντιθέτως, γὰρ τὸν Ἄνσελμο Καντερβουρίας, πατέρα τοῦ Σχολαστικισμοῦ, ἢ ἐνανθρώπηση τοῦ Λόγου ὑπαγορεύεται ἀπὸ τὴν ἀναγκαιότητα τῆς ἱκανοποιήσεως τῆς θείας δικαιοσύνης²⁵. Ἡ ἀμαρτία τοῦ ἀνθρώπου ἀφαιρεῖ ἀπὸ τὸν Θεὸ αὐτὸ ποῦ εἶναι δικό του, δηλαδὴ τὴν ὀφειλόμενη πρὸς αὐτὸν τιμὴ, καὶ ἔτσι «ἀτιμάζει» τὸν Θεό²⁶. ἐπιπλέον διαταράσσει τὴν τάξη καὶ τὸ κάλλος τοῦ σύμπαντος²⁷. Εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐξοφλήσει ὁ ἄνθρωπος αὐτὴν τὴν ὀφειλή. Ὅμως ἢ ὀφειλὴ αὐτὴ εἶναι τόσο μεγάλη, ὥστε κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ τὴν ἐξοφλήσει,

εἰλήφασιν». Στοιχιζόμενος στὴν θεολογικὴ γραμμὴ τοῦ ἁγίου Μαξίμου ὁ δογματολόγος Νίκος Μαρτσούκας εὐστοχα παρατηρεῖ ὅτι «ἡ ἐνανθρώπηση εἶναι ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ, ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὸ προπατορικὸ ἀμάρτημα. Εἶναι ἡ πλήρωση τῆς πορείας τῆς θείας οἰκονομίας». Ν. ΜΑΤΣΟΥΚΑ, *Δογματικὴ καὶ Συμβολικὴ Θεολογία Β'*, ἐκδ. Π. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 1996, σ. 204. Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἀξιωματικῶς εἶναι καὶ ἡ θέση τοῦ καθηγητοῦ Β. Ψευτογκᾶ, ὁ ὁποῖος ὑποστηρίζει ὅτι «ἡ πτώση, ἢ ὅποια καὶ ὅταν ἀκόμη ἐπισημαίνεται ἀπὸ τοὺς πατέρες καὶ τὰ συμβολικὰ κείμενα ὡς αἰτία γιὰ τὴν ἐνανθρώπηση, τοῦτο γίνεται γιὰ νὰ ἐξαρθεῖ ἢ ὑπερβολὴ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ καὶ ὄχι αὐτὴ καθαυτὴ ἢ πτώση». Β. ΨΕΥΤΟΓΚΑ, «Τὸ κίνητρο τῆς ἐνσαρκώσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου κατὰ τὸν ἅγιο Νικόλαο Καβάσιλα», ἐν: *Πρακτικὰ Θεολογικοῦ Συνεδρίου πρὸς τιμὴν τοῦ Παμβασιλέως Χριστοῦ*, ἐκδ. Ἱερᾶς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1991, σ. 657.

24. Μ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ, *Λόγος περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Λόγου καὶ τῆς διὰ σώματος πρὸς ἡμᾶς ἐπιφανείας αὐτοῦ*, SC 199, 54. 3. 1-5.

25. ANSELMI, Cantuariensis Archiepiscopi, *Cur Deus Homo*, PL 158, 404AB: «*nec hoc esse valet, nisi fiat praedicta satisfactio, quam nec potest facere nisi Deus, nec debet nisi homo; necesse est ut eam faciat Deus homo*».

26. ANSELMI, ὅπ. π., PL 158, 376C: «*Hunc honorem debitum qui Deo non reddit, aufert Deo quod suum est, et Deum exhonorat; et hoc est peccare*».

27. ANSELMI, ὅπ. π., PL 158, 380BC: «*Cum vero non vult quod debet, Deum, quantum ad illam pertinet inhonorat; quoniam non subdit se sponte iulius dispositioni, et universitatis ordinem et pulchritudinem, quantum in se est, perturbat, licet potestatem aut dignitatem Dei nullatcius laedat aut decoloret*».

παρὰ μόνο ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος ἐξ ἀνάγκης προσλαμβάνει τὸν ἄνθρωπο *in unitatem personae*. Συνεπῶς, ἐκεῖνος πὺν ὡς ἐκ φύσεως ὀφείλει νὰ πληρώσει, ἀλλὰ δὲν μπορεῖ, ὑπάρχει σὲ πρόσωπο πὺν δύναται νὰ τὸ πράξει²⁸. Τὸ πρόσωπο αὐτὸ εἶναι ὁ Χριστός, ὁ ὁποῖος τιμωρούμενος μὲ σταυρικὸ θάνατο ἐξοφλεῖ τὴν ὀφειλὴ πρὸς τὸν Θεὸ ἱκανοποιώντας τὴν θεία δικαιοσύνη²⁹. Μὲ τὴν ἀπόδοση ἱκανοποιήσεως ὁ Χριστὸς λαμβάνει ἀπὸ τὸν Θεὸ Πατέρα ἀμοιβὴ γιὰ τὸν θάνατό του, τὴν *ἀξιομισθία* του, στὴν ὁποία μετέχει ὁ πιστὸς καὶ ἐπιτυγχάνει τὴν ἄφεση τῶν ἁμαρτιῶν του ἀπαλλασσόμενος ἀπὸ τὸ βάρος τῆς ὀφειλῆς πρὸς τὸν Θεό³⁰. Ἔτσι ἀποδίδεται στὸν Θεὸ ἡ ἀφαιρεθεῖσα τιμὴ, ἀποκαθίσταται ἡ τάξι καὶ τὸ κάλλος τῆς δημιουργίας, ἐξιλεώνεται ἡ ἀνθρωπότητα καὶ ἐπιτυγχάνεται τελικῶς ἡ συμφιλίωση ὄχι τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸν Θεό, ἀλλὰ στὴν οὐσία τοῦ ἱκανοποιηθέντος Θεοῦ μὲ τὸν ἄνθρωπο³¹ κατὰ τὸ δικαϊκὸ πνεῦμα τοῦ Σχολαστικισμοῦ.

28. ANSELMI, ὄπ.π., PL 158, 425BC: «*quod debitum tantum erat, ut illud cum non deberat solvere, nisi homo; non posset, nisi Deus: ita ut idem esset homo qui et Deus. Unde necesse erat ut Deus assumeret hominem in unitatem personae: quatenus qui in natura solvere debebat, et non poterat; in persona esset, quae posset*».

29. ANSELMI, ὄπ.π., PL 158, 412AB: «*Nihil autem asperius aut difficilius potest homo ad honorem Dei sponte et non ex debito pati, quam mortem: et nullatenus seipsum potest homo magis dare Deo, quam cum se morti tradit ad honorem illius....Talem ergo oportet eum esse, qui pro peccato hominis satisfacere volet, ut mori possit, si velit*».

30. ANSELMI, ὄπ.π., PL 158, 429AB: «*Quibus convenientius fructum et retributionem suae mortis attribueret, quam illis, propter quos salvandos (sicut ratio veritatis nos docuit) hominem se fecit, et quibus (ut diximus) moriendo exemplum moriendi propter justitiam dedit: frustra quippe imitatores ejus erunt, si meriti ejus participes non erunt? Aut quos justius faciet haeredes debiti, quo ipse non eget, et exundantiae suae plenitudinis, quam parentes suos et fratres, quos aspicit tot et tantis debitis obligatos egestate tabescere in profundo miseriarum; ut eis dimittatur quod pro peccatis debent, et detur quo propter peccata carent?*».

31. Στὸ σημειὸ αὐτὸ ἀξιομνημόνευτη εἶναι ἡ παρατήρηση τοῦ Μητροπολίτου Ναυπάκτου καὶ Ἁγίου Βλασίου Ἱεροθέου περὶ τῆς συμφιλίωσης: ἀναφέρει χαρακτηριστικά: «*Πουθενὰ στὴν Ἁγία γραφή δὲν λέγεται ὅτι ὁ Χριστὸς συμφιλίωσε τὸν Θεὸ μὲ τὸν ἄνθρωπο, ἀλλὰ ὅτι συμφιλίωσε (κατήλλαξε) στὸν ἑαυτό Του τὸν ἄνθρωπο μὲ τὸν Θεό, ἀφοῦ ὁ ἄνθρωπος εἶχε χωρισθῆ ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ ἔπρεπε νὰ*

Όλα τὰ παραπάνω ἀποτελοῦν γιὰ τὸν Ἄνσελμο καὶ τοὺς μετέπειτα σχολαστικούς θεολόγους τὴν πραγμάτωση τῆς σωτηρίας. Ἀπὸ αὐτὴν τὴν σχολαστικὴ σκέψη δὲν μπόρεσαν νὰ ξεφύγουν καὶ προτεστάντες θεολόγοι, οἱ ὁποῖοι, παρὰ τὶς ριζοσπαστικὲς τάσεις καὶ τὴν ὀξεία ἀντίθεση τῆς Μεταρρύθμισης πρὸς τὴν παράδοση τοῦ Σχολαστικισμοῦ, υἱοθέτησαν μετὰ τὸν Λούθηρο τὴν ἀντίληψη ὅτι σωτηρία εἶναι ἡ δικαίωση μέσα στὰ πλαίσια τῆς ἱκανοποίησης τῆς θείας δικαιοσύνης³².

Γιὰ τὴν σχολαστικὴ θεολογία τὸ προπατορικὸ ἁμάρτημα προσλαμβάνει κληρονομικὸ χαρακτήρα. Ἔνεκα τοῦ Ἀδάμ καὶ τῆς Εὐᾶς ἡ ἁμαρτία ἐκτείνεται σὲ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους³³. Ὡς ἐκ τούτου ὀλοκληρῆ ἡ ἀνθρώπινη φύση ἔχει διαφθαρεῖ καὶ σὰν νὰ ζυμώθηκε ὅλη μὲ τὴν ἁμαρτία³⁴. Δίκαια, λοιπόν, ὁ σατανᾶς ἔγινε τὸ τιμωρὸ ὄργανο ὄχι μονάχα τῶν ἐνόχων πρωτοπλάστων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐνόχων ἀπογόνων τους³⁵, οἱ ὁποῖοι φέρουν κληρονομικὰ τὴν ἐνοχὴ καὶ ἀναγκαστικὰ ὀφείλουν νὰ παράσχουν «*ἱκανοποίηση*» στὸν Θεὸ γιὰ τὶς ἁμαρτίες ποὺ τὸν προσβάλλουν καὶ ἀφαιροῦν τὴν τιμὴ του.

Στὴν Ὁρθόδοξη πατερικὴ θεολογία πουθενὰ δὲν γίνεται λόγος γιὰ κληρονομικὴ ἐνοχὴ στοὺς ἀπογόνους τοῦ Ἀδάμ, παρὰ μόνο γιὰ

ἐπανεέλθη στὴν κοινωνία μαζί Του. Αὐτὸ ἔγινε μὲ τὴν ἐνανθρώπηση, τὰ Πάθη, τὸν Σταυρὸ καὶ τὴν Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ». ΙΕΡΟΘΕΟΥ ΒΛΑΧΟΥ (Μητρ.), Οἱ Δεσποτικὲς εορτές, ἐκδ. Ἱερῶς Μονῆς Γενεσίου τῆς Θεοτόκου (Πελαγίας), Λεβιάδα 1998, σ. 226. Τὸ αὐτὸ νόημα ἐκφράζει καὶ ὁ ποιητὴς στὸ παρακάτω τροπᾶριο: «Ἵψωσας ἡμᾶς πεσόντας εἰς θάνατον τῆ Ἀναστάσει σου· ἔλυσας τὸν θάνατον καὶ τῷ Πατρὶ σου ἡμᾶς κατήλλαξας, ὑπὲρ ἡμῶν τὸ Αἷμά σου καταβαλλόμενος, Ἐργεγάτα· ὄθεν σε δοξάζομεν ὡς Θεὸν λυτρωτὴν, παντοδύναμον». Κανὼν α΄ Τριωδίου (Ἰωσήφ), τῆ Παρασκευῆ πρωὶ τῆς Δ΄ Ἑβδομάδος τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς, ὠδὴ θ΄, τροπ. γ΄.

32. Βλ. Ν. ΜΑΤΣΟΥΚΑ, *Ὁ Προτεσταντισμός*, ἐκδ. Π. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 2007, σσ. 55-56.

33. ANSELMI, ὄπ.π., PL 158, 405B: «*Ergo sicut Adam et Eva peccatum in omnes homines propagatum est*».

34. ANSELMI, ὄπ.π., PL 158, 396A: «*per victum tota humana natura corrupta et quasi fermentata est peccato*».

35. Ν. ΜΑΤΣΟΥΚΑ, *Δογματικὴ Β΄*, σ. 204.

κληρονόμηση τῆς ἀρρώστιας, τῆς φθορᾶς καὶ τοῦ θανάτου³⁶. Τὸ προπατορικὸ ἀμάρτημα καὶ γενικὰ ἡ ἀμαρτία ἐκλαμβάνεται ὡς ἀσθένεια τῆς ἀνθρώπινης φύσεως³⁷ καὶ ὄχι ὡς διασάλευση μιᾶς δικαιοῦς τάξεως³⁸, πού προκαλεῖ τὴν θεία ὀργή καὶ τιμωρία. Ὁ ὑμνογράφος ἀκολουθώντας τὴν πατερικὴ γραμμὴ, ὅταν ἀναφέρεται στὸ ἀμάρτημα τῶν προπατόρων καὶ τὶς συνέπειές του στὸ ἀνθρώπινο γένος, δηλώνει μὲ ἐνάργεια ὅτι ὁ Ἀδὰμ μὲ τὴν πτώση του «ὄλω τῷ γένει σωματοφθόρος τις ὡς λύμη τῆς νόσου μετέδωκεν»³⁹. Φυσικὰ, ἡ νόσος χρήζει ἰατρείας, τὴν ὁποία ὁμῶς μόνο ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ παρέχει. Γνωρίζοντας ὁ ποιητὴς τὴν ἀλήθεια αὐτὴ ἰκετεύει καὶ βοᾷ πρὸς τὸν Χριστό: «Ρομφαία πληγέντα με τοῦ δυσμενοῦς ἰάτρευσον Αἷματί σου, Λόγε, καὶ τὴ λόγῃ ἀμαρτιῶν μου τάχος διάρρήξον, Σῶτερ, τὸ χειρόγραφον, βοᾷ, βίβλω καταγράφων με σωζομένων ὡς εὔσπλαχνος»⁴⁰. Γιὰ τὴν ἴαση τοῦ ἀνθρώπου πού ἐπλήγη ἀπὸ τὴν ρομφαία τοῦ δυσμενοῦς ἐχθροῦ, τοῦ διαβόλου, ὁ Κύριος χορηγεῖ ὡς φάρμακο τὸ αἷμα του καὶ χρησιμοποιεῖ τὴν λόγῃ τοῦ Σταυροῦ του, γιὰ νὰ σχίσει τὸ χειρόγραφο τῶν ἀμαρτιῶν, πού ἀποτελεῖ τὸ ἱστορικὸ τῆς ἀσθενείας τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ διὰ τῆς θεραπείας αὐτῆς τὸν καθιστᾷ ὑγιὴ καὶ τὸν καταγράφει στὴν βίβλο τῶν σωζομένων.

(συνεχίζεται)

36. Ν. ΜΑΤΣΟΥΚΑ, *Δογματικὴ Β'*, σ. 296.

37. ΚΥΡΙΑΛΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ, *Ἑρμηνεία εἰς τὴν πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολὴν*, 3, 187, 1-8 (Pusey): «κνενόσηκεν οὖν ἡ φύσις τὴν ἀμαρτίαν διὰ τῆς παρακοῆς τοῦ ἐνός, τουτέστιν Ἀδάμ· οὕτως ἀμαρτωλοὶ κατεστάθησαν οἱ πολλοί, οὐχ ὡς τῷ Ἀδὰμ συμπαραβεβηκότες, οὐ γὰρ ἦσαν πρόποτε, ἀλλ' ὡς τῆς ἐκείνου φύσεως ὄντες τῆς ὑπὸ νόμον πεσοῦσης τὸν τῆς ἀμαρτίας. ὥσπερ τοίνυν ἠρρώστησεν ἡ ἀνθρώπου φύσις ἐν Ἀδὰμ διὰ τῆς παρακοῆς τὴν φθορὰν εἰσέδου τε οὕτως αὐτὴν τὰ πάθη, οὕτως ἀπήλλακται πάλιν ἐν Χριστῷ».

38. Σχετικὰ μὲ τὴν δικανικὴ ἀντίληψη περὶ τῆς πτώσεως βλ. ΙΩ. ΡΩΜΑΝΙΔΟΥ, *Τὸ προπατορικὸν ἀμάρτημα*, ἐκδ. Δόμος, Ἀθήνα 1992, σσ. 119-120.

39. Κανὼν Ὑψώσεως τοῦ Σταυροῦ (Κοσμᾶ), ὠδὴ ζ', τροπ. α'.

40. Κανὼν τοῦ Σταυροῦ (Θεοφάνους), τῇ Τετάρτῃ πρωὶ τῆς Δ' Ἑβδομάδος τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς, ὠδὴ ε', τροπ. γ'.

ΑΝΑΛΗΨΗ. Η ΑΝΘΡΩΠΟΤΗΤΑ ΣΤΟΥΣ ΟΥΡΑΝΟΥΣ

Πέτρου Παναγιωτόπουλου

Δρ. Θεολογίας - Φυσικοῦ

Αρχισυντάκτου Ἱστοσελίδας «Πεμπτουσία»

Σαράντα ἡμέρες μετὰ τὴν ἑορτὴ τῶν ἑορτῶν, μία μεγάλη δεσποτική ἑορτὴ κοσμεῖ τὸ ἐκκλησιαστικὸ ἑορτολόγιο. Ἡ Ἀνάληψη τοῦ Χριστοῦ ἀποτελεῖ μία ἀκόμη ἐμφατικὴ ἀποκάλυψη τῆς θείας δόξας καὶ ἓνα σταθμὸ κορυφαίας σημασίας στὸ σχέδιο τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου. Ἀπὸ τὴ μεγάλη του ἀγάπη γιὰ τὸν ἄνθρωπο ὁ Λόγος ἀκολούθησε τὴν κενωτικὴ τοῦ πορεία καὶ ἀπὸ τὰ ὕψη τῆς Θεότητος προσέλαβε τὴν ἀνθρώπινη σάρκα, πέρασε μέσα ἀπὸ τὸ Πάθος καὶ τὸν πλεόν ἀτιμωτικὸ θάνατο καὶ ἔφτασε μέχρι τῶν «ταμείων» τοῦ Ἄδη. Μετὰ τὴν ἔνδοξη Ἀνάστασή του, ἐπιστρέφει πλεόν στὸν οὐράνιο θρόνο, «συγκαθεζόμενος» τοῦ συναϊδίου Πατρός.

Ἡ βαρύτητα καὶ οἱ λοιποὶ νόμοι τῆς φύσης καταργοῦνται. Ὁ Κύριος τῆς κτίσης θά συνεχίσει τὸ ἀπολυτρωτικὸ του ἔργο ἀπὸ τὸν οὐρανὸ: «ὁ καταβάς αὐτός ἐστιν καὶ ὁ ἀναβάς ὑπεράνω πάντων τῶν οὐρανῶν, ἵνα πληρώσῃ τὰ πάντα» (Ἐφεσ. 4, 10). Ὁ Ἀρχιερέας Χριστὸς διῆλθε τοὺς οὐρανοὺς (βλ. Ἐβρ. 4, 14), εἰσέδυσσε στὰ ἀχειροποιήτα Ἅγια τῶν Ἁγίων, ἔγινε πρόδρομος τῆς σωτηρίας μας καὶ ἀπὸ τὰ δεξιὰ τοῦ Πατέρα του μεσιτεύει γιὰ μᾶς (βλ. Ρωμ. 8, 34· Ἐφεσ. 2, 7· Ἐβρ. 6, 20).

Κατὰ τὴν ἐπίγεια παρουσία του, ὁ Χριστὸς κήρυττε διαρκῶς τὴ λύτρωση ἀπὸ τὴ φθορὰ καὶ τὸν θάνατο, τόσο μὲ τὸν λόγο, ὅσο καὶ μὲ τὰ ἔργα του. Ἔτσι, ἀφοῦ ἔδειξε μὲ τὴν Ἀνάστασή του στοὺς μαθητὲς τὴν ἐπικράτησή του ἐπὶ τοῦ θανάτου, μὲ τὴ συναναστροφή του κατόπιν μαζί τους τοὺς ἔπεισε ὅτι ἦταν ἐκεῖνος ποὺ ἀναστήθηκε, τελικὰ μὲ τὴν Ἀνάληψη τοὺς ἔκανε μάρτυρες τῆς ἐπιστροφῆς του στοὺς κόλπους τῆς Θεότητος. Χωρὶς ἀμφιβολία, ἡ Ἀνάληψη συνιστᾷ τὴ θριαμβευτικὴ ὀλοκλήρωση τοῦ ἀπολυτρωτικοῦ ἔργου τοῦ Χριστοῦ στὴ Γῆ.

Από τὸν ἀναγνώστη τοῦ κειμένου τῶν *Πράξεων* δὲν θὰ πρέπει νὰ διαφύγει τὸ ὅτι προηγεῖται τοῦ γεγονότος τῆς Ἀνάληψης (στ. 9-11) τὸ ἐρώτημα τῶν μαθητῶν του σχετικὰ μὲ τὸν χρόνο ἀποκατάστασης τῆς βασιλείας τοῦ Ἰσραὴλ (στ. 6). Ἀφοῦ ὁ Ἰησοῦς τοὺς ἐξήγησε ὅτι δὲν ἀνήκει στὴν ἀρμοδιότητά τους ἡ γνώση τῶν μελλόντων, μὲ τὴν ἄνοδο στοὺς οὐρανοὺς τονίζει τὴν πνευματικὴ διάσταση τοῦ μηνύματός του. Ἐφόσον, δηλαδή, ἐκεῖνοι δὲν μπορούσαν - ἀκόμη καὶ μετὰ τὸ ὑπερφυῆς γεγονός τῆς Ἀνάστασης - νὰ καταλάβουν τὸν πραγματικὸ χαρακτήρα τῆς ἀποστολῆς του, ὁ Κύριος ἐπιλέγει νὰ ἀναληφθεῖ ἐκείνη ἀκριβῶς τὴ στιγμὴ μέσα σὲ μία νεφέλη γιὰ νὰ ὑπογραμμίσει τὴν οὐράνια προέλευσή του. Ἡ παρουσία τῶν δυὸ ἀγγέλων στὸ γεγονός ἐμφαίνει τὴ θεία ιδιότητα τοῦ ἀναληφθέντος Λόγου.

Αὐτὴ ἡ ἀγγελικὴ παρουσία δὲν θὰ πρέπει ὅμως νὰ θεωρηθεῖ «*δι-ακοσμητικὴ*» οὔτε μόνο γιὰ νὰ ἐπισημανθεῖ ἡ κυριότητα τοῦ Χριστοῦ σὲ ὅλη τὴν κτίση. Δηλώνουν στοὺς παριστάμενους μαθητὲς ὅτι ὁ ἀναληφθεὶς Κύριος πρόκειται νὰ ἐπανέλθει στὴ Γῆ, καὶ συγκεκριμένα μὲ τὸν ἴδιο τρόπο. Δίνεται ἔτσι μία ἀπάντηση στὸ προηγούμενο ἐρώτημά τους καὶ ἐπιπλέον παρέχεται μία ὑπόσχεση γιὰ τὴ μελλοντικὴ πορεία τοῦ σώματος τῶν πιστῶν. Ἐπιπλέον, ὁ τρόπος τῆς «*ἀρπαγῆς*» ἀπὸ νεφέλη ἀποτελεῖ ἓνα καθαρὰ ἐσχατολογικὸ σημεῖο (πρβλ. *Α' Θεσσ.* 4, 17: «*ἔπειτα ἡμεῖς οἱ ζῶντες οἱ περιλειπόμενοι ἅμα σὺν αὐτοῖς ἀρπαγόμεθα ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου εἰς ἀέρα, καὶ οὕτω πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα*»). Ἐξάλλου, τὸ ἐσχατολογικὸ μήνυμα τῆς ἐπανόδου του σύντομα θὰ ἐνισχυθεῖ καὶ θὰ συμπληρωθεῖ μὲ τὴν ἀποστολὴ τοῦ Παρακλήτου κατὰ τὴν Πεντηκοστή.

Εἶναι δηλαδή γεγονός ὅτι τόσο μὲ τὴν ἀπάντηση τοῦ Ἰησοῦ, ὅσο καὶ μὲ τὴ διαβεβαίωση τῶν ἀγγέλων, ἐγκαινιάζεται ἡ περίοδος τῆς ἐσχατολογικῆς ἀναμονῆς τῆς Ἐκκλησίας. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ κίνηση τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἔκτοτε «*ἀναληπτικὴ*». Τίθεται πλέον μὲ βεβαιότητα ὁ προσανατολισμὸς τῆς πρὸς τὴν οὐράνια πατρίδα.

Τὸ γεγονός τῆς Ἀνάληψης σημαίνει καὶ ἐπιστέφει μὲ τὸν πλέον χαρακτηριστικὸ τρόπο τὸ ὅλο σχέδιο τῆς Θείας Οἰκονομίας: ὁ Θεὸς γίνεται ἄνθρωπος γιὰ νὰ σώσει τὸν ἄνθρωπο, ὁδηγήθηκε στὸ πάθος καὶ τὸν θάνατο, ἀναστήθηκε καὶ πλέον ἐπιστρέφει δίπλα στὸν Πατέρα.

Αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅμως ὅτι διακόπτεται τὸ ἔργο τῆς Θείας Οἰκονομίας σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο: τὸ ἔργο τῆς λύτρωσης τοῦ ἀνθρώπου θὰ συνεχιστεῖ μὲ τὴν ἔλευση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ τὴν ἀποστολὴ τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας σὲ ὅλα τὰ ἔθνη.

Μὲ τὴν Ἀνάληψη ἡ ἀνθρώπινη φύση ἐπιστρέφει στὸν οὐρανό, ἐν Χριστῷ ἄφθαρτη, ἀθάνατη καὶ ἔνδοξη: «καὶ ἡμᾶς ... συνήγειρεν καὶ συνεκάθισεν ἐν τοῖς ἐπουρανίοις» (Ἐφес. 2, 5-6). Μέσω τοῦ Χριστοῦ ἡ σάρκα μας ἀνέβηκε στὴν ὕψιστη βασιλεία, ἔγινε συγκληρονόμος του καὶ τῆς δωρήθηκε ἡ ἀθανασία¹. Μάλιστα, ὁ ἅγιος Γρηγόριος Παλαμᾶς τονίζει ὅτι ἡ τιμὴ αὐτὴ δὲν ἀνήκει ἀπρόσωπα στὴν ἀνθρώπινη φύση, ἀλλὰ στὸν καθέναν ἀπὸ ἐμᾶς ξεχωριστά². Σύμφωνα μὲ τὴν Πατερικὴ Θεολογία, ἐξάλλου, οἱ ἐξωτριάδικες κινήσεις τῆς Θεότητος δὲν εἶναι ἐσωστρεφεῖς, ἀλλὰ χαρακτηρίζονται ἀπὸ τὴ θεία ἀγάπη. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ ἐπιστροφή στοὺς κόλπους τῆς Τριάδας φέρει μαζί της τὴν ἀνθρωπινότητα.

Ἡ δόξα τοῦ Κυρίου (τῆς ὁποίας ἔγιναν αὐτόπτες μάρτυρες) καὶ οἱ ἐπαγγελίες τῶν δυὸ ἀγγέλων ἔκαναν τοὺς μαθητὲς νὰ ὑπερβοῦν τὴ λύπη τους γιὰ τὸν ἀποχωρισμὸ καὶ νὰ ἐπιστρέψουν στὴν Ἱερουσαλήμ πλήρεις χαρᾶς (Ακ. 24, 52). Γι' αὐτὸ καὶ τὴν ἡμέρα αὐτὴ δὲν γιορτάζεται ὁ ἀποχωρισμὸς ἀπὸ τὸν Κύριο - ἐξάλλου, ὁ ἴδιος εἶχε διαβεβαιώσει γιὰ τὴ διηνεκὴ παρουσία τοῦ (βλ. Μθ. 18, 20. 28, 20) - ἀλλὰ τὸ ἄνοιγμα τοῦ οὐρανοῦ στὴν ἀνθρωπότητα. Γιορτάζουμε «τὴν τῆς φύσεως ἡμῶν ἀνίδρυσιν, τὴν καταρχὴν τῆς ἐκάστου τῶν πιστευόντων ἀναλήψεως»³.

Ἡ Ἀνάληψη συνδέεται τόσο μὲ τὴ βασιλική, ὅσο καὶ μὲ τὴν ἱερατικὴ (λόγω τῆς οὐράνιας μεσολάβησης) ιδιότητα τοῦ Χριστοῦ. Ἡ σημασία της τὴ συγκαταλέγει, ἐξάλλου, καὶ στὸ Σῦμβολο τῆς Πίστεως ἐνῶ περιλαμβανόταν ἀκόμη καὶ στίς πρῶτες προβαπτισματικὲς Κατηχήσεις.

1. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς τὴν Ἀνάληψιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Λόγος β'*, PG 52, 794.

2. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΠΑΛΑΜΑ, *Ὁμιλία ΚΑ' Ἐἰς τὴν Ἀνάληψιν τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ*, PG 151, 277A.

3. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΠΑΛΑΜΑ, *ὁ.π.*, 277CD.

Ὁ Ἄπ. Παῦλος τονίζει τὸ γεγονός τῆς Ἀνάληψης καὶ τῆς ἐπουράνιας δόξας τοῦ Χριστοῦ, γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσει δοξασίες, ὅπως αὐτὴ τῆς ἀγγελολατρικῆς αἵρεσης τῶν Κολοσσῶν, ποὺ ἤθελε τοὺς ἀγγέλους νὰ ὑπερέχουν τοῦ Ἰησοῦ (βλ. *Κολ.* 1, 15. 2, 15, 18).

Ἡ Ἀνάληψη συνδέεται στενὰ μὲ τὴν Πεντηκοστή. Οἱ μαρτυρίες τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας μᾶς πληροφοροῦν ὅτι μέχρι τὰ τέλη τοῦ 4^{ου} αἰ. ὑπῆρχε κοινὸς ἑορτασμὸς τῶν δύο γεγονότων. Γιορταζόταν, συγκεκριμένα, ἡ ὀλοκλήρωση τῆς ἐν σαρκὶ παρουσίας τοῦ Χριστοῦ στὸν κόσμο. Ἐξάλλου, μεταξύ Ἀνάληψης καὶ Πεντηκοστῆς ὑπῆρχε ἔντονη ἀναμονὴ τῶν μαθητῶν γιὰ τὴν ἐκπλήρωση τῆς ὑπόσχεσης τοῦ Ἰησοῦ.

Τέλος, μὲ ἓναν ἔμμεσο, ἀλλὰ σαφῆ τρόπο, στὴν ἄνοδο τοῦ Χριστοῦ στοὺς οὐρανοὺς βλέπουμε νὰ ἐξαίρεται καὶ ἡ θεμελιώδης χριστιανικὴ ἀρετὴ τῆς ταπεινώσεως. Ὅπως προαναφέραμε, ἡ κενωτικὴ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ γιὰ τὸ δημιούργημά του καὶ ἡ μέσῳ «ἀδοξίας» ὑπακοὴ τοῦ Υἱοῦ στὸ θέλημα τοῦ Πατέρα - χωρὶς νὰ ἐπιβουλευθεῖ τὴν ἐξίσωση μαζί του - τὸν ὀδήγησε «μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ». Γι' αὐτὸ καὶ τελικὰ ὁ Πατέρας τὸν «ὑπερύψωσε καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα» (*Φιλιπ.* 2, 6-11). Ἐκπληρώνεται, παράλληλα, καὶ ἡ διδασκαλία τοῦ Ἰησοῦ ὅτι οἱ «ἔσχατοι ἔσονται πρῶτοι» (*Μθ.* 19, 30).

Μετὰ ἀπὸ ὅλα αὐτά, καταλαβαίνουμε τὸ μεγάλο βᾶθος τῆς γιορτῆς καὶ τοὺς λόγους γιὰ τοὺς ὁποίους οἱ πιστοὶ σήμερα εὐφραίνονται. Οὐσιαστικά, σήμερα ἡ ἀνθρώπινη φύση εἰσέρχεται στοὺς Οὐρανοὺς, ὅπως τὴν ἀναλαμβάνει ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ. Ἡ τιμὴ καὶ ἡ προοπτικὴ γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα εἶναι πλέον σαφής: ἡ θεία ἀγάπη τὴν ἔχει δοξάσει καὶ τὴν ἀναμένει στοὺς κόλπους τῆς.

Η ΠΟΛΕΜΙΚΗ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΠΑΛΑΙΑΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ ΣΤΗ ΝΑΖΙΣΤΙΚΗ ΓΕΡΜΑΝΙΑ

Πρωτ. Βασιλείου Γεωργοπούλου
Έπίκουρου Καθηγητοῦ Θεολογικῆς Σχολῆς Α.Π.Θ.

Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη, ὡς μέρος τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ἔτυχε ἀπὸ ἀρχαιοστομάτων χρόνων μιᾶς πρωτοφανοῦς πολεμικῆς. Κοινὸς παρονομαστῆς τῶν πολεμίων τῆς ἀνὰ τοὺς αἰῶνες, ἔστω καὶ ἂν τὰ κίνητρά τους ἦταν διαφορετικά, εἶναι ὅτι δὲν θέλησαν ποτὲ νὰ κατανοήσουν τὸ γεγονός ὅτι ἡ Παλαιὰ Διαθήκη εἶναι ἀναπόσπαστα συνδεδεμένη μὲ τὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ.

Γι' αὐτὸ καὶ ἡ Παλαιὰ Διαθήκη κατανοεῖται μόνο χριστολογικά, καθὼς καταγράφει τὴν ἐν χρόνῳ φανέρωση καὶ ἐξέλιξη τοῦ σχεδίου τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ γιὰ τὴν ἐν Χριστῷ παλιγγενεσία τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς δημιουργίας. Ἡ ἄσαρκος τοῦ Θεοῦ Λόγου παρουσία στὴν Παλαιὰ Διαθήκη στὶς Θεοφάνειες, οἱ τύποι, τὰ σύμβολα, οἱ προεικονίσεις, οἱ προφῆτες, ἐκφράζουν, κατὰ τρόπο ρεαλιστικό, ὅτι τὰ πάντα κινοῦνται γύρω ἀπὸ τὸ πρόσωπο τοῦ Θεανθρώπου καὶ τὴν προσδοκία τῆς ἐλεύσεώς του. Ἔτσι κατανοοῦμε γιατί τὴν Παλαιὰ Διαθήκη οὐδέποτε ἡ Ἐκκλησία μας τὴν κατανόησε μὲ φυλετικά ἢ ἐθνικιστικά κριτήρια, ἀλλὰ πάντοτε θεολογικά.

Στοὺς πολεμίους τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης κατὰ τοὺς νεότερους χρόνους ἀνήκουν καὶ οἱ Ναζί. Στὰ χρόνια τῆς ναζιστικῆς Γερμανίας, ἡ Παλαιὰ Διαθήκη θὰ πολεμηθεῖ ἀπὸ τρεῖς χώρους, πού εἶχαν ὅμως κοινὸ κίνητρο. Αὐτὸ δὲν ἦταν ἄλλο, παρὰ οἱ ρατσιστικὲς φυλετικὲς ἀντιλήψεις τῶν ναζι περιὰ ἀρίας φυλῆς, ὁ ἀντισημιτισμὸς τους καὶ ἡ ἐχθρική τους τοποθέτηση ἀπέναντι στὸν Χριστὸ καὶ στὸ Εὐαγγέλιο. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἐν προκειμένῳ ἡ δήλωση τοῦ Χίτλερ στὶς 6-7-1933: «Κάποιος πρέπει νὰ εἶναι ἢ χριστιανὸς ἢ Γερμανός. Καὶ τὰ δύο μαζί δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι»¹.

1. Βλ. Α. LÄPPLE, *Kirchengeschichte in Längsschnitten*, München 1968, σ. 89.

Ὁ πρῶτος χῶρος, ὁ ὁποῖος θὰ ἐκφραστεῖ μὲ πρωτοφανή σκληρότητα καὶ μῖσος κατὰ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης εἶναι ἡ Γερμανικὴ ναζιστικὴ ἰδεολογία. Πρὶν τὴν ἀνάληψη τῆς ἐξουσίας, ἐπισήμως ἡ ναζιστικὴ προπαγάνδα ἔχει προετοιμάσει συστηματικὰ τὸ ἔδαφος μὲ τὴ διάδοση τῶν ἀντιλήψεων τοῦ Houston Stewart Chamberlain.

Ὁ H. S. Chamberlain ἦταν βρετανικῆς καταγωγῆς ρατσιστὴς φιλόσοφος, ἀρχικὰ θερμὸς γερμανόφιλος καὶ τελικὰ πολιτογραφημένος Γερμανός, κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου.

Τὸ βασικότερο ἔργο τοῦ H. S. Chamberlain, «*Τὰ θεμέλια τοῦ 19^{ου} αἰῶνα*» εἶναι γεμάτο², σὺν τοῖς ἄλλοις, ἀπαξιωτικῶν καὶ μειωτικῶν ἀναφορῶν κατὰ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, στὰ πλαίσια βεβαίως τῶν ρατσιστικῶν ἀντιλήψεων του καὶ τῆς ἰδεολογικῆς προσέγγισης τοῦ θέματος. Ἡ ἀναφορὰ τοῦ Χίτλερ στὸ ἔργο αὐτὸ τοῦ H. S. Chamberlain ἦταν συχνή. Γι' αὐτὸ, ἡ ναζιστικὴ προπαγάνδα θὰ ἀναπαράγει τὶς ἀντιλήψεις αὐτὲς τοῦ H. S. Chamberlain, ὥστε τὸ ἔργο του, στὸ ὁποῖο ἀναφερθήκαμε, μέχρι τὸ 1938 νὰ ἔχει πραγματοποιήσει 23 ἐκδόσεις.

Ἕνα ἀκόμη χαρακτηριστικὸ παράδειγμα ἀπὸ αὐτὸ τὸν χῶρο, ἀποτελοῦν οἱ θέσεις τοῦ Alfred Rosenberg. Ὁ A. Rosenberg ὑπῆρξε ὁ κατεξοχὴν θεωρητικὸς τοῦ ναζισμοῦ, ὑπουργὸς τοῦ Χίτλερ καὶ συνιδρυτὴς τοῦ ἐθνικοσοσιαλιστικοῦ κόμματος. Νὰ σημειωθεῖ ὅτι ἀπὸ τὸ διεθνὲς δικαστήριον τῆς Νυρεμβέργης καταδικάστηκε ὡς ἐγκληματίας πολέμου καὶ ἀπαγχονίστηκε στὶς 16-10-1946. Ὁ A. Rosenberg καταφέρονταν μὲ πρωτοφανὴ περιφρόνηση ἐναντίον τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, λέγοντας ὅτι περιέχει «*ἀνόητες καὶ ἐπιβλαβεῖς διηγήσεις ἄξιες μόνο γιὰ Ἑβραίους*»³, καὶ ἐπιπλέον μιλοῦσε γιὰ «*ποικίλα σκουπίδια τῆς ἑβραϊκῆς, μεσανατολικῆς καὶ ἀφρικανικῆς νοοτροπίας καὶ ζωῆς*»⁴.

Ὁ δεῦτερος χῶρος ἀπὸ τὸν ὁποῖο θὰ πολεμηθεῖ ἡ Παλαιὰ Διαθή-

2. Βλ. H. ST. CHAMBERLAIN, *Die Grundlagen des neunzehnten Jahrhunderts. Erste Hälfte*, München 1938²³.

3. Βλ. A. ROSENBERG, *Der Mythos der 20 Jahrhunderts*, München 1934²⁸, σσ. 601-603.

4. Βλ. A. ROSENBERG, *Der Mythos der 20 Jahrhunderts*, ὅπ.π., σσ. 172, 175.

κη είναι ο χώρος τῶν λεγομένων «*Γερμανῶν Χριστιανῶν*» (*Deutsche Christen*)⁵. Οἱ Γερμανοὶ Χριστιανοὶ ἦταν μία συγκρητιστικὴ πολιτικοθησκευτικὴ κίνηση, μὲ ἀντισημιτικὸ ρατσιστικὸ ὑπόβαθρο καὶ πολιτικὸ προσανατολισμό. Ἡ «θεολογία τους» ἐπίσης ἦταν συγκρητιστικὴ, μία μείξη χριστιανικῶν καὶ ἀντιχριστιανικῶν στοιχείων, μὲ ἀντισημιτικὴ ἀφετηρία καὶ μὲ πολιτικὴ προοπτικὴ⁶.

Ἀφοῦ ἀκρωτηρίασαν τὸ Εὐαγγέλιο, δημιούργησαν ἓνα χριστιανισμὸ καρικατούρα, ὑπηρετῆ τῶν ἐθνικοσοσιαλιστικῶν ἀντιλήψεων τοῦ Χίτλερ. Πολέμιοι τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης θὰ ἐκφράσουν τὸ μῖσος τους ἐναντίον τῆς ποικιλοτρόπως. Ὅσους δέχονταν τὴν Παλαιὰ Διαθήκη, τὴν ὁποία εἶχαν ἀπορρίψει, τοὺς θεωροῦσαν ἰουδαιοχριστιανούς, μὴ ἄριους καὶ ἀπαγόρευαν τὴ συμμετοχὴ τους στὸν κλῆρο καὶ ζητοῦσαν καὶ τὸν ἀποκλεισμό τους ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία.

Ἐνδεικτικά, θὰ ἀναφέρουμε μόνον τὶς θέσεις ἐνὸς ἐκ τῶν ἐπιφανῶν στελεχῶν τῶν Γερμανῶν Χριστιανῶν, τοῦ Dr. Reinhold Krause, ὁ ὁποῖος στὶς 13-11-1933, στὸ Βερολῖνο, παρουσία ἑκατοντάδων ἀκροατῶν ζητοῦσε τὴν «*ἀπελευθέρωση τῆς Γερμανικῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη καὶ τὴν ἰουδαϊκὴ ἠθικὴ της, ἀπὸ αὐτὲς τὶς ἱστορίες ζωεμπόρων καὶ ρουφιάνων*».

Ὁ τρίτος χώρος, ὁ ὁποῖος μὲ ἰδιαίτερη σφοδρότητα θὰ πολεμήσει κάθε τι τὸ χριστιανικὸ, τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης συμπεριλαμβανομένης, ἦταν ἡ Γερμανικὴ νεοειδωλολατρία, ἡ ὁποία εἶχε ἀναβιώσει κατὰ τὸ διάστημα τοῦ μεσοπολέμου καὶ ἀνδρώθηκε στὰ χρόνια τοῦ ναζισμοῦ στὴ Γερμανία. Οἱ διάφορες Γερμανικὲς νεοπαγανιστικὲς ὁμάδες καὶ κατευθύνσεις συστεγάζονταν κάτω ἀπὸ τὸ ὄνομα: «*Κίνηση τῆς Γερμανικῆς Πίστεως*» (*Deutsche Glaubensbewegung*)⁷.

Θεωροῦσαν, ὅτι ὀλόκληρη ἡ Ἁγία Γραφή ἦταν ριζικῶς ἀντίθετη μὲ τὶς περὶ φυλῆς, αἵματος, ὑπερηφανείας, ἥρωισμοῦ καὶ σωματικῆς

5. Βλ. K. SCHOLDER, *Die Kirchen und das Dritte Reich, Band 1*, Frankfurt 1977. J. Sonne, *Die politische Theologie der Deutschen Christen*, Göttingen 1982.

6. Βλ. C. ANDRESEN - A. M. RITTER, *Handbuch der Dogmen und Theologiegeschichte, Band 3*, Göttingen 1998², σσ. 252 - 253.

7. Βλ. K. ALGERMISSEN, *Deutschreligiöse Bewegung*, στό, LThK¹, 3 (1933), 259-261.

δυνάμεως αντίληψεις τῆς ἀρίας γερμανικῆς φυλῆς. Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη γιὰ τοὺς Γερμανοὺς νεοειδωλόατρες τῆς ναζιστικῆς Γερμανίας, ἀντιπροσώπευε καὶ ἐξέφραζε, κατὰ τοὺς ἀνιστόρητους ἰσχυρισμοὺς τους, ὅλα τὰ μειονεκτήματα τοῦ «ἀσιατικοσημιτικοῦ πνεύματος».

Θὰ ὀλοκληρώσουμε τὴν ἀναφορὰ στὸ θέμα μας, μὲ μία ἐπισήμανση ἀπὸ τὴ σύγχρονη Γερμανία, ἡ ὁποία ἐπιβεβαιώνει ἀκριβῶς τὰ ὅσα ἀναφέρουμε. Σὲ σύγχρονες νεοπαγανιστικὲς καὶ νεοναζιστικὲς Γερμανικὲς ὁμάδες⁸, πού σὲ ὀρισμένες ἐξ αὐτῶν, λόγῳ ἰδεολογικῆς τους ἀλληλοπεριχώρησης, τὸ πλαίσιο ἀρχῶν τους εἶναι δυσδιάκριτο, σὲ θεωρητικὲς τους διακηρύξεις σχετικὰ μὲ τὸν Χριστὸ καὶ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη, παραπέμπουν καὶ σήμερα σὲ ἰδεολογικὲς τοποθετήσεις ἀρχῶν τοῦ Ἐθνικοσοσιαλιστικοῦ κόμματος τοῦ Χίτλερ⁹.

Ἡ πτωμαῖνη τοῦ ναζισμοῦ τρέφει καὶ σήμερα τοὺς σύγχρονους ἰδεολογικοὺς βρυκόλακες, στὴν πολεμικὴ τους κατὰ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, πού σὲ τελικὴ ἀνάλυση εἶναι πολεμικὴ ἐναντίον τοῦ Χριστοῦ.

8. Βλ. R. HAUTH, *Hexen, Gurus, Seelenfänger*, Wuppertal - Zürich 1994, σσ. 187-204. M. PÖHLMANN, (Hrsg), *Odins Erben. Neugermanisches Heidentum. Analysen und Kritik*, (EZW Texte-184), Berlin 2008.

9. Βλ. Fr. HUNSEDER, *Wotans Jünger. Neuheidnische Gruppen zwischen Esoterik und Rechtsradikalismus*, München 1998. M. PÖHLMANN, (Hrsg), *Odins Erben.*, ὁπ.π., σσ. 26-36.

Η ΑΡΣΗ ΤΟΥ ΣΤΑΥΡΙΚΟΥ ΠΟΝΟΥ ΚΑΙ Η ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ (ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΟΣΙΟ ΠΑΪΣΙΟ ΚΑΙ ΤΟΝ ΓΕΡΟΝΤΑ ΣΩΦΡΟΝΙΟ)*

Πρωτ. Πέτρου Παπαπέτρου
Θεολόγου

1. Ἡ ἀντιμετώπιση τοῦ πόνου

1.1. Ὁ ἀγῶνας τοῦ ἀνθρώπου στή σταυρική ὁδὸ τοῦ Χριστοῦ

Ὁ ἄνθρωπος διέρχεται διὰ πυρὸς καὶ ὕδατος (Ψαλμ. 65, 12), γὰρ νὰ προσλάβει τὴ χάρη καὶ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ. Λέει πολὺ σοφὰ ὁ Γέροντας Σωφρόνιος: «Αἱ δωρεαὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἶναι ἀνεκτίμητοι. Ἐκάστη ἀληθῆς δωρεὰ οὐδὲν τί ἄλλο εἶναι, εἰ μὴ φλόξ ἀγάπης. Ἀλλὰ ἵνα πλατυνθῇ ἡ καρδία ἡμῶν καὶ καταστῇ ἰκανὴ νὰ προσλάβῃ τὴν ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ εἰς τὰς ἐναργεῖς αὐτῆς ἐκδηλώσεις, εἶναι ἀναγκαῖον νὰ διέλθωμεν πάντες ἀνεξαιρέτως διὰ πολλῶν πειρατηρίων. Ὅσοι ζοῦν ἐν σαρκικῇ ἀνέσει ἀτροφοῦν πνευματικῶς καὶ παραμένουν κλειστοὶ εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ, τὴν περιπτυσσομένην τὸν κόσμον»¹.

Ἡ μεταπτωτικὴ πορεία τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὴ Θεώση δοκιμάζεται ποικιλοτρόπως, ἀνάλογα μὲ τὴν ψυχοσύνθεση καὶ τὴ νοερὴ κράση του². Κατὰ τὸν ὅσιο Παῖσιο, «Ὁ Καλὸς Θεὸς οἰκονομαεῖ γιὰ τὸν κάθε ἄνθρωπο ἓνα σταυρὸ ἀνάλογο μὲ τὴν ἀντοχὴ του, ὄχι γιὰ νὰ βασανιστῇ, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἀνέβῃ ἀπὸ τὸν σταυρὸ στὸν Οὐρανὸ - γιὰ τὴν οὐσία ὁ σταυρὸς εἶναι σκάλα πρὸς τὸν Οὐρανὸ. Ἄν καταλάβουμε τί θησαυρὸ ἀποταμιεύουμε ἀπὸ τὸν πόνο τῶν δοκιμασιῶν, δὲ θὰ

* Τὸ παρὸν ἀποτελεῖ ἐπεξεργασμένη μορφή τοῦ Δ' Κεφαλαίου τοῦ βιβλίου τοῦ Πρωτ. Πέτρου Παπαπέτρου, *Ἡ ἔννοια τοῦ πόνου κατὰ τὸν Ἀρχιμανδρίτη Σωφρόνιο Σαχάρωφ καὶ τὸν Μοναχὸ Παῖσιο Ἀγιορείτη*, Λάρινα 2012.

1. ΣΩΦΡΟΝΙΟΥ ΣΑΧΑΡΩΦ (Ἀρχιμ.), *Ὁψόμεθα τὸν Θεὸν καθὼς ἐστὶ*, σσ. 30-31.

2. ΣΩΦΡΟΝΙΟΥ ΣΑΧΑΡΩΦ (Ἀρχιμ.), *Ἀγῶνας Θεογνωσίας*, σ. 54.

γογγύζουμε, αλλά θα δοξολογοῦμε τὸν Θεὸ σηκώνοντας τὸ σταυρο-
δάκι πού μᾶς χάρισε, ὅποτε καὶ σὲ τούτη τὴν ζωὴ θὰ χαιρώμαστε, καὶ
στὴν ἄλλη θὰ ἔχουμε νὰ λάβουμε καὶ σύνταξη καὶ «ἐφάπαξ». Ὁ Θεὸς
μᾶς ἔχει ἐξασφαλισμένα κτήματα ἐκεῖ στὸν Οὐρανό. Ὅταν ὁμως ζη-
τοῦμε νὰ μᾶς ἀπαλλάξῃ ἀπὸ μιὰ δοκιμασία, δίνει αὐτὰ τὰ κτήματα
σὲ ἄλλους καὶ τὰ χάνουμε. Ἐνῶ, ἂν κάνουμε ὑπομονή, θὰ μᾶς δώσῃ
καὶ τόκο»³.

Ἡ πορεία πρὸς τὸν οὐρανὸ ἀπαιτεῖ θυσίες, τέλεια αὐταπάρνηση
κατὰ τὸ μέτρο τῆς Σταυρικῆς Θυσίας τοῦ Χριστοῦ. Οἱ συνέπειες
τῆς σταυρώσεως εἶναι ἡ δωρεὰ τῆς Θείας Χάριτος καὶ ἡ ὕψωση τοῦ
ἀνθρώπου στὴ σφαῖρα τοῦ Θείου Εἶναι. «Διὰ τῆς σταυρώσεως τοῦ
πιστοῦ μετὰ τοῦ σαρκωθέντος Θεοῦ-Λόγου κατέρχεται ἐπ' αὐτὸν ἡ
χάρις, ἡ ἐξομοιοῦσα τὸν ἄνθρωπον πρὸς τὸν Θεάνθρωπον. Τὸ μέγα
τοῦτο δῶρον περικλείει ἐντὸς αὐτοῦ τὴν ζωηφόρον Θεολογίαν, διὰ
τῆς ἀληθοῦς διαμονῆς ἐν τῷ Φωτὶ τῆς ἀγάπης»⁴.

Ἡ ἰδιοτελῆς ἐνέργεια τοῦ Ἀδάμ νὰ γίνεῖ ἴσος μὲ τὸν Θεὸ ἀπὸ
ἄλλη ὁδὸ, αὐτὴν τῆς ἀνυπακοῆς, ἀντιστρέφεται μὲ τὴν ἀνιδιοτελεῖ
προσφορὰ τοῦ Θεοῦ Λόγου νὰ σαρκωθεῖ ἀπὸ ἀγάπη καὶ νὰ γίνεῖ
«ὐπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ» (Φιλιπ. 2, 6-8)⁵. Ἡ
σταυρικὴ ὁδὸς εἶναι πλέον ἢ μόνη ὁδὸς σωτηρίας: «Εἴ τις θέλει
ὀπίσω μου ἔρχεσθαι, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν
αὐτοῦ καθ' ἡμέραν καὶ ἀκολουθείτω μοι» (Μκ. 9, 23). Ὁ ἄνθρωπος
γίνεται κοινωνὸς τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ μέσω τῶν δοκιμασιῶν,
γιατί «πᾶσα ἀγάπη διέρχεται διὰ μέσου πειρατηρίων καὶ ἡ ἀληθῆς
φιλία γνωρίζεται ἐν συμφοραῖς»⁶. Κοινωνεῖ τῶν παθημάτων του μὲ
τὰ δικά του παθήματα σὲ σημεῖο νὰ ὑπερβαίνει τὸ θάνατο καὶ νὰ
καθίσταται ἱκανὸς τῆς «ἀσάλευτου Βασιλείας» (Ἐβρ. 12, 28).

1.2. Ἡ μόνιμη καὶ διηνεκῆς ἄρση τοῦ σταυροῦ στὴν προοπτικὴ

3. ΓΕΡΟΝΤΟΣ ΠΑΪΣΙΟΥ, *Λόγοι Δ'*, σσ. 191-192.

4. ΣΩΦΡΟΝΙΟΥ ΣΑΧΑΡΩΦ (Ἀρχιμ.), *Ὅψόμεθα τὸν Θεὸν καθὼς ἐστί*, σ. 31.

5. Βλ. σχετικὰ, ΖΑΧΑΡΙΑ ΖΑΧΑΡΟΥ (Ἀρχιμ.), *Ἀναφορὰ στὴ Θεολογία τοῦ
Γέροντος Σωφρονίου*, σ. 174.

6. ΣΩΦΡΟΝΙΟΥ ΣΑΧΑΡΩΦ (Ἀρχιμ.), *Ὅψόμεθα τὸν Θεὸν καθὼς ἐστί*, σ. 111.

τῆς αἰωνιότητος - Τὸ προσωπικὸ «Πάσχα»

Ἐκεῖνο ποὺ προέχει δὲν εἶναι ἡ ἄρση τοῦ σταυροῦ ἀλλὰ ἡ μόνιμη καὶ σταθερὴ βίωσή του⁷. Εἶναι κατανοητὸ ὅτι κάθε συμφορὰ φυσική, ἠθικὴ ἢ ὑλική, βρίσκεται στὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ. Αὐτοσκοπὸς δὲν εἶναι ἡ θεραπεία τους ἀλλὰ αὐτὴ καθ' ἑαυτὴ ἡ ἀγάπη στὸν Χριστὸ μὲ τὴν προοπτικὴ τῆς αἰωνιότητος. Λέει ἐμφαντικὰ ὁ Γέροντας Σωφρόνιος: «Ἡ ἀθηντική σωτηρία ἐγκείται εἰς τὸ νὰ παραμείνωμεν σταθεροὶ ἐν τῇ ἀγάπῃ Αὐτοῦ ὑπὸ οἰασδήποτε συνθήκας, ὡς καὶ Αὐτὸς ὁ Ἰδιος “τετήρηκε τὰς ἐντολὰς τοῦ Πατρὸς Αὐτοῦ καὶ μένει Αὐτοῦ ἐν τῇ ἀγάπῃ” (Ἰω. 15, 10). Πάντες ἡμεῖς γνωρίζομεν διὰ μέσου ποίων δοκιμασιῶν διηλθεν ὁ Κύριος, κυρίως δὲ κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τῆς παραμονῆς Αὐτοῦ μεθ' ἡμῶν, καὶ ἐν τούτοις πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἔλεγεν εἰς τοὺς μαθητὰς Αὐτοῦ: “Ταῦτα λελάληκα ὑμῖν, ἵνα ἡ χαρὰ ἡ Ἐμὴ ἐν ὑμῖν μείνη καὶ ἡ χαρὰ ὑμῶν πληρωθῇ” (Ἰωάν. 15, 11). Ἔτι δὲ: “Ἀμὴν λέγω σοί, σήμερον μετ' Ἐμοῦ Ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ” (Λουκ. 23, 43)»⁸.

Βασικὴ στὴ σκέψη καὶ τὴ διδασκαλία τοῦ Γέροντα Σωφρόνιου εἶναι ἡ ἐπίγνωσις τῆς ὁδοῦ τοῦ Θεοῦ. Τὸ ὑπόδειγμα τοῦ Χριστοῦ, ἰδιαίτερα πρὶν ἀπὸ τὸ τέλος, προκαλεῖ ἰδιαίτερο θαυμασμὸ στὸν Γέροντα, ὥστε νὰ προβάλει αὐτὸ ὡς τὴν ἀθηντικὴ πηγὴ σωτηρίας καὶ μακαριότητος. Σὲ κάθε βῆμα ὁ Χριστὸς ζοῦσε σὲ ἄλλο ἐπίπεδο τοῦ εἶναι. Βίωνε ταυτόχρονα δύο ἀκράϊες καταστάσεις ὡς «εὐλογημένη δυστυχία»⁹: τὸ πάθος καὶ τὸ θρίαμβο τῆς νίκης, τὸ θάνατο καὶ τὴν

7. ΣΩΦΡΟΝΙΟΥ ΣΑΧΑΡΩΦ (Ἀρχιμ.), ὁ π., σ. 113: «Εἶναι ἀδύνατον νὰ ζῆσι τις χριστιανικῶς. Χριστιανικῶς δύναται τις μόνον νὰ ἀποθάνῃ, διὰ θανάτου ὁμοῦ κατὰ τὴν γῆϊνην μορφήν τῆς υπάρξεως ἡμῶν. Ἐν τούτοις καὶ ὁ θάνατος οὗτος δὲν εἶναι οὔτε εὐκολος, οὔτε ἀπλός: εἶναι ἡ “στενὴ πύλη”, ἡ “τεθλιμμένη ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴν” τὴν ὁποίαν ὁμοῦ “ὀλίγοι εἰσὶν οἱ εὐρίσκοντες” (Ματθ. 7, 13-14)».

8. ΣΩΦΡΟΝΙΟΥ ΣΑΧΑΡΩΦ (Ἀρχιμ.), Ὁνόματα τὸν Θεὸν καθὼς ἔστι, σ. 111.

9. ΣΩΦΡΟΝΙΟΥ ΣΑΧΑΡΩΦ (Ἀρχιμ.), Περὶ Προσευχῆς, σ. 41. Στὸ ἴδιο ἐπίπεδο κινεῖτο καὶ ὁ ὁσιος Παῖσιος, ὁ ὁποῖος σὲ μίᾳ ἀγρυπνίᾳ, ταλαιπωρημένος ἀπὸ τὸν καρκίνου, ὄρθιος, στηριγμένος σὲ μίᾳ καρέκλᾳ, ἔδωσε τὴν εὐχὴν του σὲ τριάντα χιλιάδες περίπου ἀνθρώπους καὶ ταυτόχρονα προσευχόταν προσδοκῶντας τὴ θεία παρηγοριὰ γιὰ τὸν κάθε ἓνα (ΓΕΡΟΝΤΟΣ ΠΑΪΣΙΟΥ, Λόγοι Β', σ. 311). Ἀλλὰ καὶ

αχώριστη από αὐτὸν Θεία δόξα¹. Ἡ εἰρήνη στὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ «*συνίσταται εἰς τὴν ἀναμφίβολον γνῶσιν τοῦ Ζῶντος Θεοῦ, τοῦ Πατρὸς ἡμῶν*»².

Τὸ πνευματικὸ πρότυπο τοῦ Χριστοῦ γιὰ ὅσους δὲν βιώνουν τὸ Εὐαγγέλιο ἢ γιὰ ὅσους δὲν ἀσκοῦνται εἰς τὸν ἀγιασμό βιώνεται ὡς παράδοξο καὶ παράλογο³. Χρειάζεται νὰ ἀναποδογυρίσει κανεὶς τὸ κοσμικὸ του φρόνημα καὶ νὰ γίνεῖ πνευματικὸς ἄνθρωπος, γιὰ νὰ κατανοήσῃ τὰ μυστήρια του Θεοῦ⁴. Ἡ ἀνθρώπινη ὑπαρξὴ πρέπει νὰ ἀρνηθεῖ τὴ διαστροφὴ, τὴν ὁποία ὑπέστη εἰς τὴν πτώση καὶ νὰ προσκολληθεῖ εἰς τὸν Χριστὸ διὰ τῆς χάριτος τοῦ ὁποίου θὰ ἐπανεύρει τὸν ἑαυτὸ της καὶ τὴν ἐξ ἀρχῆς ἰκανότητα τῆς φύσεώς της⁵. Ὁ Χριστὸς στὴν ὑπόστασή του ἔνωσε τὸ ἀνθρώπινο καὶ θεϊκὸ θέλημα. Ἡ Ὁδὸς Χριστοῦ εἶναι Ὁδὸς Θεοῦ, γι' αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ συλληφθεῖ ἀπὸ τὸν ἀνθρώπινο νοῦ, οὔτε νὰ γίνεῖ ἀντιληπτὸς ὁ Χριστὸς χωρὶς τὴ Χάρη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος⁶.

Ἡ πνευματικὴ ζωὴ πρέπει νὰ ἀκολουθεῖ τὴν ἱστορικὴ πορεία καὶ ὅλες τὶς ἐκφάνσεις τῆς ζωῆς τοῦ Θεανθρώπου: Μεγάλῃ Σαρακοστή, Σταύρωση, Ἀνάσταση, Ἀνάληψη. Τὸ προσωπικὸ Πάσχα περνᾷ μέσα ἀπὸ τὶς δοκιμασίες, τὶς θλίψεις καὶ τὸν πόνο, γιὰ νὰ νιώσει

ὁ Γέροντας Σωφρόνιος ὡς γνήσιο πνευματικὸ τέκνο τοῦ Ἁγίου Σιλουανοῦ ἐβίωσε τὸν Ἄδη τῆς μετανοίας καὶ ταυτόχρονα τὴ χαρισματικὴ ἀπόγνωση (ΣΩΦΡΟΝΙΟΥ ΣΑΧΑΡΩΦ (Ἀρχιμ.), *Ὅσόμεθα τὸν Θεὸν καθὼς ἐστι*, σσ. 43-55), ὅπως ἔχει ἀναπτυχθεῖ στὸ προηγούμενο κεφάλαιο.

1. ΣΩΦΡΟΝΙΟΥ ΣΑΧΑΡΩΦ (Ἀρχιμ.), *Περὶ Προσευχῆς*, σσ. 226-227.

2. ΣΩΦΡΟΝΙΟΥ ΣΑΧΑΡΩΦ (Ἀρχιμ.), *Ὅσόμεθα τὸν Θεὸν καθὼς ἐστι*, σσ. 191-192.

3. «Κάθε τί ἀνθρώπινο, μέχρι νὰ ἐπιστρέψει στὸν Θεάνθρωπο, μέχρι νὰ λογοποιηθεῖ καὶ νὰ Θεανθρωποποιηθεῖ, παραμένει παρά-λογο, ἀ-νόητο καὶ στὴ βάση τοῦ ἀπάνθρωπο». ΙΟΥΣΤΙΝΟΥ ΠΟΠΟΒΙΤΣ (Ἀρχιμ.), *Ἄνθρωπος καὶ Θε-άνθρωπος*, ἔκδ. Ἀστὴρ, Ἀθήνα 1987, σ. 37.

4. ΓΕΡΟΝΤΟΣ ΠΑΪΣΙΟΥ, *Λόγοι Α΄*, σσ. 225-226.

5. Γ. ΜΑΝΤΖΑΡΙΔΟΥ, *Παλαμικά*, ἔκδ. Π. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 1998, σσ. 107-108.

6. ΖΑΧΑΡΙΑ ΖΑΧΑΡΟΥ (Ἀρχιμ.), *Ἀναφορὰ στὴ Θεολογία τοῦ Γέροντος Σωφρονίου*, σ. 165.

τοὺς πόνους καὶ τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ καὶ νὰ καρπωθεῖ τὴν Οὐράνια γλυκύτητα ποὺ ἐπιφέρουν⁷. Ἡ ζωὴ κάθε πιστοῦ ὀφείλει νὰ ἐπαναλάβει ὁμοιοτρόπως ὅτιδήποτε ἔλαβε χώρα στὴ ζωὴ τοῦ Θεανθρώπου Χριστοῦ⁸, γιὰ νὰ ἐλευθερωθεῖ ἀπὸ τὰ δεσμὰ τοῦ φόβου καὶ τῆς ὀλιγοψυχίας. Ἀφοῦ ὁ Χριστὸς ἀντιμετώπισε πειρασμούς, καταδιώχθηκε, ἔπαθε, σταυρώθηκε, μεταμορφώθηκε, πέθανε, ἀναστήθηκε, ἀναλήφθηκε καὶ κάθισε στὰ δεξιὰ τοῦ Θεοῦ, τότε καὶ ὁ ἄνθρωπος καλεῖται ἐλεύθερα νὰ κοινωνήσῃ καὶ νὰ μνηθεῖ στὴ μακαριότητα αὐτῆς τῆς ὁδοῦ⁹.

Ἡ ἄρση τοῦ Σταυροῦ εἶναι ἡ μόνη ὁδὸς γιὰ τὴ σωτηρία τῆς ψυχῆς. Χαρακτηριστικὸ τὸ περιστατικὸ τὸ ὁποῖο ἀναφέρει ὁ Γέροντας Σωφρόνιος ὅταν σὲ κάποιον ἀσκητὴ ἱερομόναχο ἐμφανίσθηκε στὸν ὕπνο του ὁ Χριστὸς προσηλωμένος πάνω στὸ Σταυρὸ καὶ τοῦ εἶπε: «*Ἀπὸ τὸν Σταυρὸ δὲν κατεβαίνουν, ἀλλὰ τοὺς κατεβάζουν*» κάτι ποὺ τὸ ἐπανελάβε τρεῖς φορές καὶ ἐξαφανίστηκε¹⁰. Ἡ ἀναγκαιότητα αὐτῆς τῆς ὁδοῦ προβάλλεται ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Χριστὸ καὶ ὡς ἀπώλεια τῆς ψυχῆς ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου τῶν ἐπίγειων ἐνδιαφερόντων: «*ὅς γὰρ ἂν θέλῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ σῶσαι ἀπολέσει αὐτήν· ὅς δ' ἂν ἀπολέσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔνεκεν ἐμοῦ εὕρησει αὐτήν*» (Μθ. 16, 25). Ἡ ψυχὴ καίει τὴ ματαιότητα, ὅταν ἡ ἴδια ἀπὸ ἀγάπη ζήσει τὸ καμίνι τῶν δοκιμασιῶν¹¹ καὶ ἀποκτᾷ παγκοσμιότητα «*εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ*» (Εφ. 4, 13).

2. Ἡ χρῆση τοῦ Αὐτεξουσίου

Τόσο ὁ ὄσιος Παῖσιος, ὅσο καὶ ὁ Γέροντας Σωφρόνιος, ἀποδίδουν πρωταρχικὴ σημασία στὴ χρῆση τοῦ αὐτεξουσίου. Ὁ ἄνθρω-

7. ΓΕΡΟΝΤΟΣ ΠΑΪΣΙΟΥ, *Ἐπιστολές*, σ. 118.

8. *Α' Πέτρ.* 2, 21: «*εἰς τοῦτο γὰρ ἐκλήθητε, ὅτι καὶ Χριστὸς ἔπαθεν ὑπὲρ ὑμῶν, ὑμῖν ὑπολιμπάνων ὑπογραμμὸν ἵνα ἐπακολουθήσητε τοῖς ἴχνεσιν αὐτοῦ*».

9. ΣΩΦΡΟΝΙΟΥ ΣΑΧΑΡΩΦ (Ἀρχμ.), *Ἀσκησις καὶ Θεωρία*, σσ. 173-174.

10. Βλ. σχετικὰ, ΣΩΦΡΟΝΙΟΥ ΣΑΧΑΡΩΦ (Ἀρχμ.), *Ἀγῶνας Θεογνωσίας*, σ. 242.

11. ΓΕΡΟΝΤΟΣ ΠΑΪΣΙΟΥ, *Ἐπιστολές*, σ. 173.

πος καλεῖται ν' ἀσκήσει τὴν ἐλεύθερη βούλησή του γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τοῦ πόνου καὶ ἀναλόγως ἢ θὰ δεχτεῖ ἢ θ' ἀπορρίψει τὴν ἀναγκαιότητά του ὡς μέσου τελειωτικῆς Θέωσης.

2.1. Ἡ ἔννοια τῆς ἐλευθερίας

Ἡ πνευματικὴ προκοπὴ ἐπιτυγχάνεται, κατὰ τὸν Γέροντα Σωφρόνιο, μὲ τὴ συνεργασία τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν ἐνέργεια τῆς Θείας Χάριτος. Ὁ Θεὸς μέσα στὴν ἀγάπη Του καλεῖ τὸν ἄνθρωπο νὰ μεταγγίσει σ' αὐτὸν ὄχι μόνο ζωὴ ἀλλὰ καὶ τὸ «περισσὸν ζωῆς» (Ἰω. 10, 10). Ἡ ζωὴ αὐτὴ χαρίζεται ὡς δῶρο τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ μέτρο αὐτῆς τῆς δωρεᾶς ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴ συγκατάθεση τοῦ Ἀνθρώπου. Ἡ ἀπόκτηση αὐτῆς τῆς δωρεᾶς ἀπαιτεῖ θυσίες, κόπους καὶ ἄσκηση. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο ἐννοεῖται καὶ ἡ κατάσταση τοῦ πόνου στὴ ζωὴ του¹². Ἡ ἐθελούσια καὶ ὄχι ἡ βεβιασμένη παράδοση στὸν πόνο ταυτίζεται ἄρρηκτα μὲ τὴν ἔννοια τῆς ἐλευθερίας. Διερωτᾶται ὁ Γέροντας Σωφρόνιος: «Μὲ τί θὰ ἐκφραζόταν ἄραγε ἡ ἐλευθερία μας ἢ πῶς θὰ τὴν γνωρίζαμε, ἂν γιὰ τὴν ἀνάβασή μας στὸν Θεὸ δὲν ἀπαιτεῖτο ἡ διεξαγωγή ἀγῶνα, ποὺ νὰ συνδέεται μὲ πόνους, θλίψεις, μόχθο κ.τ.λ. ; Ὁ Θεὸς ὅμως μᾶς ἔδωσε ἐλευθερία, μᾶς ἔδωσε καὶ τὴ δυνατότητα νὰ γνωρίσουμε τὸν ἑαυτὸ μας εὐεργετημένο καὶ προικισμένο μὲ τόσα χαρίσματα. Μᾶς ἔδωσε ταυτόχρονα καὶ τὴ δυνατότητα νὰ ἐκδηλώσουμε τὴν ἐλευθερία μας ποὺ ἐκφράζεται μὲ τὴν ἐκούσια ὑπομονὴ τῶν θλίψεων. Ἔτσι λοιπὸν, ἡ συνετὴ ψυχὴ, ἀνακαλύπτοντας μέσα ἀπ' ὅλα αὐτὰ τὸν ἑαυτὸ τῆς προικισμένο, εὐεργετημένο ἀπὸ τὸν Θεὸ μὲ τὸ ὑψηλότερο πνευματικὸ νόημα, χαίρεται στὶς θλίψεις καὶ εὐχαριστεῖ τὸν Θεό. Ἐκτιμᾷ τὶς προαιρετικὲς θλίψεις ὡς πιὸ εὐχάριστες ἀπὸ τὶς ἀκούσιες χαρές»¹³.

12. ΣΩΦΡΟΝΙΟΥ ΣΑΧΑΡΩΦ (Ἀρχιμ.), Ὁ Ἅγιος Σιλουανὸς ὁ Ἀθωνίτης, σ. 35, καὶ σ. 512, ὅπου ἀναφέρει ὅτι «ἡ Χάρις ἀγαπᾷ νὰ ζῆ ἐν ἀπεξηραμμένῳ δι' ἀσκήσεως σῶματι».

13. ΣΩΦΡΟΝΙΟΥ ΣΑΧΑΡΩΦ (Ἀρχιμ.), Ἀγῶνας Θεογνωσίας, σ. 171. Βλ. ἐπίσης, Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, *Εἰς Γόρδιον μάρτυρα*, PG 31, 505C· ΕΠΕ 7, σσ. 270, ²³-272 ⁶, ὅπου λέει: «Θνητοὶ πάντες ἄνθρωποι, μάρτυρες δὲ ὀλίγοι. Μὴ ἀναμεινόμεν

Άλλοῦ συμπληρώνει ὅτι κάθε κτιστὸ πνεῦμα μέλλει νὰ περάσει ἀπὸ τὸ κατῶφλι τῶν παθημάτων τονίζοντας ἐμφαντικὰ ὅτι πρόκειται γιὰ τὰ ἐκούσια παθήματα, τὰ ὁποῖα βιώνονται χάρι τῆς Θείας Ἀγάπης. Ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη γιὰ τὸν ἄνθρωπο εἶναι νὰ παραμείνει αἰώνια ἐνωμένος μετὰ τὸν Θεὸ καὶ σὲ ὅ,τι στέλνει ὁ Θεὸς, γιὰ νὰ μαθητεύσει στὴν ἀγάπη Του. Αὐτὸ, ἄλλωστε, εἶναι καὶ τὸ παράδειγμα ποῦ ἔδωσε ὁ Χριστὸς μετὰ τὴ σάρκωσή Του. Ὁ Γέροντας Σωφρόνιος ἐξηγεῖ ὅτι τὸ νὰ περάσουμε τὸ κατῶφλι, σημαίνει νὰ ἀναγεννηθοῦμε ριζικῶς, νὰ γίνουμε «καινὴ κτίσις» νὰ λάβουμε τὴ δωρεὰ τῆς Θείας αἰωνιότητος ἔτσι, ὥστε ἡ Θεία Ζωὴ ν' ἀποβεῖ ἀναφαίρετό μας κτῆμα. Ὅταν ἡ Ἄναρχη χάρις ἐνώνεται μετὰ τὴν κτιστὴ μας φύση, τότε ἐπιτυγχάνεται ἡ Θεώση¹⁴.

2.2. Ἐμπιστοσύνη στὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ

Ὅλα ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὴν ἀποβολὴ τοῦ «ιδίου θελήματος» καὶ τὴν οἰκείωση τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ¹⁵. Ἀπὸ αὐτὸ ἀπορρέει ἡ ἐμπιστοσύνη στὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Ἡ πίστη μετὰ τὴν ἐννοια, ἀπλῶς, τῆς ἀποδοχῆς τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι ἀρκετὴ. Χρειάζεται ἡ ἀπόλυτη ἐμπιστοσύνη στὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ φιλότιμη προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου, γιὰ νὰ ἀγωνισθεῖ¹⁶.

Λέει χαρακτηριστικὰ ὁ ὁσῖος Παῖσιος: «Ὁ Θεὸς ἀπὸ ἐμᾶς θέλει τὴν προαίρεσή μας, τὴν ἀγαθὴν μας διάθεση, ποῦ θὰ τὴν ἐκδηλώνομε μετὰ τὸ ἔστω καὶ λίγο φιλότιμο ἀγῶνα μας, καὶ τὴ συναίσθηση τῆς

γενέσθαι νεκροί, ἀλλ' ἀπὸ ζωῆς εἰς ζωὴν μεταβῶμεν. Τί τὸν αὐτόματον ἐκδέχεσθε θάνατον; Ἀκαρπὸς ἐστίν, ἀκερδῆς, κοινὸς κτηνῶν καὶ ἀνθρώπων. Τὸν γὰρ διὰ γενέσεως εἰς τὸν βίον ἐλθόντα ἢ χρόνος ἀνάλωσεν, ἢ νόσος διέλυσεν, ἢ βιαιότεραι συμπτωμάτων ἀνάγκαι διέφθειραν. Ἐπεὶ οὖν δεῖ πάντως ἀποθανεῖν τὴν ζωὴν ἑαυτοῖς διὰ τοῦ θανάτου πραγματευσώμεθα. Ἐκούσιον ποιήσατε τὸ κατηναγκασμένον. Μὴ φεῖδεσθε ζωῆς ἢς ἀναγκαία ἡ στέρησις».

14. ΣΩΦΡΟΝΙΟΥ ΣΑΧΑΡΩΦ (Ἄρχιμ.), *Ὅψόμεθα τὸν Θεὸν καθὼς ἐστίν*, σ. 146.

15. Βλ. σχετικὰ, Β. ΚΑΛΛΙΑΚΜΑΝΗ (Πρωτ.), *Ἀπὸ τὸ φόβο στὴν ἀγάπη. Σπουδὴ στὰ κείμενα τῆς Φιλοκαλίας*, σ. 102 κ.έ.

16. ΓΕΡΟΝΤΟΣ ΠΑΪΣΙΟΥ, *Λόγοι Β'*, σ. 272.

ἀμαρτωλότητός μας. Όλα τὰ ἄλλα τὰ δίνει Ἐκεῖνος. Δὲν χρειάζονται μπράτσα στὴν πνευματικὴ ζωὴ. Νὰ ἀγωνιζόμαστε ταπεινά, νὰ ζητοῦμε τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ Τὸν εὐγνωμονοῦμε γιὰ ὅλα. Αὐτὸς ποὺ ἐγκαταλείπεται στὰ χέρια τοῦ Θεοῦ, χωρὶς κανένα δικό του σχέδιο, περνᾷ στὸ σχέδιο τοῦ Θεοῦ. Ὅσο ὁ ἄνθρωπος εἶναι γαντζωμένος στὸν ἑαυτό του, μένει πίσω· δὲν προχωράει πνευματικά, γιατί ἐμποδίζει τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ. Γιὰ νὰ προκόψῃ, χρειάζεται πολλὴ ἐμπιστοσύνη στὸν Θεὸ ... εἶναι ἀρκετὸ καὶ μόνον οἱ εὐεργεσίες τοῦ Θεοῦ, ἐὰν τις σκεφθῆ μία φιλότιμη ψυχὴ, νὰ τὴν τινάζουν στὸν ἀέρα· πόσο μᾶλλον, ἐὰν σκεφθῆ καὶ τις πολλὰς τῆς ἀμαρτίας καὶ τὴν πολλὴ εὐσπλαχνία τοῦ Θεοῦ! Ὅταν βλέπει ὁ ἄνθρωπος τὴν φροντίδα τοῦ Θεοῦ, ἂν ἔχουν καθαρίσει τὰ μάτια τῆς ψυχῆς του αἰσθάνεται καὶ ζῆ ὅλη τὴ θεία πρόνοια μὲ τὴν ξεφλουδισμένη εὐαίσθητη καρδιά του καὶ διαλύεται πιά ἀπὸ εὐγνωμοσύνη· παλαβώνει μὲ τὴν καλὴ ἔννοια. Γιατὶ οἱ δωρεὲς τοῦ Θεοῦ ὅταν ὁ ἄνθρωπος τις αἰσθάνεται, δημιουργοῦν ρωγμὴ στὴν καρδιά του, τὴν ραγίζουν... Ὅσοι ἀγωνίζονται καὶ συναισθάνονται τὴν ἀμαρτωλότητά τους καὶ τις εὐεργεσίες τοῦ Θεοῦ καὶ ἐμπιστεύονται τὸν ἑαυτό τους στὴν μεγάλη Του εὐσπλαχνία, ἀνεβάζουν τὴν ψυχὴ τους στὸν Παράδεισο μὲ πολλὴ σιγουριὰ καὶ μὲ λιγότερο κόπο σωματικό»¹⁷.

Ἡ ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου εἶναι καὶ τὸ μέτρο τῆς ποιότητας τοῦ πόνου. Ἡ ἀδυναμία τοῦ ἀνθρώπου νὰ δεῖ τὴν ἀξία τοῦ πόνου τοῦ προκαλεῖ ἀπογοήτευση καὶ κούραση. Ὅταν, ὅμως, τὸν ἀντιμετωπίσει ὡς παιδαγωγικὸ μέσο τῆς Θείας Πρόνοιας, τότε τὸν ἀξιοποιεῖ ὡς κατάλληλο ὄργανο σωτηρίας¹⁸.

2.3. Πίστη - ἐκούσιος καὶ ἀκούσιος πόνος

Στὴν ὁδὸ τῆς ἐλευθερίας τὸ ἐπίπεδο τοῦ πόνου μεταφέρεται ἀπὸ ἀκούσιο σὲ ἐκούσιο καὶ δίνει στὸν ἄνθρωπο τὴν πραγματικὴ ἀνάπαυση. Ἡ ψυχὴ παραδίνεται στὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ ἐκούσια ὀργώνει τὴ ζωὴ τῆς μὲ κάθε εἶδους θλίψη καὶ ἀσθένεια. Ὁ Χριστὸς

17. ΓΕΡΟΝΤΟΣ ΠΑΪΣΙΟΥ, *Λόγοι Β'*, σσ. 257-258.

18. Γ. ΜΑΝΤΖΑΡΙΑΔΗ, *Χριστιανικὴ Ἠθικὴ II*, ἐκδ. Π. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 2003, σ. 617.

ἀνακουφίζει τὸν πόνο, ἡ δὲ ψυχὴ αἰσθάνεται τὴν ἐγγύτητα τοῦ Θεοῦ, μὲ ἀποτελεσματὸς νὰ πλημμυρίζει ἀπὸ χαρὰ καὶ εὐλογία¹⁹. Εὐστοχα ὁ ἅγιος Σιλουανὸς παρατηρεῖ ὅτι «Τὸ κάλλιστον ἔργον εἶναι νὰ παραδιδώμεθα εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ φέρωμεν τὰς θλίψεις μετ' ἐλπίδος. Ὁ Κύριος βλέπων τὰς θλίψεις ἡμῶν, οὐδέποτε θὰ παραχωρήσῃ, τί πέραν τοῦ μέτρου ἡμῶν. Ἐὰν αἱ θλίψεις ἡμῶν φαίνωνται εἰς ἡμᾶς ὑπερβολικαί, σημαίνει ὅτι δὲν παρεδόθημεν εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ»²⁰.

Θὰ ἦταν πολὺ ἐποικοδομητικὸ ν' ἀναφερθοῦμε σὲ δύο παραδείγματα ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ ὀσίου Παΐσιου καὶ τοῦ Γέροντος Σωφρονίου, ἀφοῦ αὐτὴ (ἡ ζωὴ) βρῖθαι ἀπὸ περιστατικὰ ἐκούσιας ἄσκησης καὶ ἐπίπονου ἀγῶνα. Τὸ θάρρος καὶ ἡ γενναία ἀποφασιστικότητά τους, μολονότι ἡ ὑγεία τους ἦταν ἀσθενική, τοὺς ἐπέτρεπαν ν' ἀσκοῦν τὴν ἀντοχὴ τους ἐκούσια στὸν πόνο, κερδίζοντας ἀφενὸς μὲν τὴν κάθαρση ἀπὸ τὰ πάθη, ἀφετέρου δὲ πολλὰς θεῖες δωρεές.

Περιγράφει ὁ Γέροντας Σωφρόνιος σχετικὴ ἐμπειρία κατὰ τὴ διάρκεια παραμονῆς του στὸ Ἅγιον Ὄρος: «Ἐγὼ ὁ ἴδιος μὲ τὴν εὐλογία τοῦ πνευματικοῦ μου, χτυποῦσα γιὰ μιὰ περίοδο τὸν ἑαυτό μου σὲ κάθε ἐρεθισμό, μέχρι ποὺ δημιουργοῦνταν αἱματηροὶ μώλωπες, ὥσπου τελικὰ ὁ πόνος φθάνοντας στὴν καρδιὰ νὰ σβῆσει καὶ νὰ δαμάσει τὴν κίνηση τῆς σάρκας. Τώρα ὅμως ἐγκατέλειψα αὐτὸν τὸν τρόπο γιὰ δυὸ λόγους. Πρῶτον, λόγῳ τῆς φιλάσθηνος καταστάσεως τοῦ σώματός μου καὶ τῆς ἀπουσίας ἐδῶ στὸν Ἄθω σκανδαλισμῶν, τὸ πάθος τῆς ἀσωτείας δὲν μὲ ἐνοχλεῖ τόσο δυνατά. Δεύτερον, ὁ τρόπος αὐτὸς μετὰ ἀπὸ μακροχρόνια καὶ συχνὴ ἐφαρμογὴ πλήττει σοβαρὰ ὄλο τὸ νευρικὸ σύστημα. Ἔτσι ἀναγκαζόμαστε νὰ προτιμοῦμε μόνο τὴν προσευχὴ. Μιὰ φορὰ παρολίγο νὰ σκοτώσω τὸν ἑαυτό μου. Μὲ τὴ γωνία ἐνὸς ζύλου ποὺ κρατοῦσα στὰ χέρια μου κτύπησα ἀνάμεσα στὰ πλευρὰ κατ'

19. ΣΩΦΡΟΝΙΟΥ ΣΑΧΑΡΩΦ (Ἀρχιμ.), Ὁ Ἅγιος Σιλουανὸς ὁ Ἀθωνίτης, σ. 399.

20. Ὁπ.π., σ. 427. Πρβλ. τὸ βιβλικό, *1 Κορ.* 10, 13: «πειρασμὸς ὑμᾶς οὐκ εἴληφεν εἰ μὴ ἀνθρώπινος· πιστὸς δὲ ὁ Θεός, ὃς οὐκ ἑάσει ὑμᾶς πειρασθῆναι ὑπὲρ ὃ δύνασθε, ἀλλὰ ποιήσει σὺν τῷ πειρασμῷ καὶ τὴν ἐκβασιν τοῦ δύνασθαι ὑμᾶς ὑπερεγκεῖν».

εύθειαν στην καρδιά. Για δύο εβδομάδες με δυσκολία μπορούσα να κινηθῶ· τὸ ἀριστερό μου χέρι εἶχε σχεδὸν ἐξαρθρωθεῖ, πονοῦσα ὅταν πλάγιαζα καὶ μοῦ ἦταν δύσκολο νὰ ἀναπνεύσω. Ἀλλά, δόξα τῷ Θεῷ, συνήλθα!»²¹.

Ὁ ἀνελέητος βιασμὸς τοῦ σώματος στὴν ἄσκηση κατὰ τῶν παθῶν ἦταν καθημερινὸ φαινόμενο καὶ γιὰ τὸν ὅσιο Παῖσιο. Δηγεῖται ὁ ἴδιος ἀνάλογη ἐμπειρία κατὰ τὴ διάρκεια παραμονῆς του στὴ Μονὴ Στομίου, στὴν Κόνιτσα: «Ρώτησα γιὰ μιὰ συμμαθήτριά μου καὶ ἔμαθα ὅτι εἶχε πάρει κακὸ δρόμο. Ἔ, λοιπόν, προσευχόμενοι νὰ τὴν φωτίσει ὁ Θεὸς νὰ ῥθῆ νὰ τῆς πῶ λόγο. Εἶχα συγκεντρώσει χωρία περὶ μετανοίας. Ἦρθε κάποτε μὲ ἄλλες δύο-τρεῖς. Μετὰ ἐρχόταν συχνὰ μὲ τὸ παιδί της μὲ κεριὰ καὶ λάδια. Μιὰ μέρα μου εἶπε κάποιος: «Πάτερ, αὐτὴ κοροϊδεύει. Ἀλλοιῶς παρουσιάζεται ἐδῶ, ἄλλα κάνει κάτω μὲ τοὺς ἀστυνομικούς». Τὴν ἐπόμενη φορὰ ποῦ ἦρθε τὴν μάλωσα αὐστηρὰ καὶ ἔφυγε κλαίοντας. Σὲ λίγο αἰσθάνθηκα ὅλο τὸ σῶμα μου νὰ φλογίζεται ἀπὸ μιὰ δυνατὴ σαρκικὴ πύρωση. Πῆγα ἔκανα προσευχή, τίποτε. Ἀποροῦσα, πῶς μου συνέβη αὐτὸς ὁ πειρασμὸς. Ξανάκανα προσευχή, πάλι χωρὶς κανένα ἀποτέλεσμα. Πῆρα τότε τὸ τσεκοῦρι, ἔβαλα τὴν μποῦκα (τὸ πίσω μέρος τῆς κνήμης, τὴν γάμπα) τοῦ ἀριστεροῦ ποδιοῦ σὲ ἓνα ξύλο, ἀκουμποῦσα πάνω της τὴν κόψη καὶ μὲ ἓνα σφυρὶ χτυποῦσα τὸ τσεκοῦρι ἀπὸ ἐπάνω. Ἔκοψα ἐπτὰ κομματάκια κρέας. Ἦλπιζα ὅτι μὲ τὸν πόνο τοῦ κοψίματος θὰ λιγοστέψει λίγο ἡ σαρκικὴ πύρωση, ἀλλὰ τίποτε. Γέμισε τὸ παπουτσί αἷμα, ἀλλὰ ὁ πόλεμος δὲν ὑποχώρησε. Τότε σηκώθηκα, ἄφησα τὸ Μοναστήρι ἀνοικτὸ καὶ κατευθύνθηκα πρὸς τὸ δάσος. «Καλύτερα νὰ μὲ φᾶν οἱ ἀρκοῦδες», εἶπα... Στὸν δρόμο ἀπέκαμα καὶ ἔπεσα ἐξαντλημένος στὴν ἄκρη τοῦ μονοπατιοῦ. Σκεφτόμουν πῶς μου συνέβηκε ὁ πειρασμὸς καὶ προσπαθοῦσα νὰ δώσω μιὰ ἐξήγηση, νὰ βρῶ τὴν αἰτία του. Τότε μου ἦρθε ξαφνικὰ στὸ νοῦ ἡ γυναῖκα ποῦ μάλωσα καὶ σκέφθηκα: «Θεέ μου, ἂν αὐτὴ αἰσθανθῆ τέτοιο σαρκικὸ πόλεμο, πῶς θὰ μπορέσει ἡ καημένη νὰ ἀντέξῃ;» Αὐτὸ ἦταν! Μετάνιωσα γιὰ τὸν αὐστηρὸ ἔλεγχο πρὸς τὴν γυναῖκα, ζήτησα συγχώρηση ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ ἀμέσως αἰσθάνθηκα

21. ΣΩΦΡΟΝΙΟΥ ΣΑΧΑΡΩΦ (Ἀρχιμ.), *Ἀγῶνας Θεογνωσίας*, σσ. 243-244.

σὰν νὰ βγῆκα ἀπὸ δροσερὸ λουτρό. Εἶχε ἐξαφανισθῆ ἡ πύρωση»²².

Ὁ Θεὸς καλεῖ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ν' ἀγωνισθοῦν, ἀλλὰ δὲν ἀνταποκρίνονται ὅλοι. Ὅσοι πρόθυμα ἀποδέχονται τὴν κλήση, δοκιμάζονται αὐστηρὰ ἀπὸ τὸν Θεό, ἂν ὄντως εἶναι ἄξιοι αὐτῆς τῆς δωρεᾶς. Ἀνάλογες μὲ τὴν πίστη καὶ τὴν ἀφοσίωση εἶναι καὶ οἱ δοκιμασίες. Αὐτὸς ποὺ ἀγαπᾷ τὸν Θεὸ διέρχεται πολλοὺς καὶ βαρύτερους πειρασμούς. Ὁ ἀποδέκτης τῶν φοβερῶν αὐτῶν πειρασμῶν, ἂν δὲν ἔχει βαθιὰ πίστη, δὲν μπορεῖ νὰ τοὺς ἀντιμετωπίσει καὶ ἀσθενεῖ ψυχικά. Αὐτὸς ποὺ πιστεύει στὸν Θεό, ἀντιμετωπίζει τοὺς πόνους αὐτούς μὲ νικηφόρα ἀνδρεία. Παρὰ τὴν ἔνταση τοῦ μαρτυρίου, παραμένει ἐχέφρων διαφυλάττοντας τὴν ἰκανότητα ἀσκήσης τοῦ λογικοῦ καὶ ἠθικοῦ αὐτοελέγχου. Ὡς ἐκ τούτου, ἀποκτᾷ κάθε εἶδος ψυχικῆς ὑγείας, ἀσύγκριτο βάθος καὶ πνευματικὴ λεπτότητα²³.

Γίνεται σαφὲς ὅτι ὁ ἐκούσιος πόνος εἶναι καρπὸς τῆς ἐλευθέρης βούλησης τοῦ ἀνθρώπου καὶ δὲν περιορίζεται, ἀλλὰ εἶναι διηνεκής. Οὔτε ἀποτελεῖ ἀποκύημα ἀρρωστημένης ψυχικῆς διάθεσης ἢ καταναγκαστικῆς διεξόδου ἢ ἀποφάσεως ἀπὸ φόβο, ἢ ἀνάγκης, ἀλλὰ προῖον ἐλευθερίας καὶ ἀγάπης²⁴. Ὁ ἄνθρωπος, ἂν καὶ φαίνεται νὰ ἔχει σχετικὴ ἐλευθερία, ἀφοῦ περιορίζεται ἀπὸ τὴ γέννηση καὶ τὸ θάνατό του, ἐντούτοις ἡ δυνατότητά του νὰ ὑπερβεῖ τὸν θάνατο διὰ τῆς νεκρώσεως τῶν παθῶν, τοῦ ἀνοίγει διάπλατα μεγάλους ὀρίζοντες. Ἡ σωστὴ ἐλευθερία καρπώνεται διὰ τῆς ἀναγωγῆς τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὰ προσωρινὰ στὰ αἰώνια, ἀπὸ τὰ ὑλικά στὰ πνευματικά. Ὁ ὅσιος Παῖσιος ἦταν ἰδιαίτερα ἐπικριτικὸς γιὰ τοὺς χριστιανούς, οἱ ὁποῖοι

22. ΙΣΑΑΚ (Περομονάχου), *Βίος Γέροντος Παΐσιου τοῦ Ἀγιορείτου*, σσ. 135-136. Πρβλ. ΓΕΡΟΝΤΟΣ ΠΑΪΣΙΟΥ, *Λόγοι Ε'*, σ. 106, ὑπ. 7: «Τὸ κίνητρο... γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση αὐτῆν τοῦ πειρασμοῦ δὲν ἦταν τὸ μῖσος πρὸς τὸ σῶμα, ἀλλὰ ἡ ἀγάπη του γιὰ τὸν Χριστό... Ὁ Γέροντας ἀνέφερε τὸ γεγονὸς αὐτό, γιὰ νὰ τονίσει ὅτι μὲ τὴν κατάκριση ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο ἡ Χάρις τοῦ Θεοῦ· σὲ καμμιά περίπτωσι δὲ θὰ ὑποδείκνυε παρόμοια ἀντιμετώπιση ἐνὸς σαρκικοῦ πειρασμοῦ».

23. ΣΩΦΡΟΝΙΟΥ ΣΑΧΑΡΩΦ (Ἀρχμ.), *Ὁ Ἄγιος Σιλουανὸς ὁ Ἀθωνίτης*, σ. 290.

24. ΑΙΜΙΛΙΑΝΟΥ (Ἀρχμ.), *Κατηχήσεις καὶ Λόγοι 1, Σφραγὶς Γνησία*, ἔκδ. Ὁρμύλια, 1998, σ. 396 κ.έ.

είναι προσηλωμένοι στην ύλη και δὲν ἔχουν τὴν παραμικρὴ διάθεση φιλοπονίας: «Ὁ χριστιανὸς ἔχει προορισμὸ νὰ σηκώνει βαρὺ σταυρὸ στὴ ζωὴ του. Εἶναι δύσκολο πρᾶγμα νὰ λὲς ὅτι πιστεύεις στὸν Κύριο καὶ καλοπερνᾷς σ'αὐτὴν ἐδῶ τὴ ζωὴ. Γιατί, ὅταν καλοπερνᾷς στὴ γῆ, κάτι δὲν πάει καλὰ μὲ τὸν ἑαυτὸ σου, ἐνδιαφέρεσαι γιὰ τὸ χρυσάφι τῆς γῆς καὶ ὄχι γιὰ τοὺς θησαυροὺς τοῦ οὐρανοῦ. Ἀλλὰ ὅταν σκέφτεσαι ἔτσι, βρίσκεις μακρὰ ἀπὸ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Χριστιανικὴ ζωὴ καὶ καλοπέραση δὲν πηγαίνουν μαζὶ, εἶναι διαφορετικὰ πράγματα»²⁵.

Στὴν οὐσία του ὁ πόνος παραμένει ἓνα μυστήριον ἀκατάληπτο γιὰ τὸν ἄνθρωπο, ὁ ὁποῖος περνᾷ διαμέσου τῶν θλίψεων καὶ τῶν δοκιμασιῶν. Τὸ μυστικὸ του νόημα τὸ συλλαμβάνει μόνον ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ζεῖ αὐθεντικὰ τὴν κατὰ Χριστὸ ζωὴ. Ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος σχινοβατεῖ πάνω ἀπὸ τὴν ἄβυσσο τῶν πειρασμῶν καὶ βρίσκεται στὸ μεταίχιμο τῆς φθορᾶς καὶ τῆς ἀφθαρσίας. Ἄν περιφρονῆσει τὸν εὐαγγελικὸ λόγον, ὁ ψυχισμὸς του διασαλεύεται καὶ συγκλονίζεται. Ἄν, ὅμως, κατευθύνει τὰ βήματά του καθοδηγούμενος ἀπὸ τὴν ἐμπειρία τῆς σταυρικῆς ὁδοῦ τοῦ Χριστοῦ, τότε βιώνει τὸν πόνο ἐκούσια ὡς προπομπὸ τοῦ θανάτου, στὴν προοπτικὴ τῆς Ἀναστάσεως καὶ τῆς εισόδου εἰς τὴν ἄληκτο ζωὴ.

Ὁ πόνος λειτουργεῖ ὡς σανίδα σωτηρίας, ἡ ὁποία ἐξασφαλίζεται στὸν ἄνθρωπο μὲ τὴν κάθαρση. Ἡ πνευματικὴ καταξίωσή του ἔγκειται στὴν ὀρθὴ χρῆση τοῦ αὐτεξουσίου καὶ στὴν ἐθελούσια ἀποδέσμευσή του ἀπὸ τὰ ἄλογα πάθη καὶ τὶς ὀρμές. Τότε, γίνεται ἀποδέκτης τῆς Θείας Χάριτος, ἡ ὁποία τὸν ἐλκύει στὴ σφαῖρα ἐνὸς ἄλλου Εἶναι. Ἐκεῖ, ἀρχίζει νὰ γεύεται τὶς οὐράνιες δωρεές καὶ ὁ πόνος παίρνει ἄλλες διαστάσεις. Οἱ σωματικὲς ὠδῖνες γεννοῦν τὶς Θεῖες ἡδονές²⁶ καὶ τὸ κέντρο βάρους μετατοπίζεται ἀπὸ τὸ προσωπικὸ ἐπίπεδο στὸ καθολικὸ μὲ συνέπειες συμπαντικὲς, οἱ ὁποῖες ἀφοροῦν ὅλη τὴν κτίση.

25. Τ. ΜΙΧΑΛΑ, *Τέσσερις ὄρες μὲ τὸν π. Παῖσιο, Ὁ φωτισμένος καλόγερος ποὺ μαγνήτιζε τοὺς ἀνθρώπους*, ἔκδ. Ἐπέκταση, Κατερίνη 2005, σ. 78. Πρβλ. *Μθ.* 6, 24: «Οὐδεὶς δύναται δυοὶ κυρίοις δουλεύειν· ἢ γὰρ τὸν ἓνα μισήσει καὶ τὸν ἕτερον ἀγαπήσει, ἢ ἐνὸς ἀνθέξεται καὶ τοῦ ἑτέρου καταφρονήσει. οὐ δύνασθε Θεῷ δουλεύειν καὶ μαμωνᾷ».

26. Δ. ΤΑΤΣΗ (Πρεσβ.), *Ὁ ἀσκητὴς τῆς Παναγούδας*, Κόνιτσα 2000³, σ. 140.

Ὁ πνευματικὸς πόνος, ἐξελικτικά, μυεῖ τὸν ἄνθρωπο στὸ φωτισμὸ καὶ τὴ Θεία Χάρη. Τότε, ἐμπειρικὰ βιώνει τὴ δογματικὴ καὶ τὴ Θεολογία τῆς Ἐκκλησίας²⁷, ὄχι στὸ γνωσιολογικό-ἐπιστημονικὸ ἐπίπεδο ἀλλὰ στὸ χαρισματικό-ὄντολογικὸ ἐπίπεδο. Ἡ γνώση τῶν ἀκατάληπτων μυστηρίων τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀποτέλεσμα δωρεᾶς μετὰ ἀπὸ πολλοὺς καὶ ἐπίπονους ἀσκητικοὺς ἀγῶνες. Γράφει ὁ Γέροντας Σωφρόνιος: «*Τρία πράγματα δὲν μπορῶ νὰ κατανοήσω: πίστη χωρὶς δόγμα, χριστιανισμὸ ἔξω ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία, χριστιανισμὸ χωρὶς ἄσκηση. Καὶ τὰ τρία αὐτά, Ἐκκλησία, δόγμα καὶ ἀσκητικὴ, δὴλ. χριστιανικὴ ἄσκηση συνιστοῦν γιὰ μένα ἐνιαία ζωή*»²⁸.

Οἱ θεόπνευστες διδαχῆς τοῦ ὁσίου Παΐσιου καὶ Γέροντα Σωφρονίου εἶναι προέκταση τῶν ὄσων ἔζησαν ἐμπειρικὰ μὲ φιλόπονη προσπάθεια. Διὰ τῆς Θεοπτικῆς ἐνέργειας εἶχαν προσωπικὴ κοινωνία μὲ τὸν Χριστό, τὴν Παναγία, τοὺς Ἁγίους, τοὺς Ἀγγέλους ἀκόμη καὶ μὲ τοὺς δαίμονες. Ἔτσι, ἔζησαν ὅλα τὰ δόγματα τῆς Ἐκκλησίας (Χριστολογία, ἐκκλησιολογία ἀνθρωπολογία, σωτηριολογία, ἀγιολογία, ἀγγελολογία, δαιμονολογία, ἐσχατολογία) ἐμπειρικὰ, στὴν προσωπικὴ τους ζωή. Κατὰ πρῶτον λοιπόν, ἡ ὄντολογικὴ γνώση τῶν μυστηρίων τοῦ Θεοῦ τοὺς καθιστᾷ διδασκάλους στὴν Ἐκκλησία καὶ ἐκφραστὲς τῆς ἐμπειρικῆς Θεολογίας καὶ κατὰ δεύτερον, ἡ προσωπικὴ ἐμπειρία ποὺ εἶχαν μέσ’ ἀπ’ ὅλες τὶς μορφές τοῦ πόνου συνέβαλε, ὥστε νὰ μποροῦν νὰ προσφέρουν παρηγοριὰ καὶ παράκληση στοὺς πονεμένους.

Ὁ πόνος τους κυοφόρησε τὴ γνώση ἀλλὰ καὶ τὸν πόθο τῆς αἰωνιότητος. Ξεπέρασαν τὸ φόβο καὶ ἔφθασαν στὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ. Ἐλεύθεροι ἀπὸ τὰ δεσμὰ τοῦ ἐγωκεντρισμοῦ ἐνώθηκαν μὲ τὰ πάντα, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ συστενάξουν μὲ τὴν ὀδύνη τῶν ἀνθρώπων τοῦ σύμπαντος κόσμου. Τότε, ὁ πόνος τους ἔγινε ἀφορμὴ ποιμαντικῆς γιὰ τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὄχι μόνο.

27. Βλ. σχετικά, ΓΕΡΟΝΤΟΣ ΠΑΪΣΙΟΥ, *Λόγοι Α΄*, σ. 216.

28. Βλ. σχετικά, ΣΩΦΡΟΝΙΟΥ ΣΑΧΑΡΩΦ (Ἀρχιμ.), *Ἀγῶνας Θεογνωσίας*, σ. 300.

ΠΡΟΤΥΠΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΑΛΑΙΑ ΔΙΑΘΗΚΗ ΣΤΟΝ ΑΚΑΘΙΣΤΟ ΥΜΝΟ

Ἀγγελικῆς Χατζηωάννου

Δρ. Θεολογίας

Τὸ πρόσωπο τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου, ἀλλὰ καὶ ὁ σπουδαῖος ρόλος τῆς στοῦ ἔργου τῆς Θείας Οἰκονομίας τονίζεται τόσο στὴ θεολογία, ὅσο καὶ τὴν ὑμνογραφία τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ἡ σπουδαιότητα τοῦ προσώπου τῆς στοῦ σχέδιο τοῦ Θεοῦ γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου εἶχε ἀναγγελθεῖ στοὺς πρωτοπλάστους ἀμέσως μετὰ τὸ προπατορικὸ ἀμάρτημα, ὅταν ὁ Θεὸς ἀπευθύνθηκε στὸν ὄφι λέγοντάς του ὅτι «ἔχθραν θήσω ἀνὰ μέσον σου καὶ ἀνὰ μέσον τῆς γυναικὸς καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σπέρματός σου καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σπέρματος αὐτῆς· αὐτὸς σοῦ τηρήσει κεφαλὴν, καὶ σὺ τηρήσεις αὐτοῦ πτέρναν»¹ καὶ τονίζεται μὲ πολλὰς ἄλλες προφητικὰς ἀναφορὰς καὶ προτυπώσεις σὲ ὅλη τὴν Παλαιὰ Διαθήκη.

Τὸ Κοντάκι² τοῦ Ἀκαθίστου Ὑμνου ἀποτελεῖ ἀναπόσπαστο τμῆμα τῆς πνευματικῆς προετοιμασίας τῶν πιστῶν τὴν Ἁγία καὶ Μεγάλη Τεσσαρακοστὴ στὴν πορεία πρὸς τὸ Πάσχα καὶ στὸν ἑορτασμὸ τῆς ἑορτῆς τῶν ἑορτῶν, τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου. Ὡς θεολογικὸ ποιητικὸ κείμενο εἶναι μεστὸ ἀπὸ νοήματα, μὲ τὰ ὁποῖα ἐκφράζεται ὅλη ἡ θεολογία τῆς Ἐκκλησίας σχετικὰ μὲ τὸ πρόσωπο τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου καὶ τῆς καθοριστικῆς συμβολῆς τῆς στὴ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου, ἐνῶ σὲ ἀρκετοὺς στίχους ἡ Παναγία χαρακτηρίζεται μὲ βάσει προτυπώσεις τῆς στὴν Παλαιὰ Διαθήκη. Μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο ὁ ὑμνογράφος θέλει νὰ συνδέσει τὴ Θεοτόκο μὲ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη

1. Γεν. 3, 15.

2. Γ. ΣΤΑΘΗ, Ἀκάθιστος Ὑμνος», *ΠΑΜ* 5 (1997²) 207-208.

και να τονίσει πώς ο ρόλος της στο σχέδιο του Θεού για τη σωτηρία του ανθρώπου είχε δηλωθεί από τον Θεό πριν από τη γέννηση του Κυρίου, τόσο μέσω των προφητών, όσο και από διάφορα γεγονότα της πρό Χριστού εποχής, τα όποια η Έκκλησία έρμήνευσε με τρόπο συμβολικό.

Στον Γ΄ Οἶκο του Ακαθίστου ή Παναγία ονομάζεται «κλίμαξ» έπουράνιος. Η αναφορά προέρχεται από τη διήγηση της Παλαιᾶς Διαθήκης, σύμφωνα με την όποια ο Ἰακώβ «έκοιμήθη... και ένυπνιάσθη, και ίδου κλίμαξ έστηριγμένη έν τῇ γῆ, ἧς ή κεφαλή άφικνεῖτο εἰς τόν ούρανόν, και οί άγγελοι του Θεού άνέβαινον και κατέβαινον έπ' αὐτῆς. ό δέ Κύριος έπεστήρικτο έπ' αὐτῆς...»³. Η Παναγία κατέστη ή νοητή κλίμακα⁴ που ένωσε τόν ούρανό με τῇ γῆ, άφου από αὐτήν ἦλθε στον κόσμο ό ἴδιος ό Θεός. Η Θεοτόκος χρημάτισε ή νοητή κλίμακα μέσω της όποιας οί άνθρωποι μπόρεσαν να φθάσουν στον ούρανό και κατήγγησε τó χάσμα που δημιούργησε μεταξύ του Θεού και του ανθρώπου τó προπατορικό άμάρτημα⁵.

Ο Α΄ οἶκος παρομοιάζει την Θεοτόκο ως «θάλασσα ποντίσσα Φαραώ τόν νοητόν» και ως «πέτρα ή ποτίσσα τούς διψώντας τήν ζωήν». Οί δύο αὐτές παρομοιώσεις προέρχονται από τó βιβλίό της Έξόδο και συνδέονται με τήν έξοδο των Ἰσραηλιτών από τήν Αἴγυπτο και τήν πορεία τους στην έρημο προς τῇ γῆ της έπαγγελίας. Η Αἴγυπτος θεωρεῖται από τούς Πατέρες της Έκκλησίας άλληγορικά ως ή χώρα της άμαρτίας⁶, ένῶ ό Φαραώ έρμηνεύεται ως τύπος του διαβόλου⁷. Έτσι, ό ύμνογράφος του Ακαθίστου παρομοιάζοντας τήν Θεοτόκο με τήν Έρυθρά θάλασσα θέλει να δηλώσει ότι όπως ό Θεός κα-

3. Γεν. 28, 11-13.

4. ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, *Λόγος τρίτος εἰς τήν Κοίμησιν τῆς Παναγίας Θεοτόκου*, PG 96, 753.

5. Α. ΘΕΟΔΩΡΟΥ, *Χαῖρε Νύμφη, άνύμφευτε*, Αθήνα 1993, έκδ. Αποστολικῆς Διακονίας, σ. 89.

6. Α. ΘΕΟΔΩΡΟΥ, *Χαῖρε Νύμφη, άνύμφευτε*, όπ.π., σ. 129.

7. ΙΩ. ΜΑΡΤΙΝΟΥ, *Έρμηνεία εἰς τόν Ακάθιστον ύμνον*, Αθήνησιν 1898, έκ του Τυπογραφείου Νομικῆς, σ. 64.

ταπόντησε τὰ στρατεύματα τοῦ Φαραῶ στὴν Ἐρυθρὰ θάλασσα⁸ καὶ οἱ Ἑβραῖοι τὴν διέβησαν χωρὶς νὰ πάθουν τίποτα⁹, ἔτσι καὶ ἡ Θεοτόκος γενόμενη μητέρα τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ, ἔγινε ἡ αἰτία νὰ νικηθεῖ ὁ διάβολος, ὁ ὁποῖος ἐπιδιώκει τὴν ἀπώλεια τοῦ ἀνθρώπου. Μετὰ τὸ σωτηριῶδες ἔργο τοῦ Χριστοῦ ὁ ἄνθρωπος καθίσταται ἰκανὸς νὰ διαφεύγει ἀβλαβῶς ἀπὸ τὶς παγίδες τοῦ διαβόλου. Διὰ τῆς Θεοτόκου ὁ ἄνθρωπος σώθηκε ἀπὸ τὴν ἀμαρτία, διὰ τῆς εὐσπλαγγίας τοῦ Υἱοῦ τῆς καὶ ἐξοντώθηκε ὁ διάβολος¹⁰, ὅπως ἀκριβῶς καὶ τὰ στρατεύματα τοῦ Φαραῶ στὴν Ἐρυθρὰ θάλασσα. Στὸν ἴδιο οἶκο ἡ Παναγία παρομοιάζεται μὲ τὴν πέτρα, ἡ ὁποία ποτίζει αὐτοὺς ποὺ διψοῦν γιὰ τὴ ζωὴ. Καὶ ἡ προτύπωση αὐτὴ προέρχεται ἀπὸ τὸ βιβλίον τῆς *Ἐξόδου*. Ὁ Θεός, προκειμένου νὰ ξεδιψάσει τοὺς Ἰσραηλίτες ποὺ περιπλανιώνταν στὴν ἔρημο, ἔδωσε ἐντολὴ στὸν Μωυσῆ νὰ κτυπήσει μὲ τὸ ραβδί του μία πέτρα, ἀπὸ τὴν ὁποία ἀνέβλυσε νερό. Παρομοίως καὶ ἡ Θεοτόκος, ἡ ὁποία εἶναι ἡ μητέρα τοῦ σαρκωθέντος Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ, γίνεται ἡ πέτρα, ἀπὸ τὴν ὁποία ἀναβλύζει αὐτὸς ὁ ὁποῖος χορηγεῖ τὴ ζωὴ καὶ τὴ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων.

Στὸν ἴδιο Οἶκο ἡ Παναγία χαρακτηρίζεται ὡς «*πύρινος στῦλος*»¹¹, ὡς «*σκέπη τοῦ κόσμου πλατυτέρα νεφέλης*». Καὶ αὐτὲς οἱ προτυπώσεις τῆς Θεοτόκου προέρχονται ἀπὸ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη, συγκεκριμένα ὅλες καταγράφονται στὸ βιβλίον τῆς *Ἐξόδου*. Ἡ Παναγία θεωρεῖται μεταφορικῶς ὡς πύρινος στῦλος ποὺ ἔδωσε καινούριο προσανατολισμὸ στοὺς ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι δὲν γνώριζαν ἀπὸ ποῦ ἔρχονται καὶ πρὸς τὰ ποῦ πηγαίνουν. Ἐδωσε ἀπάντηση στὸ ὑπαρξιακὸ τους ἐρώτημα καὶ ἔδειξε ποιὸς εἶναι ὁ πραγματικὸς προορισμὸς τους. Εἶναι ὁμοῦ καὶ στῦλος φωτός, διότι ἔτεκε τὸ «*φῶς τὸ ἀληθινόν*», τὸν Χριστό, ποὺ καθοδηγεῖ τοὺς «*ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου*» καθημένους¹². Ταυτόχρονα ἡ Θεομήτωρ ἔγινε ἡ νέα νεφέλη ποὺ εἶναι πλατυτέρα τῆς παλαιᾶς,

8. *Ἐξ.* 14, 28.

9. ΙΩ. MARTINOY, *Ἑρμηνεία εἰς τὸν Ἀκάθιστον*, ὅπ.π., σ. 64.

10. ΙΩ. MARTINOY, *Ἑρμηνεία εἰς τὸν Ἀκάθιστον*, ὅπ.π., σ. 64.

11. Πρβλ. *Ἐξ.* 14, 19.

12. ΙΩ. MARTINOY, *Ἑρμηνεία εἰς τὸν Ἀκάθιστον*, ὅπ.π., σ. 65

ή όποία κάλυπτε τόν περιπλανώμενο Ίσραηλιτικό λαό, προφυλάσσοντας τούς πιστούς από τὰ πυρὰ τῆς ἀμαρτίας καὶ τούς πειρασμούς τοῦ διαβόλου¹³.

Ὁ ἱερός ὕμνογράφος, στὸν ἴδιο Οἶκο, συνεχίζει νὰ συνδέει τὴ Θεοτόκο καὶ μὲ ἄλλα θαυμαστά γεγονότα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ τὴν χαρακτηρίζει ὡς διάδοχο τοῦ μάννα. Τὸ μάννα ἦταν ἡ εἰδικὴ τροφή (εὐγεστη καὶ ὠραία), μὲ τὴν ὁποία τρεφόταν ὁ ἰσραηλιτικὸς λαός, κατὰ τὴν πορεία του στὴν ἔρημο, καὶ τὴν ὁποία ἔστελνε κάθε μέρα ὁ Θεὸς θαυματουργικά¹⁴. Τὴν τροφή τοῦ μάννα (στὰ ἑλληνικὰ μεταφράζεται ὡς «*τί τοῦτο*;»¹⁵) ἀντικατέστησε ὁ Χριστός, ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ οὐράνιος Ἄρτος καὶ ὁ ὁποῖος προσφέρει τὸ Σῶμα καὶ τὸ Αἷμα του γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ Θεοτόκος, διὰ τῆς θαυμαστῆς κυοφορίας της, κατέστη ὁ φορέας τοῦ νέου μάννα, τοῦ Χριστοῦ¹⁶. Ὁ ὕμνογράφος συνεχίζει τὴν καταγραφή τῶν προτυπώσεων τῆς Θεοτόκου ἀπὸ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη, χαρακτηρίζοντάς τὴν ὡς τὴ «*γῆ τῆς ἐπαγγελίας... ἐξ ἧς ῥέει μέλι καὶ γάλα*». Ἡ γῆ τῆς Ἐπαγγελίας ἦταν ἡ Χαναάν, ἡ προγονικὴ χώρα τῶν Ἑβραίων, ἡ ὁποία ἦταν πλούσια καὶ εὐφορη, ἐνῶ ἔρρεαν ἀπὸ αὐτὴν τὸ μέλι καὶ τὸ γάλα. Ἡ γῆ τῆς Ἐπαγγελίας ἀλληγορικά, σημειώνουν οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, εἶναι ἡ Παναγία, ἡ ὁποία εἶναι ἡ χώρα τοῦ Θεοῦ καὶ στὴν ὁποία κυοφορήθηκε ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος του. Ὁ Θεὸς ἀνέδειξε τὴ Θεοτόκο πνευματικὸ παράδεισο, στὸν ὁποῖο ἐσκήνωσε ὁ Χριστός¹⁷.

Τέλος, στὸν Ψ' Οἶκο, ἡ Θεοτόκος παρομοιάζεται μὲ τὴν Κιβωτό, «*χρυσωθεῖσα τῷ πνεύματι*». Αὐτὴ ἡ παρομοίωση συνδέεται μὲ τὸν Δεκάλογο καὶ τὴν φύλαξη του στὴν Κιβωτὸ τῆς Διαθήκης. Τὴ σκηνὴ τοῦ Μαρτυρίου εἶχε δημιουργήσει ὁ Βεσελεήλ¹⁸ καὶ ἐντὸς της φυλασσόταν ἡ Κιβωτὸς τῆς Διαθήκης. Μέσα στὴν Κιβωτὸ τῆς Διαθήκης βρι-

13. Α. ΘΕΟΔΩΡΟΥ, *Χαῖρε Νύμφη, ἀνύμφευτε*, ὅπ.π., σ. 131.

14. *Γεν.* 16, 31.

15. ΙΩ. ΜΑΡΤΙΝΟΥ, *Ερμηνεία εἰς τὸν Ἀκάθιστον*, ὅπ.π., σ. 66.

16. ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, *Λόγος τρίτος εἰς τὴν Κοίμησιν τῆς Παναγίας Θεοτόκου*, PG 96, 756.

17. Α. ΘΕΟΔΩΡΟΥ, *Χαῖρε Νύμφη, ἀνύμφευτε*, ὅπ.π., σσ. 133-134.

18. *Εξ.* 31, 2.

σκονταν οι δύο πλάκες του Νόμου, που έδωσε ο Θεός στον Μωυσή, και οι όποιες ονομάζονταν Μαρτύριο¹⁹. Η σκηνή του Μαρτυρίου ήταν τύπος της Παναγίας²⁰, στην οποία κατώκησε ο Υιός και Λόγος του Θεού²¹ που ήρθε στον κόσμο για να σώσει τον πεπτωκότα άνθρωπο²². Η Κιβωτός της Διαθήκης ήταν καλυμμένη με χρυσό προκειμένου να τονισθεί η σημασία του περιεχομένου της. Σύμφωνα με την έρμηνεία των Πατέρων της Εκκλησίας ή Θεομήτωρ χρυσώθηκε από το Άγιο Πνεύμα, το οποίο φρόντισε να την απαλλάξει από το προπατορικό αμάρτημα, ώστε να καταστεί δυνατόν να ένοικίσει εντός της ο Χριστός.

Ο Ακάθιστος Ύμνος θεωρείται, και όρθως, ένα από τα άριστουργήματα της βυζαντινής ύμνογραφίας. Ο ύμνογράφος του, που κατά τους περισσότερους έρευνητές είναι ο Ρωμανός ο Μελωδός, εκτός από το άξεπέραστο ποιητικό του τάλαντο μπορεί να χαρακτηριστεί ως άριστος γνώστης της θεολογίας και της διδασκαλίας της Εκκλησίας για το πρόσωπο της Θεοτόκου, ταυτόχρονα όμως είναι και έπαίων της Παλαιάς Διαθήκης, των προφητειών και των προτυπώσεων που σχετίζονται με την Παναγία, πολλές από τις όποιες χρησιμοποίησε στον Ακάθιστο Ύμνο για να τονίσει ότι δια της Θεοτόκου κατέστη δυνατή ή σωτηρία του ανθρώπου.

19. ΙΩ. ΜΑΡΤΙΝΟΥ, *Έρμηνεία εις τον Ακάθιστον*, όπ.π., σ. 117.

20. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΠΑΛΑΜΑ, *Όμιλία ΜΒ΄. Είς την σωτήριον Γέννησιν Θεοτόκου*, ΕΠΕ 10, 588.

21. Πρβλ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΕΟΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ, *Είς τον Εύαγγελισμόν της Υπεραγίας Θεοτόκου Παρθένου της Μαρίας, λόγος πρώτος*, ΡΓ 10, 1132-1133.

22. ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, *Λόγος εις το Γενέσιον της Υπεραγίας ήμων Θεοτόκου και Λειπαρθένου Μαρίας*, ΡΓ 96, 669.

